

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul V ■ Nr. 1 (38) ■ Ianuarie 2014

Biserica Subeşti

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Podul de reviste

Gheorghe PĂUN

Pentru că au început deja să apară „istorii apocrife” ale acestei inițiative (nu există *istorie*, există *istorici,* nu-i așa?), reamintesc cititorului (și participanților la întâlnirile anuale ale revistei, unde s-a vorbit din plin despre „pod”) câteva date.

Revista noastră a plecat la drum având explicit privirea îndreptată spre Basarabia, cu un membru al colegiului redacțional fiind din Chișinău (Svetlana Cojocaru, director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, A.Ș.M., unul dintre cei mai importanți matematicieni-informaticieni ai Moldovei) și chiar de la primul număr conținând articole semnate de oameni de cultură din Chișinău sau articole despre istoria și cultura locurilor de peste Prut. Primii colaboratori chișinăuani au fost academicienii Mihai Cimpoi și Petru Soltan, cel de-al doilea apărând de foarte multe ori în paginile revistei. Apropierea programatică de Chișinău a fost consfințită drept una dintre cele „zece porunci” enunțate în timpul Zilei Revistei, 10 august 2013.

În acord cu acest program, în zilele de 12-14 octombrie 2011, o delegație formată din subsemnatul, Maria Mona Vâlceanu, Florian Copcea și Dan D. Farcaș s-a deplasat la Chișinău, unde a avut loc o lansare a revistei, în cadrul Târgului de carte organizat de Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a A.Ș.M. Au participat colaboratori și cititori ai revistei, printre care și „cunoscutul scriitor și luptător pentru românism Nicolae Dabija, redactorul-șef al celebrului săptămânal cultural *Literatura și Arta*, care a numit întâlnirea celor două publicații un veritabil *pod de reviste,* replică peste ani a *podului de flori* de la începutul anilor ’90” (vezi relatarea despre eveniment, în numărul din noiembrie 2011 al revistei).

O formulare extrem de inspirată, am preluat-o. Printr-un schimb de mesaje cu N. Dabija, am dat consistență „înfrățirii”, consimțind ca, în funcție de necesități, să reproducem unii de la alții materiale, evident, cu indicarea sursei.

Iar lucrurile au mers înainte, sistematic-programatic. Printre cele 37 de numere ale revistei noastre, apărute din decembrie 2010 până în decembrie 2013, nu există decât două în care să nu apară măcar un articol legat de Basarabia! Uneori, materiale cu acest subiect au fost grupate în rubrici care

chiar s-au intitulat „Podul de reviste”.

Numărul colaboratorilor a crescut încontinuu – sunt peste treizeci la ora aceasta. Academicienilor Mihai Cimpoi și Petru Soltan, amintiți mai devreme, li s-au adăugat academicienii Gheorghe Duca, Nicolae Dabija, Constantin Gaindric, Mitrofan Ciobanu, Valeriu Matei, precum și Vladimir Axionov, Silviu Andrieș-Tabac, Ion Diordiev, Dionis Lica, Ana-Maria Plămădeală, Raia Rogac, Nicolae Mătcaș, Vasile Bahnaru, Tudor Rusu, Dumitru Pășat, Victor Dumbrăveanu, Oxana Munteanu, Ion Ungureanu, Eugen Gheorghiță, Rodica Iuncu, Elena Roitburd, Aurelian Silvestru, Anton Moraru, Claudia Slutu-Grama, Dumitru Olărescu, Vasile Șoimaru, Aurel Bantea, Ion Daghi, Anatol Mocanu (cei de pe urmă au ilustrat numere din revistă cu operele lor) etc. Nume mari ale culturii basarabene, ale culturii române. La întâlnirea din 10 august 2013 (la care au participat și N. Dabija și Raia Rogac), toți aceștia au primit Diploma „Podul de reviste” din partea revistei noastre.

Podul căpătase deja trăinicie, dar, la întâlnirea din 10 august, s-a hotărât un fel de instituționalizare a ideii, prin organizarea periodică de întâlniri între colaboratori ai revistelor *Literatura și Arta* și *Curtea de la Argeș*, puse tematic sub semnul a două dintre rubricile revistei noastre: „Istoria de lângă noi” și „Poezie fără frontiere”. Prima întâlnire a avut loc la Curtea de Argeș, în zilele de 18 și 19 octombrie 2013, când ne-au vizitat Nicolae Dabija, actrița Ninela Caranfil și istoricul Vlad Darie. O frumoasă dare de seamă asupra acestei întâlniri o realizează Nicolae Dabija în editorialul său din *Literatura și Arta* din 7 noiembrie 2013. (Reportaje amănunțite de la toate manifestările revistei au apărut și în ziarul local, *Argeș Expres*, din Curtea de Argeș.)

Un pod deja solid, vizibil, la care ulterior au aderat și alte reviste din România și la care este de așteptat să se alăture și alte publicații, de pe o parte sau cealaltă a Prutului.

Dea Domnul ca, în timp, acest pod de reviste să devină pe atât de lat pe cât este Prutul de lung, ascunzându-i apele sub firescul comunicării între frați, până la a-i lua rostul de nefirească graniță între frați.

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Nu credem să avem nevoie de-a insista mult asupra ineficacității învățământului ce se dă în România. Pe lângă aceea că copiii nu învață aproape nimic, nici măcar a-și scrie corect limba lor maternă, se mai adaogă și deplina lipsă a oricărei influențe educative în școalele noastre. Cauza principală a acestui îndoit rău e desigur modul vițios al formării și numirii corpului didactic. Fără a fi avut o universitate bună, s-au format o sumă de licee și gimnazii cu profesori culeși după întâmplare, care n-aveau a justifica alte studii decât iarăși numai cele liceale. Vechii și bunii profesori de liceu de sub domnia lui Știrbei și a lui Grigorie Ghica s-au prefăcut de atunci în profesori de universitate. Tot astfel s-au înființat mii de școale rurale făr-a fi avut școale normale bune, încât, începând de la talpa bucoavnei până în culmea învățământului, totul a fost deplasat în modul cel mai democratic. Corpul didactic, compus după principiile legii instrucției chiar din oameni care își închipuiau a ști ceva fără a ști nimic, a produs în școli o generație care asemenea își închipuiește a ști ceva și are pretenții și exigențe conformate acestei iluzii, dar în fond n-are nici cultură, nici creștere. După sfânt și tămâia; după urmele unui corp didactic format în condiții atât de vicioase au trebuit să rezulte o mulțime de rele aproape incurabile: superficialitatea predării materiilor, ignorarea rolului pe care obiectele deosebite au a-l exercita asupra formării caracterului și a inteligenței, încărcarea programelor cu materii de prisos, lipsa de control în întrebuințarea cărților didactice, căci cu cât o carte era mai rău scrisă, cu atât era mai sigură de-a fi aprobată de ministeriu pentru introducerea în școale ș.a.m.d.

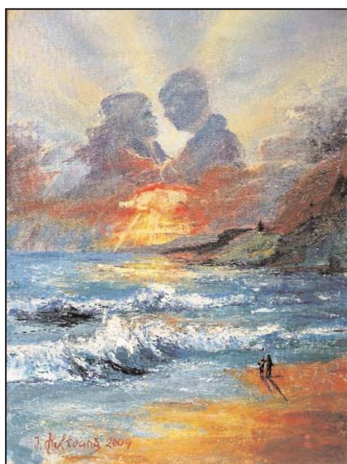
Expunând aceste lucruri cată să stabilim o rezervă. Există o serie întreagă de profesori care din capul locului au tratat și instrucția în genere și predarea obiectului lor în modul cel mai serios. În paranteză adăugăm că tocmai această serie de bărbați n-a avut a se bucura de încurajarea ministeriului lor respectiv și că – dacă există într-adevăr unele progrese reale în instrucție – ele s-au realizat abstracție făcând de la administrația statului, care s-a mărginit a băga bețe în roate și a împiedeca orice lucru bun, a încuraja orice pornire rea. În școală s-a petrecut cam ceva analog cu ceea ce se-ntâmplă în justiție. Desigur că nici amovibilitatea, nici protecțiile, nici considerațiile electorale, care influențează numirile în magistratură, nu sunt de natură a încuraja independența de caracter și soliditatea corpului judecătoresc. Cu toate acestea, învățătura atât de generală a dreptului în școli străine a creat un număr atât de suficient de juriști încât din acesta s-ar putea alege un corp stabil de judecători buni.

Ceea ce am voit să se știe e că, în privirea instrucției de la noi, nu poate fi vorba nici de utilitarismul, nici de clasicismul direcției ei – căci ea n-a fost până acuma nici una, nici alta, ci un amestec nerumegat de elementele cele mai diverse, cele mai de prisos adeseori. Noi nu avem dreptul de-a ne plânge de exemplu de relele urmări ale învățării limbilor clasice, pentru că pân-acum n-avem a înregistra oameni care să fi învățat vreo latinească acătării în școale; tot astfel n-avem dreptul de-a ne plânge nici de-o direcție prea realistă, căci și științele exacte au fost predate, în școalele secundare cel puțin, de oameni nepreparați, care în parte nu posed nici minimul de cunoștințe exigibile.

Cu toate acestea, cestiunea s-a pus. Prea se învață latinește și se neglijează alte obiecte. Ei bine, de acum nu se va mai învăța latinește, dar se vor neglija cu rigoarea de pân-acum și celelalte obiecte.

Cum că cestiunea s-a pus și în alte țări fără a se rezolva încă, fiind extrem de grea, se știe. Noi, cei mai superficiali și mai puțin culți, coada Europei cum s-ar prinde, ne-am luat-o asupră-ne s-o hotărâm definitiv la București, în aplauzele Europei fără îndoială.

Cestiunea în Europa s-a pus astfel. Nimeni nu neagă valoarea educativă a unor studii clasice făcute cu metod, ci întrebarea e dacă foloasele stau în proporție cu puterea și timpul cheltuit. D.A. Bain, profesor de logică la Universitatea scoțiană din Aberdeen, consacră acestei cestiuni o carte întreagă și opune principiul *economiei vieței* ca argument principal în contra tuturor foloaselor ce le dau studiile clasice. Nu e vorba deci de valoarea absolută a unor asemenea studii, pe care n-o contestă nimenea, ci de valoarea relativă, de ceea ce se cheltuiește din viață și se câștigă în viață prin ele.

E un fel de buget pe care-l face profesorul englez studiilor clasice și găsește că în Anglia, unde dezvoltarea vieții materiale e atât de mare, sistemul vechi prevalează, fără a fi în raport cu dezvoltarea actuală a poporului englez. Cartea sa va întâmpina desigur o mare opoziție și vor trece ani mulți până să se decidă cestiunea de către oameni cu totul speciali în materie de învățământ.

La noi însă se va decide repede-repede. Și de către cine? De către Consiliul General al Instrucției, consiliu în care două din trei părți a membrilor sunt cu totul străini învățământului pentru care formează programe. Institutori de clase primare, profesori de muzică și de pictură, profesori de la școala de agricultură, de la cea de meserii și de la construcție de mașini, aceștia formând o majoritate de elemente disparate cu totul, vor avea să decidă marea cestiune dacă valoarea educativă a limbilor clasice e în proporție cu cheltuielile ce se fac pentru ele. Și desigur că, cu seriozitatea care caracterizează generațiile actuale, lucrul se va și hotărî într-o singură seară și aplica cu toată profunditatea.

Ne pare rău să constatăm că cu atâta ușurință se tratează viitorul intelectual al unui popor întreg!

(*Timpul*, 4 septembrie 1880)

Oricât de deosebiți ar fi oamenii după clime și rase, demagogia îi face să semene ca două picături de apă întreolaltă. Îndealtmintrelea lesne de-nțeles. Numai popoarele care au o organizație naturală pot să se deosebească unul de altul. Organizația bazată pe legăturile firești dintre deosebitele clase, pe muncă, pe compensare și, asupra tuturora, pe iubire și respect reciproc, favorizează înaintarea lină dar sigură a meritului. Meritul însă fiind totdeauna ceva individual, cu atât mai deosebit cu cât caracterul și mintea omului în cestiune sunt mai deosebite, rezultă de aci că spiritul național însuși se va impregna de bogăția distinselor spirite individuale ce se ivesc. Pentru demagogie orice merit, în genere orice superioritate, e o insultă făcută platitudinii și înapoierii intelectuale și morale a demagogilor; astfel dar înlăturarea meritului, îngroparea lui de viu, e regula generală de purtare a alianței perpetue a tuturor celor de rând în contra celor ce răsar c-un cap asupra platitudinii generale. Cei de rând însă se-aseamănă în toate țările, precum seamănă nulă cu nulă. Unde domnește demagogia orice carne cu ochi poate deveni om mare, pentru că nu se cere nimic de la el. O mărire cam trecătoare, nu-i vorba, căci, lipsind orice măsurătoare, fiecine se crede a avea destulă talie și destulă barbă ca să ocupe locul celuilalt, însă, oricât s-ar dușmăni nulitățile și cumularzii între sine, în contra unui pericol sunt totdeauna uniți – în contra învingerii meritului.

(*Timpul*, 17 septembrie 1880)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres" (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni); banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeș, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

La judecata memoriei

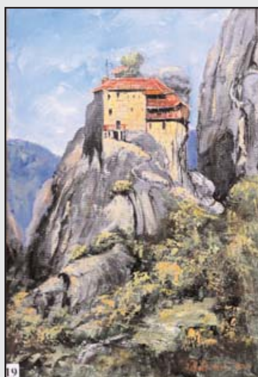
Horia BĂDESCU

Bucuria de a trece dintr-un an în altul nu-și poate găsi justficarea decât în satisfacția faptului că, iată, ai avut șansa de a trăi până la capăt alte trei sute șaizeci și cinci de zile, care păreau, cândva, la alt început de an, a fi dăruite tuturor, dar care, o știi bine, n-au fost pentru unii. Cum și în inconștiența faptului că ale tale și ale nimănui altuia au fost acele trei sute șaizeci și cinci de zile, care s-au dus fără a se mai întoarce vreodată. Acele trei sute șaizeci și cinci de zile care dintr-ale tale se scad. Acele trei sute șaizeci și cinci de zile de care ți se scade viața, cum ar zice poetul, și se adaugă memoria.

Ai zice că le-ai pierdut dacă n-ar fi acea profuziune de orizonturi ale ființei noastre, acel etern prezent al interiorității în care te afli cel de-acum, cel de ieri și cel mâine. Cel pe care memoria îl duce cu ea dimpreună cu toate ale sale.

Te afli în prezent și, dintr-odată, de-ajuns să găsești în adâncul memoriei un sunet, o culoare, un crâmpei de imagine, pentru ca sunete, culori, miresme, imagini care-au fost cândva să te invadeze; pentru ca sufletul să vibreze, dintr-odată, ca atunci și tu să știi nu că e ca atunci, ci că ești atunci, pentru a te afla din nou, pentru o clipă, o clipă dilatată, enormă, o clipă cât un timp, într-o realitate care este nefiind, dimpreună cu, și în clipa de față.

Ca și cum cineva ar alunga prezentul în afara lui însuși, invadând „spațiul”, dintr-o dată golit de sine, cu înviatul trecut. Trecându-ne noi înșine pe dinaintea noastră. Dar care dintre noi și pe dinaintea căruia dintre noi? Și care din această infinitate de noi ai fiecărei clipe va trece pe dinaintea Lui la Judecata de-apoi? Poate cu toții?! Dar, până atunci, la judecata memoriei noastre, care dintre aceștia toți, cei fără de număr, i-ar putea judeca pe ceilalți, nenumărații? Cum și după ce criterii să străbați prin infinitele, amestecatele oglinzi care-și răspund fără să-și răspundă?

Cum, când sunt din ce în ce mai mulți morții pe care-i ducem cu noi, decât viii? Când sunt tot mai multe umbrele care se sprijină de propria-ne umbră. Făcând-o tot mai grea, tot mai înceată, tot mai lungă. Când sunt din ce în ce mai mulți noi-cei-morți pe care-i ducem în noi-cel-viu și, vai!, cu mult mai mulți decât noi-cei-ne-născuți-încă.

Din ce în ce mai mulți, până în ziua în care vor fi copleșitor de mulți, obligându-ne ori, poate, noi înșine dorind-o, să ne topim nu în „purpura asfințitului”, ci în propria umbră.

Până atunci să ne mulțumim, însă, cu acela care ne întâmpină în dimineața cea nouă, care, desigur, a mai fost, a mai stat, proaspătă și înrourată de speranță, dinaintea lui, încadrând în rama ei inconștienta inocență care ne-nvață să numărăm zilele doar de la un capăt al drumului, cu acel *noi* care mâine va fi un altul, trudindu-se să și-l reamintească pe cel de azi, pentru a putea spune că viitorul nu-i decât trecutul care nu s-a întâmplat încă!

Democrație înseamnă participare. Prin lume (IV)

Johan GALTUNG

Elveția. Iubesc această țară, așa cum iubesc toate locurile din toată lumea în care am locuit. Doi dintre cei mai buni prieteni ai mei sunt germani elvețieni, profesorii Peter Heintz și Roy Preiswerk. Aceasta este singura democrație din lume, doar cu o miime din populația globului, dar cu 60% dintre referendumurile naționale din secolul al XX-lea, cu mult dincolo de a fi doar o parlamentocrație. Am fost profesor vizitator în Institutul de Sociologie din Zürich al lui Peter, în 1971-72, și la Institutul de Studii Asupra Dezvoltării, IUED, din Geneva, al lui Roy, în 1975-76. Schi din plin, schi alpin, cu eleganța unei cămile. Cei trei desfrăbălați fii ai mei alunecau la vale pe pârtia neagră în timp ce eu mă mișcam cu viteza unui șarpe pe pârtia albastră. Ultima lor vorbă a fost că speră să mă vadă la prânz. Tipul acela de copii pe care-i aduci pe lume, ba îi mai și crești!...

Apoi, mi s-a oferit o slujbă la IUED de mai mare durată, 1977-82. Ne-am mutat peste graniță, în Franța, la sfârșitul lui 1979, dar lucram în Elveția, participarea aici avea loc.

Îmi amintesc un foarte emoționat organizator al unei întâlniri în apropiere de Zürich, la care eram invitat să vorbesc, ceva despre dezarmare. M-a sunat și m-a întrebat dacă nu aș putea să-i arăt manuscrisul, iar eu i-am spus adevărul: nu am niciodată un manuscris, vorbesc totdeauna liber și scriu după aceea. Dacă ceea ce voiau de la mine era să citesc un capitol dintr-o carte sau un articol deja scris, atunci as prefera să-i trimit acea carte sau acel articol în locul meu.

După câtva timp, mi-a mărturisit că nu el este cel care vrea să vadă manuscrisul, ci poliția. Desigur, cunoșteam sistemul: nimic nu se poate spune pe teritoriul elvețian dacă ar putea să ridice vreun dubiu privind neutralitatea Elveției – chiar dacă asta ar însemna că există un soi de control intern în această țară. Am făcut ca subiectul să ajungă în mass-media, spunând că nici măcar în Uniunea Sovietică nu mi s-a întâmplat ca poliția să-mi controleze dinainte prelegerea și, ca urmare, am primit scrisori anonime de așa fel că, dacă nu aș fi iubit atât de mult Elveția, aș fi părăsit țara. Un parlamentar a fost de părere că ar fi trebuit să mi se retragă permisiunea de a sta în Elveția. Dar bunii cetățeni elvețieni au fost destul

de șocați de caz. Nu-și cunoșteau legislația, dar mă știau pe mine și detectaseră cu acest prilej o fisură în propria democrație. Mica mea campanie a avut probabil un oarecare efect, pe care autoritățile îl vor nega, asa cum fac ele de obicei.

Dar cea mai interesantă a fost participarea la dezbaterea asupra apărării. Elveția are din 1973 o doctrină militară defensivă; poartă războiul acasă, cu arme defensive puternice, dar nu cu arme ofensive, care ar putea fi provocatoare. Împreună cu Dietrich Fischer am pus în dezbatere această poziție. Elveția este destul de ezitantă în asemenea situații. Elvețienii, în general, nu vorbesc, ei acționează, dar sunt adesea speriați să nu fie considerați ca fiind prea diferiți de oricine altcineva.

Inițiativa noastră nu a fost prea bine primită de mișcarea pentru pace din Elveția, care lupta împotriva oricărei militarizări a țării. Am fost chemat să-mi apăr poziția, într-un lung weekend. La final, ideile mele au fost oarecum acceptate: Toate țările care au armată suferă un anumit nivel de militarizare – ceea ce nu se întâmplă în cele 30 de țări fără armată. Dar această patologie este relativ ușoară în Elveția, ceva ca o gripă, și mult mai gravă, ca un cancer, în țările de cealaltă parte a graniței, legate în alianțe care pot ușor să ducă la catastrofe. Ca să nu mai vorbim de superputeri.

Că este ceva pozitiv de spus despre Elveția și al ei „Militär” era ceva nou și șocant. Ne-am despărțit însă buni prieteni, promițând o participare activă în terapia ambelor boli.

Iar apoi s-a întâmplat ceva: Un grup de tineri elvețieni, conduși de Andreas Gross, care mai târziu a ajuns un cunoscut parlamentar, a fost în stare să colecteze suficiente semnături pentru a organiza un referendum în toamna lui 1989 privind nimic altceva decât „abolirea armatei elvețiene”. Cei doi giganți literari, Max Frisch și Friedrich Dürrenmatt au fost de partea lor. Mișcarea a produs chiar un „briceag militar elvețian nemilitar” și a organizat o serie de mitinguri. Era democrație la nivelul cel mai bun. Dar numai în una dintre țările lumii. Nicio altă țară nu a avut un referendum despre abolirea armatei.

Campania s-a încheiat în Lucerna. Am fost invitat ca vorbitor principal și am vorbit despre alternative constructive, cum ar fi serviciu pentru dezvoltare pentru oricine și apărare nemilitară. Armata credea că are toată populația de partea ei. În realitate, 36% din total și peste 50% dintre tineri au fost în favoarea abolirii. Generația în vârstă a fost de partea armatei. (Când acest referendum a fost repetat, în 2001, la mult timp după Războiul Rece, numai 22% au fost în favoarea abolirii armatei.) Am sugerat serviciu pentru dezvoltare pentru tânăra generație și serviciu militar obligatoriu pentru cei în vârstă... Odată și odată, o asemenea inițiativă va avea succes. Dar, mai întâi, alterativele trebuie pregătite mai bine.

Homo sapiens

Franţa. Fumul ieşea din wigwam-ul uriaş din Noisy, lângă Paris, unde un primar prieten le-a permis să-şi ridice corturile. Înăuntru erau şefi indieni nord-americani, minunat îmbrăcaţi, cu pene strălucitoare, pantaloni de piele şi toate celelalte. Era o conferinţă. Erau parte a procesului de formare a conştiinţei şi mobilizării după 500 de ani de genocid paralizant orchestrat de civilizaţiile occidentale. Cel puţin 25 de milioane de indigeni americani au fost ucişi în sud, alte 10 milioane în nord.

Gazda lor, gazdă şi a mea, Norman William, de asemenea cunoscut ca *the Man, Omul,* era unul dintre cei mai inteligenţi oameni pe care i-am cunoscut în viaţa mea. Un indian *micmac* din estul Canadei, cu ochii intenşi şi adânci, exprimându-se perfect, gata de tipar, în franceză şi engleză. Omul alb îi vânase neamul, dar el reuşise să trăiască suficient de îndelung viaţa autentică a „tribului" său, în ciuda faptului că tot timpul se temeau să nu fie exterminaţi. În mod normal, copiii erau luaţi de lângă părinţii lor „sălbatici", pentru a creşte în rezervaţii, în condiţii controlate – creştinism, engleză/franceză, sporturi – pentru a deveni civilizaţi. „Dezvoltaţi" e probabil termenul pe care ar trebui să-l folosim azi. El a trăit ambele vieţi, în paralel.

Sosise într-un Paris care, după 1968-1972, era pregătit să înţeleagă două mesaje: „Omul trăind în înţelegere cu natura", despre care el ştia foarte multe, şi „necesitatea de a asculta vocile celor oprimaţi". Dar oprimaţii care mişunau în jurul lui erau probabil un pic cam diferiţi de ceea ce el se aşteptase. Ei erau fiii şi fiicele elitei franceze, mulţi dintre ei având părinţi cu diplome de la academiile naţionale franceze de elită, cum era ENA (Ecole Nationale d'Administration). Eficienţi, reci, ambiţioşi – ei îşi biciuiau copiii prin intermediul acestei relicve, bac-ul franţuzesc, examenul de absolvire a liceului, acea uriaşă maşină de sortat care înlocuise ghilotina pe care o folosiseră pentru a tăia capul nobilimii. Bac-ul este folosit pentru umplerea şi ameţirea creierului.

I-am ascultat. I-am înţeles şi binecuvântat atunci pe taică-meu şi pe maică-mea. Dar statul iacobin/napoleonian unitar are nevoie de asemenea persoane, cu atât mai mult un stat care, în plus, a făcut din secularism religia sa de stat.

Rupseseră legăturile cu părinţii lor, se îmbrăcaseră foarte simplu şi deveniseră membri ai unei organizaţii pentru agricultură organică în jurul Parisului. Locuiau în apropierea metropolei, ca nişte indieni *micmac*. Existau beneficii solide în această stare de lucruri. Persoanelor din jurul Omului li se luaseră copiii cu forţa. El nu a luat cu forţa copiii din elita franceză, ei singuri au venit la el şi au trăit experienţa căldurii reciproce, ceea ce familiile lor, competitive, stăpânite de conflicte, nu puteau să le ofere. Ei nu mai adunau puncte, credite şi diplome, ci adunau rădăcini şi ierburi. Trăiau pe baza unui meniu vegetarian simplu, cu acea mică strălucire roşie în piele, pe care eu o pun în seama excesului de caroten de la prea mulţii morcovi consumaţi.

Veneau la conferinţe cu mesaje simple despre pacea cu natura, cu ei înşişi, cu cei din jur, între oameni, între state. Într-una din zile, Omul a venit spre mine şi mi-a cerut să înfiinţez o universitate a păcii. Aveam iarna 1984-85 liberă, o jumătate de an, între Berlin şi Princeton, şi am acceptat. Aceasta m-a dus la o ciocnire cu un rector de la Sorbona şi cu monopolul universităţii sale. Salariul meu consta în accesul liber la hrana organică (şi la vin!) şi un apartament

lângă Place d'Italie din Paris, într-un zgârie-nori numit Turnul Tokio, în apropierea unui centru comercial numit Oslo! Nu mai trebuie adăugat că, împreună cu Fumi, soţia mea, aveam strania senzaţie de a fi acasă. Iar copiii noştri mergeau la şcoli franţuzeşti prin apropiere.

Cred că aceasta a fost cea mai ciudată „mişcare" pe care am întâlnit-o în toată viaţa mea. Diferită de toate celelalte. Guvernul francez se referea la ei ca la o „sectă" şi cred că asta şi erau – o mişcare totală şi totalizatoare, iar ceea ce este totalizator devine repede totalitar. Ea dă membrilor ei siguranţă, hrană materială şi spirituală, poate şi un exces de identitate, dar un deficit de libertate.

Părinţii se organizau însă. Ei îşi doreau copiii acasă, mamele probabil din dragoste, taţii mai mult din ură pentru Om, cu excepţia acelora care ajunseseră mai aproape de el şi fuseseră atraşi de personalitatea sa. Ei organizau „răpiri", furişându-se din spate şi anesteziindu-i cu eter pe copii atunci când se aflau în excursii în mijlocul naturii; îi duceau la Paris, unde tinerii erau „de-instruiţi" de către psihologi specializaţi în aşa ceva. Drept care fugeau apoi spre wigwamuri cât de repede puteau. Era un ciudat mod părintesc de a antrena autodeterminarea copiilor.

Mi-am făcut datoria faţă de ei şi faţă de Om, probabil fără ca aceasta să fie una dintre istoriile de mare succes din viaţa mea. Am fost consilier pentru triburi de indieni şi pentru ţigani şi, în acelaşi timp, am făcut şi ceva cercetare la Maison des Sciences de l'Homme, invitat de mereu amabilul Clemens Heller, studiind aspecte ale civilizaţiei franceze.

În 1993 i-am întâlnit din nou, în Finlanda, departe spre nordul lacului Enare, pe o insulă din unul dintre miile de lacuri. Fuseseră aruncaţi afară din Franţa. Ei nu numai că trăiau în acord cu un mesaj ecologic privind Omul în Natură – ei erau chiar acel mesaj. Dar, câţiva ani mai târziu, totul s-a terminat, s-a dizolvat, cu acuzaţii reciproce pe care nu sunt în stare să le înţeleg. Iar Omul a găsit un fel de refugiu prin insulele Capului Verde.

Compar adesea nenumăratele conferinţe şi discursuri la „un nivel foarte înalt", cu persoanele din jurul Omului, care, precum un alt prieten bun, Rudolf Bahro, era convins că sistemului nostru nu i-a mai rămas prea mult timp. Ei explorau alternative pentru noi toţi. Nu am îndoieli cu privire la cine înţelege lumea noastră mai bine, dar cred că sunt prea legat de plăcerile unui Imperiu Roman în declin pentru a trece – după declin şi cădere – într-un Ev Mediu, înainte de vreme, ba chiar începând de azi. Dar, le sunt extrem de recunoscător că am trăit o parte din viaţa lor şi că încă mă simt plin de tămâia şi de zgomotul intens de tobe şi de dans din corturile lor uriaşe.

Franţa este dură. În timpul Războiului Rece era mai uşor să porneşti o discuţie despre apărarea alternativă în Uniunea Sovietică decât în această profund militarizată ţară – Marseilleza este un bun exemplu. Faimoasa formulă a lui Mitterrand cum că „ei (sovieticii) au rachetele, iar noi avem pacifiştii" este de două ori neadevărată. Vestul avea mai multe rachete, ba chiar „cele mai bune" rachete, iar dintre ele un număr semnificativ se aflau în Franţa. Ceea ce Franţa nu avea era exact ceva apropiat de prietenii păcii – şi nu-i mai avea de pe vremea lui Victor Hugo, cu siguranţă nu „revoluţionarul" Sartre (poate, în oarecare măsură, Camus). Cercetarea lor în privinţa securităţii este bine dezvoltată şi superconvenţională, dar cercetători în domeniul păcii practic nu au niciunul. Protestul împotriva scufundării, în Auckland, Noua Zeelandă, a vasului „Rainbow Warrior" al Green Peace (în plus, uciderea unui fotograf danez) a dus la demonstraţii cu nici mai mult nici mai puţin de 24 de participanţi francezi (şi unul norvegian). Atunci când acei agenţi ucigaşi au revenit acasă, ei au fost primiţi în triumf. O cultură profund violentă.

Dar, la un moment dat, ceva s-a întâmplat, după ce am trăit în Bois Chatton, Pădurea Pisicii, lângă Geneva, pentru aproape 20 de ani. În Caen, Normandia, există un muzeu al celui de-Al Doilea Război Mondial şi, mai ales, al invaziei din Normandia din 6 iunie 1944 – ziua D. Un tânăr de 18 ani cărase răniţi şi decedaţi printre ruine, după ce aliaţii bombardaseră oraşul. Acele amintiri au ars în el ca un lemn umed, iar atunci când a ajuns primarul oraşului şi politician (senator) de nivel naţional, a reuşit să înfiinţeze un muzeu pentru a ţine memoria trează – cu o remarcabil de bine realizată prezentare paralelă a invaziei din punctul de vedere al aliaţilor şi al germanilor în acelaşi timp. Curând, muzeul a devenit cel mai vizitat muzeu din afara Parisului, cu mult peste o jumătate de milion de vizitatori anual.

Iar atunci au decis să organizeze şi un „Sector B", despre Războiul Rece, şi un „Sector C", despre pace! Au privit de-a lungul globului şi brusc am devenit principalul consultant al celui mai mare muzeu al păcii din lume. Mă simţeam ca un pictor căruia i s-a dat o biserică s-o decoreze. Am preluat sarcina cu entuziasm. Una dintre primele mele propuneri a fost să avem un dialog cu vizitatorii asupra a două întrebări de interes: Cum ar fi putut fi evitat Al Doilea Război Mondial? şi Cum ar fi putut fi evitat Războiul Rece?

Orice bună teorie a păcii trebuie să fie în stare să producă răspunsuri realiste, pacifiste, la asemenea întrebări.

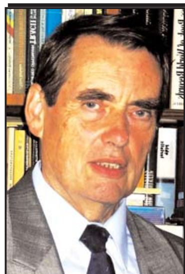
Ghidul pentru vizitatori a devenit un fel de introducere în studiile asupra conflictului şi păcii, primele din Franţa. Acest teren particular este minat intelectual de foarte competenţii intelectuali francezi, de aceea am prevăzut oarecare rezistenţă.

Dar, să menţionez ceva ce alţi intelectuali vor şti cum să aprecieze. Noi, intelectualii, suntem antrenaţi să ţinem prelegeri şi să scriem articole, să ţinem cursuri şi să scriem cărţi. Într-un muzeu, partea vizuală şi auditivă este mult mai importantă decât textele. Trebuie să existe, însă, şi o teorie subiacentă – de pildă, privind culturile păcii. Câte culturi ale păcii există?, s-a întrebat. După nişte căutări, folosind o anumită schemă de raţionament, am zis că *şase*. Ceea ce ei au făcut atunci a fost să eternizeze acest număr, şase, în ciment, sub forma a şase foarte solide „chioşcuri"! Prea târziu să spun, „o, nu, îmi pare rău, sunt *şapte*!" Prea târziu să mai regret. Am văzut cimentul turnat în coloane. O privelişte şocantă.

(Fragmente din secţiunea „Democracy is to participate: Abroad", a autobiografiei lui Johan Galtung, *On the Peace Path Through the World,* 2000.)

Homo sapiens

Despre libertatea umană

Dan D. FARCAȘ

Îmi amintesc ce mult m-a iritat, când am auzit-o prima oară, zicala franțuzească: „Promettre c'est noble, tenir c'est bourgeois". Cum adică? Noblețea omului să constea în încălcarea cuvântului dat? Mi-a trebuit, recunosc, un timp până să pătrund un tâlc mai profund al acestor vorbe. Trecând peste conotațiile cinice ale zicalei, am înțeles că ea punea față în față două niveluri ale actelor umane. Pe de o parte, activitățile *rutiniere* (deterministe sau aleatoare, așa cum am mai avut ocazia să comentez într-un alt articol), iar, pe de altă parte, activitățile *voluntare*, sau *intenționale*, cu caracter creator. Altfel spus, omului mediocru, obedient, care respectă conștiincios toate preceptele, îi este contrapusă noblețea creatorului, care are curajul și dreptul să rupă convențiile: morale, artistice, științifice etc.

Într-adevăr, autentica noblețe a omului stă, în primul rând, nu în respectarea oarbă (pe baza unui model unic) a regulilor acceptate, ci în capacitatea de a le putea depăși și de a crea la nevoie (dintr-o bază obligatoriu plurală) reguli noi. Omul poate acționa astfel doar grație libertății sale, adică a *liberului-arbitru* de care dispune. Mulți gânditori, dar și tradiția, consideră că această însușire ne-a fost conferită din exterior, printr-un procedeu pe care într-un articol anterior l-am numit „Deus ex machina". Dar tot acolo am pariat pe principiul emergenței, deci am argumentat că este mult mai plauzibil ca liberul-arbitru să se nască din sinergia agenților minții, structurați într-un „metaagent", adăugând că astfel s-ar putea explica și alte fenomene voluntare: gândirea, creația, conștiința etc.

Filosofii din toate epocile n-au încetat să se întrebe care este definiția libertății, în particular, a libertății de a decide asupra acțiunii pe care urmează s-o efectuezi, și dacă nu cumva ceea ce s-a definit astfel nu este decât o simplă iluzie. Am examinat, într-un alt articol, și această dilemă. La problemele fundamentale de mai sus se mai adăuga de obicei una, de natură etică, a gradului de libertate morală la care poate aspira, în mod rezonabil, orice om în mijlocul semenilor săi.

În ciuda acestor nedumeriri intelectuale, se pare că orice om poate deosebi starea de libertate de cea de non-libertate prin „bun simț", fără a recurge la definiții academice. Mai mult, o atare distincție pare să fie chiar și la îndemâna animalului care scapă din cușcă ori a sugarului care țipă atunci când îi sunt împiedicate mișcările.

Examinând mai atent conceptul, vom observa că „libertate" este un cuvânt polisemantic, având cel puțin trei accepții, după nivelul fenomenelor la care se aplică. Cel mai simplu înțeles este cel de *posibilitate a efectuării unei varietăți cât mai mari de acțiuni*, oarecum similar cu sensul utilizat de fizicieni, atunci când vorbesc de gradele de libertate ale unui corp sau sistem de corpuri. Prin urmare, această primă accepție o putem numi *libertate mecanică* sau libertate „de ordinul întâi". Ea depinde de limitări fizice (nu poate fi anulată gravitația, nu poți rezista dincolo de anumite temperaturi etc.), sau biologice (forța musculaturii, condiții care asigură supraviețuirea etc.), ori sociale (norme morale, juridice, angajamente etc.). Sunt limitări pe care omul le poate modifica întrucâtva, dar nu le poate elimina.

Libertatea mecanică este, desigur, doar o primă aproximare în definirea libertății. Încă Aristotel înțelegea prin libertate capacitatea omului de a-și realiza fericirea. Altfel spus, degeaba dispune un individ de un repertoriu vast de operații și acțiuni dacă acestea nu-i sunt de folos în atingerea scopurilor pe care le urmărește. Prin urmare, libertatea autentică de care se bucură un om va trebui să-i asigure și *posibilitatea atingerii stărilor dezirabile*.

În acest scop, pe lângă existența alternativelor, individul în cauză ar trebui să dispună, ca o a doua condiție, de valori și motivații pe care să le atașeze acestor alternative. Nu se poate vorbi de libertate în cazul unui agent (de pildă, un automat) care nu are scopuri proprii, deci un criteriu pentru a stabili dacă o acțiune îi este mai favorabilă decât alta.

O a treia condiție ar fi ca individul să posede și să poată folosi niște mecanisme care să-l ajute să aleagă cea mai bună dintre variante. La cele de mai sus, unii autori au simțit nevoia să adauge și o a patra condiție – capacitatea agentului de a-și alcătui și modifica singur adevărurile, teoriile, reprezentările, metodele, modelele, pentru a fi sigur că acestea sunt adecvate atât propriilor scopuri și posibilități, cât și realității înconjurătoare.

Toate criteriile menționate până în acest punct formează laolaltă ceea ce am putea numi o libertate „de ordinul al doilea". Dar nici aceasta nu acoperă înțelesul intuitiv al libertății umane; între altele, libertatea astfel definită poate fi și atributul unui automat, de pildă, al unui calculator electronic. Există deja sisteme artificiale înzestrate cu capacitatea de a sesiza stările mediului, automate care au un set bogat de operații, au proprietatea de autoinstruire, au un repertoriu de scopuri pe care să le urmărească, dar și algoritmi de optimizare (sau „alegere rațională"), prin care se pot găsi cele mai bune căi pentru atingerea acestor scopuri. Desigur, scopurile automatelor sunt, de regulă, externe, deci aparțin stăpânului sau creatorului lor, deși principial nu este exclusă existența unor automate cu scopuri proprii. Înțelegem astfel că libertatea de ordinul al doilea este doar o libertate *rutinieră* sau una a *alegerii raționale*, care mai poate fi numită și *libertate algoritmică*, în cazul automatelor.

Dar omul posedă o libertate care-i asigură, în plus, și posibilitatea *creației* și a *deciziei responsabile*, nu doar efectuarea de activități rutiniere. Folosind expresia lui Jean-Paul Sartre, omul este condamnat să fie liber, adică responsabil pentru deciziile sale. Libertatea umană autentică trebuie, deci, să fie calitativ diferită și de un nivel superior celorlalte două tipuri, deci să fie o libertate *de ordinul al treilea*. Doar cu primele două niveluri nu putem să vorbim despre un liber-arbitru care să asigure capacitatea de a schimba „regulile jocului", de a surprinde, de a genera imprevizibilul, nu doar în act, ci și în „repartiția statistică".

Libertatea de ordinul al treilea poate fi ilustrată prin libertatea morală, evocând cele trei morale extreme, la care m-am referit în articolele precedente. Conform *moralei individualiste*, nu există atentat mai mare la libertatea personală decât „fericirea" nivelatoare, procustizantă, a unor rețete universal valabile, prescriind ce e bine și ce e rău, în mod egal pentru toată lumea. *Morala umanistă* presupune că, dacă un om va înțelege frumusețea umană, atunci el nu va resimți ca o restrângere a libertății sale sacrificiile făcute pentru fericirea altora. *Morala autoritară* consideră că „binele" și „răul" sunt entități obiective, universale, deci este necesar ca oamenii, spre folosul lor și al obștii, să fie deprinși din fragedă copilărie cu reguli de conviețuire prin care să caute același bine și să prevină ori să combată același rău, așa cum prevăd normele, totul în vederea realizării fericirii generale. Iar libertatea, din punctul de vedere autoritar, nu este altceva decât „înțelegerea acestei necesități".

Un om care uzează rar de libertatea sa „de nivel trei", fiind previzibil, va fi considerat de semenii săi drept „de treabă" sau „dintr-o bucată". În același timp, creatorul autentic, cel ce-și folosește din plin libertatea decizională, va fi arareori iubit, deoarece „iese din rând", adică strică obiceiurile statornicite; în competiția subconștientă cu el, creatorul este imprevizibil, deci mă poate lua prin surprindere, dovedindu-mi totodată limitele cunoștințelor și strategiilor mele. Dincolo însă de această primă opinie, individul rutinier, aparent agreabil și predictibil, este, de regul,ă un monist, care poate deveni un „competitiv" agresiv, dacă-l scoți din ale lui, în timp ce gânditorul sau artistul creator va fi, obligatoriu, un pluralist, deschis alternativelor, deci un potențial cooperant întru schimbare în bine.

Fiind inerent creativ, omul este condamnat la progres. În evoluția vieții și a societății umane, în ciuda unor momente de stagnare sau de cumpănă, tendința generală a fost mereu cea a progresului. Prin *progres* înțelegem înainte de toate creșterea neîncetată a arborelui cunoașterii, într-un mod similar cu creșterea arborelui vieții. Putem urmări aceste procese prin evoluția de la molecula înmagazinând cunoaștere până la om, de la necuvânt la cuvânt și la intuiția creatoare, de la colocvial la logică și matematică, de la determinism și probabilism la voluntar, de la ținutul neschimbării la ținutul sinelui, de la instinct la frumos și la cunoașterea artistică s.a.m.d.

Regulile morale general acceptate au fost întotdeauna contestate, mai pe față, mai pe ascuns, de indivizi izolați, sau de grupuri minoritare de indivizi. Acest proces de contestare trebuie să-l acceptăm ca firesc, generator de progres, oarecum asemănător cu mutațiile din evoluția biosferei. În istorie, de multe ori, noile morale, germinate inițial în interiorul unor grupuscule, au reușit să convingă atât de bine încât au dizlocat vechea morală, devenind majoritare. În spiritul *pluralismului,* înțelegem că astfel puteau fi asigurate evoluția și adaptarea moralei la eventualele schimbări ale situației externe.

Dar acest pluralism are uneori și efecte negative. În marginea unor societăți cu o morală așezată și eficientă au existat, dintotdeauna, nu doar indivizi, ci și grupuri, adesea bine constituite, care cultivau principii cu totul diferite în privința binelui și a răului, principii alcătuind o *morală parazitară*. Ca exemple, e suficient să ne gândim doar la industria cerșitului sau la conducătorii auto care îi consideră „fraieri" pe cei ce respectă regulile de circulație scrise și nescrise. Un criteriu corect de apreciere a unei morale alternative este dacă ea dorește sau nu să construiască ceva util întregii societăți, contribuind la progresul general, în primul rând prin cultivarea a ceea ce am numit frumosul uman.

Putem conveni astfel, în final, că autentica libertate morală umană este cea care a găsit echilibrul dintre înțelegerea necesității de a respecta normele existente și dreptul demiurgic al omului de a contesta, oricând, orice normă sau înțelegere constituită.

Realul – proteism, fertilitate şi ispitiri poetice

Terezia FILIP

Tema lumii fecunde este indiscutabil una modernă, a privirii în real, pe de-o parte, din perspectivă poetică inedită, dar şi a manifestării acestuia în neomodernitate, ca realitate plurală şi plurivalentă, pe de altă parte. Aceasta este constanta tematică a universului imaginar al lui Nichita Stănescu sau una dintre liniile de forţă ale operei sale poetice. Mai mult decât oricare dintre contemporanii săi lirici, români sau europeni, poetul a intuit uimitorul proteism al realului şi l-a exprimat metaforic în diversitatea şi multiplicitatea lui deconcertantă. În spectacolul ce se iscă din relaţia de interdependenţă între *eu şi lume*, între *individualitatea şi unicitatea eului*, pe de-o parte, şi *pluralitatea derutantă a lumii*, pe de altă parte, se găseste o inepuizabilă sursă de cunoaştere şi de inspiraţie, pe care au definit-o în felul lor specific atât poezia celei de-a doua jumătăţi de secol XX, cât şi ştiinţele.

Pe cât de dinamică, pe atât de fertilă şi surprinzătoare, această relaţie – sau, dacă vrem, ecuaţie existenţială – relevă, în fond, interdependenţa structurală între *unitate* şi *multiplicitate*, între *eul solitar, unul*, şi rostul său în *ţesătura lumii, plurală, polimorfă*, dar şi *polivalentă* din punct de vedere semantic. Din perspectiva fiecăreia dintre componentele acestei ecuaţii eu-real, real-eu, relaţia este bivalentă, flexibilă şi proteică. Ea relevă atât *multitudinea şi diversitatea* feţelor eului, în unicitatea şi solitudinea lui existenţială, cât şi *unitatea şi omogenitatea* lumii, în *diversitatea ei spectaculară*, în raport cu *unul,* solitar şi reverberativ reprezentat de eu.

Principiul funcţionării acestei relaţii este cel al interdeterminării reciproce şi al reflexivităţii unei entităţi în cealaltă, insinuând o dinamică plurivalentă extrem de fertilă şi adesea imprevizibilă. Pe de-o parte, se modelează şi se reconfigurează necontenit ţesătura realulului, mundaneitatea înnoindu-se şi inserând individualităţile cu valorile şi valenţele lor noi, iar, pe de altă parte, se afirmă şi se manifestă proteic individualitatea unului – eului – solitar. În deambulaţia prin lume, în afirmarea individualităţii sale, eul se eliberează treptat de propriile tipare iniţiale, ca de nişte *trupuri vechi,* adoptând succesiv altele noi. E modul poetic de-a exprima devenirea identităţii. El se remodelează necontenit, spectacular, *în timp ce* realul se intensifică ori se destramă, se fortifică ori se vulnerabilizează şi altereză, în funcţie de modul în care individualităţile participă la ţesătura lui. Acest proteism e o inepuizabilă sursă de poezie la Nichita Stănescu: „E un spectacol de neuitat acela/ de-a şti,/ de-a descoperi/ harta universului în expansiune/ în timp ce-ţi priveşti o fotografie din copilărie!// E un trup al tău vechi,/ pe care l-ai rătăcit..." (*Sunt un om viu*). Pentru ştiinţă el poate fi, sau este, sursă de cunoaştere.

Lumea, în viziunea poetului neomodern, este un *univers în expansiune* cu tot *cu eul conţinut în ea*, înscenând un permanent spectacol în care individualitatea, sedusă, implicată sau interesată mai mult sau mai puţin de pluralitatea şi de farmecul lumii, se inserează în fenomenalitatea şi în diversitatea ei. Această percepţie poetică a realităţii fundamentează ceea ce pe bună dreptate este o veritabilă *hermeneutică a realului*, iar, în cazul lui Nichita Stănescu, o întreţesere permanentă de fiinţe şi de obiecte, de individualităţi, de atitudini şi relaţii multiple, o diversitate de fenomene reale care, în multitudinea ei de forme, făpturi şi fiinţe, implică şi eul, liric sau empiric – subiect reflexiv, actant ori actor. Există un mod, specific lui Nichita Stănescu, de-a privi, de-a cripta sau de-cripta poetic substanţialitatea şi formele realului, energiile, tendinţele şi tentaţiile din substanţa lumii. Inserţia eului în acest spectacol generează creaţia ca pe o ţesătură de impresii, de senzaţii, de idei şi gânduri, o lume imaginară rezultată din reverberaţia realului *în eu*, a multiplicităţii în *unu* şi invers. Vorbim de-o *dublă valenţă a fiinţei lirice,* implicând, pe de o parte, o funcţie reflectorie şi reflexivă a eului, de *oglindă a realului* [1], sesizată de critica literară, dar şi „focar de energie afectivă" ori „spaţiu de rezonanţă" [2], iar, pe de alta, de funcţia reverberativă a eului în spaţiul lumii.

Realul ce include eul şi lumea, ca termeni ai unei ecuaţii dinamice şi imprevizibile, reprezintă teritoriul unei necontenite şi proteice schimbări, ce se manifestă implict ca sursă a propriei fertilităţi şi febrilităţi şi, în acelaşi timp, a aventurii eului. „E o fertilitate nemaipomenită,/ în pământ, în pietre şi în schelării/ magnetic timpul clipită cu clipită,/ gândurile mi le înalţă/ ca pe nişte trupuri vii." (*Idem*) Eul activează în lumea care-l conţine şi-i iscă reveriile, ideile, gândurile, pe când lumea, la rându-i, reverberează-n eu. În acest caz, eul reprezintă, aşa cum afirmă Gaston Bachelard, nu o identitate oarecare, ci „o fiinţă poetizantă" [3] care, în atingere cu realul, stârneşte efectele lui proteice. Relaţia aceasta între eul instituit ca subiect şi realul privit ca spaţiu spectacular al existenţei (şi totodată obiect al cunoaşterii) primeşte în accepţiune poetică nu doar un curs inedit, ci şi o *interdependenţă de tip erotic,* devenind proteică, dinamică, vie. Intervenind în substanţa lumii, cunoaşterea poetică identifică şi stârneşte fertilitatea materiei, operând un fel de *des-trupare* a ei, o abstragere din concret în imagini sau în „gânduri", care, în accepţie poetică, se înaltă „ca nişte trupuri vii". Cu cât spectacolul lumii e mai fertil, până şi-n aspectele lui aparent inerte sau irelevante („în pământ, în pietre şi în schelării"), cu atât eul prins în aventura cunoaşterii îl reproiectează în tipare abstracte, imaginare, în „gânduri vii", căci realul e punctul de pornire al oricărei creaţii: „magnetic timpul clipită cu clipită,/ gândurile mi le înalţă/ ca pe nişte trupuri vii". (*Idem*) Poezia este, într-adevăr, o hermetică întrupare a gândurilor iscate la interferenţa eului cu realitatea.

Eaici o paradoxală mişcare specifică fenomenologiei poetice nichitiene: materializarea gândului simultan cu abstractizarea concretului. Materia se *des-trup-ează* şi se abstractizează, pe când gândurile se *în-trup-ează* în imaginare edificii ale universului poetic. *Harta universului în expansiune* presupune un neînchipuit spectacol al devenirii – eului, pe de-o parte, care, în devenirea sa, se eliberează de propriile tipare, *trupuri vechi*, adoptând altele noi, şi a lumii, pe de altă parte, care se modelează şi reconfigurează încontinuu în noi tipare. Raportarea eului la real, precum şi orice incidenţă a acestuia *în* sau *asupra lumii* este tocmai sursa acestei „des-trupări" de sine, un proces ce defineşte, în esenţă, *inspiraţia poetică ori pe cea ştiinţifică, cercetarea, creaţia de orice fel.* Acesta e modul particular al eului atins de vibraţiile lumii, de-a redesena realul *în abstract*, oferind fiinţă ideilor, până într-atât încât, în viziunea lui Nichita Stănescu, Ideea devine himerică, agresivă, ameninţătoare – precum *Ideea cu gură.*

Imaginarul poetic nichitian nu este în acest caz decât rezultatul unei hermeneutici imanente a realului însuşi care activează dublu, operând o *corporalizare* a gândului poetic iscat din/la incidenţa eului cu realul, pe de-o parte, şi o de-corporalizare a materiei care, atinsă de reverie, de meditaţie şi reflexia minţii, ori de umbra fecundă a creatorului, se reinventează în idee, gând, imagine, pe de altă parte. Astfel aventura materiei, în spectaculozitatea ei, devine *fertilă în atingere* cu fiinţa poetică, respectiv cu *umbra* sau cu *prezenţa* în real a eului, *perturbatoare* – o prezenţă fecundă, poetizantă, creatoare. Sau, privind lucrurile invers: orice incidenţă a eului în real, asupra lucrurilor, orice intersectare a sa cu mundaneitatea, vădeşte o uimitoare forţă proteică, ce iscă proiecte şi lumi noi, căci eul e acea *fiinţă poetizantă* identificată de Bachelard. El vede în lucruri proteismul lor, devenirea: „E o fertilitate nemaipomenită/ în pământ şi-n pietre şi în schelării./ Umbra de mi-aş ţine-o doar o clipă pironită/ s-ar şi umple de ferigi, de bălării!" (*Idem*, s.n.)

Această fenomenalitate care vizează interacţiunea eu-real echivalează cu o relaţie de tip erotic. Ilustrată metaforic de Nichita Stănescu, ea confirmă o argumentaţie a lui Edgar Papu din studiul despre *principul feminin* în poezia lui Eminescu [4]. Reputatul exeget, vorbind despre feminitatea în poezia lui Eminescu, reitera în studiul său *principiile masculin şi feminin*, aşa cum le defineşte Aristotel, în accepţiunea căruia masculinul reprezintă *principiul formei,* iar femininul pe cel al *materiei informe.* Pentru ca materia informă să devină creaţie, să se manifeste în forme, masculinul intervine *în* substanţa realului inform şi interferează astfel *cu* principiul feminin, pentru a scoate materia din amorfismul ei iniţial. Acesta este şi sensul intervenţiei poetice în mundaneitate şi *în* materialitate, ori *asupra lumii*, definit în versurile mai sus citate din Nichita Stănescu – adică o interferare de tip masculin sau o *umbrire*, în care, lumea atinsă astfel, poetic, devine brusc fertilă şi proteică, generând debordant forme, „ferigi şi bălării", într-o uimitoare metamorfozare poetică. Acelaşi *erotomorfism* cvasiexplicit pe care Edgar Papu îl atribuie viziunii poetice a lui M. Eminescu acţionează şi în imaginarul neomodern, ludic şi aparent bizar. Conform aceleiaşi ecuaţii ori relaţii de tip erotic, activează asupra lumii şi *eul poetic, cu umbra lui fertilizantă,* din viziunea lui Nichita Stănescu [5].

Umbra, motiv şi simbol poetic recurent, e asemănătoare simţurilor, misterioasă, fertilizantă, creativă. Ea delimitează, la incidenţa eului cu lumea, un câmp ori o zonă de interferenţă, în care se întâlnesc şi se regăsesc, ca într-un spaţiu de neutralizare a entităţilor şi a substanţei lor, subiectul şi obiectul cunoaşterii, eul şi lucrurile sau eul şi realul. *Umbra* este, deci, o zonă de întâlnire, semn al prezenţei eului sau al *atingerii* lui de materia informă sau de substanţa mundană prin câmpul pe care-l generează în preajma sa. Pe de altă parte, umbra este un străvechi simbol mistic, care generează ori precedă anumite schimbări şi înnoiri în lume. Umbra, în accepţiunea poetică a lui Nichita Stănescu, reprezintă un semn al prezenţei şi al existenţei eului în dimensiunea sa mundană şi materială, *incidentă* ori *proiectată* în real, *proptită*-n lucruri, sprijinită ori *în atingere* cu ele. Diferenţiat de real – „altceva decât doi, altceva decât trei" (*Idem*) – eul reprezintă în acest caz, acea *fiinţă poetizantă* sau *principiul masculin* ce activează formele, făcând realul să se releve, să rodească sensuri la orice atingere a sa. Umbra *bătând* fertil şi dinamic în real sau *izbindu-se, lovindu-se* de lucruri, în atingere cu mundaneitatea, ori *sprijinindu-se* de obiecte, e frecventă în poemele din etapa primelor volume lirice: „Umbra lui bărbătească bătând înclinată,/ în largile pieţe se-arată/ cu o privire zvârlită–nainte/ prin văzduhul amintirilor fierbinte./ Semn călător printre ere,/ de tinereţe şi de putere." (*Cântec despre adolescenţa lui Vasile Roaită*)

Umbra e semn al unei puteri instaurative, eminamente masculine, atunci când eul se avântă temerar în investigarea ori în cucerirea lumii. Umbra eului *zvârlită-nainte* e şi semnul perturbator al unui real care urmează ori trebuie să se schimbe. Umbra eroului creste şi se proiectează-n *coastele câmpului*, pe măsură ce eul se lansează şi înaintează-n cavalcada existenţei: „Pintenul umbrei mi-l creşte/ în coastele câmpului" (*O călărire-n zori*).

→

Brâncoveanu 300

Constantin Brâncoveanu, martirul și sfântul României

Gheorghe VLAD

Fără urmă de tăgadă, Constantin Brâncoveanu a fost una dintre cele mai importante personalități din istoria românilor. El a condus Țara Românească timp de 26 de ani (1688-1714), obținând rezultate remarcabile pe plan economic, cultural, artistic, iar politica sa externă a fost una de echilibru printre interesele divergente ale imperiilor vecine. A încheiat tratate secrete atât cu Austria, cât și cu țarul Rusiei, Petru I, prin care spera să obțină independența țării. În momentul în care s-a convins că, de fapt, aceștia își duceau propria politică de expansiune teritorială, a dat dovadă de înțelepciune, prevenind schimbarea unui stăpân cu altul.

Pe plan intern a avut de făcut față multor conflicte cu marii boieri ai țării, în special cu cei din propria-i familie, stolnicul Constantin Cantacuzino și spătarul Mihai Cantacuzino, care doreau să-l înlăture din domnie și să-l înlocuiască cu fiul stolnicului, Ștefan. Conflictul își are originea în 1703, atunci când Brâncoveanu a fost chemat la Poartă, fiind în pericol să piardă domnia și viața. Prin înțelepciunea vorbelor sale și sutele de pungi cu aur date înalților demnitari turci, a reușit să depășească momentul, ba chiar mai mult, a fost numit domn pe viață, oferindu-i-se și domnia Moldovei, pe care, însă, a refuzat-o.

Acesta a fost momentul în care unchiul său, stolnicul Cantacuzino, nemulțumit că nepotul său a scăpat cu bine, plin de invidie, gândindu-se că turcii se vor obișnui cu sumele mari de bani obținute de la Brâncoveanu și că faima lui va crește, iar la bătrânețe îl va lăsa succesor pe fiul său mai mare, a început să uneltească pentru a-l îndepărta din domnia țării ca să-l pună domn pe fiul său, Ștefan Cantacuzino. Stolnicul nu concepea ca familia Cantacuzino să nu revină la domnia țării, considerându-l pe Brâncoveanu doar un domn trecător.

La început, C. Brâncoveanu n-a bănuit politica pe care o duceau rudele sale apropiate. Când și-a dat seama că vărul său, Toma Cantacuzino, pe care-l trimisese la Constantinopol ca reprezentant al său, nu-și făcea datoria, nu s-a neliniștit, pentru că îl știa aventurier și nestatornic, dar l-a înlocuit cu alt văr, Ștefan Cantacuzino, fiul lui Constantin Cantacuzino. Dar, curând, a constatat că acesta nu respecta instrucțiunile sale, ci executa ordinele tatălui său. Mai mult, prin oamenii săi de încredere, a aflat că unchiul său ducea o corespondență secretă cu cele trei imperii, că era înțeles cu fratele său, Mihai Cantacuzino, și era ajutat de David Corbea, pe care-l acreditase pe lângă Petru I. A fost nevoit să-l schimbe pe Ștefan cu tatăl său, stolnicul, dar acesta și-a continuat politica sa ocultă și l-a rechemat și pe el în țară. Mai mult, convins de lipsa de loialitate a unchilor săi, în 1707 îl înlocuiește pe spătarul Mihai Cantacuzino cu vărul său mai tânăr, Toma Cantacuzino. Ca urmare, în 1707, Constantin Cantacuzino, pentru a nu avea soarta fratelui său, se retrage din viața activă, dar își continuă intrigile.

Cantacuzinii duceau o politică rusofilă pe față, atrăgând de partea lor și pe mitropolitul Antim Ivireanul. În timpul Războiului Ruso-Turc din 1711, Toma Cantacuzino l-a trădat pe domn, fugind cu 40 de boieri de încredere din tabăra de la Urlați, la Iași, la țarul Petru I, punând în pericol nu numai pe domnitorul C. Brâncoveanu, ci și țara, care ar fi putut fi atacată și jefuită de turci și tătari.

Acesta a fost un moment dificil și pentru C. Brâncoveanu, care nu a știut nimic de fuga lui Toma Cantacuzino. Or, turcii îl puteau acuza în orice moment de trădare și îl puteau mazili din domnia țării. Drept urmare, i-a acuzat de „hiclenie" pe boierii Cantacuzini și a confiscat averile lui Toma Cantacuzino.

În anii 1712-1713, Brâncoveanu a reluat corespondența diplomatică cu Rusia și Austria, în mare secret, de teama turcilor. Dar Cantacuzinii își continuă intrigile și-l pârăsc la Constantinopol, acuzându-l de trădarea intereselor Porții, că a mutat capitala de la București la Târgoviște, că vrea să fugă în Transilvania, unde și-a cumpărat case și unde trimisese o parte din avere etc. Fiind poreclit „Altîn Bei" (prințul aurului), în aceste împrejurări, turcii hotărăsc să-l dea jos din domnia țării și să pună mâna pe uriașa sa avere. Pe 24 martie 1714, a sosit la București capugiul turc Mustafa-aga, însoțit de o gardă de 12 ieniceri, motivând că este în drum spre Hotin. Capugiul era o veche cunoștință a domnului, care i-a acordat o audiență a doua zi. A fost primit în sala Marelui Divan de domnitorul C. Brâncoveanu, de față fiind mari boieri ai țării. Când a intrat turcul, domnul a înaintat spre el și i-a spus turcește: „Așază-te, agă!"

S-a petrecut atunci un lucru surprinzător. Turcul i-a aruncat pe umăr mătasea neagră care însemna mazilirea și i-a spus cu glas aspru: „Porunca este că tu ești mazil și trebuie să pleci cu casa ta, cu fiii și ginerii la Constantinopol. Te compătimesc și îmi pare rău că ți-am adus știri atât de rele." (1)

Mustafa-aga a cerut boierilor, care nu au mișcat un deget în apărarea domnului lor, să garanteze pentru el, iar dacă vor refuza, țara va fi atacată de 12.000 de turci și tătari care așteptau la graniță. Domnul a cerut ajutorul boierilor, dar nimeni n-a schițat vreun gest. A urmat sigilarea visteriei, jefuirea și confiscarea bunurilor familiei Brâncoveanu. Între timp, boierii purtau convorbiri cu capugiul turc, căruia i-au promis sume uriașe de bani pentru numirea lui Ștefan Cantacuzino ca domn, lucru care s-a și întâmplat. Convoiul cu care a plecat familia domnitorului a fost înconjurat de turci și a făcut trei săptămâni până la Constantinopol.

În țară, Ștefan Cantacuzino a confiscat tot ce a mai găsit în palatele de la Mogoșoaia, Potlogi, în casele de la Brașov și le-a împărțit cu imbrahanul turc (2). Este inadmisibil ce s-a întâmplat atunci! Cum a fost posibil ca populația Bucureștiului, de peste 50.000 de locuitori, nu a făcut nimic, a dat dovadă de o lașitate inexplicabilă, lăsând ca 12 turci să-l aresteze pe domn și familia sa, să jefuiască averea acestuia, visteria statului și cămara domnească?! A fost suficientă amenințarea capugiului turc cu cei 400 de ieniceri aflați la Giurgiu și amenințarea cu intervenția turcilor și tătarilor pentru ca nimeni să nu se opună.

Ceea ce este și mai grav este fapta noului domn, Ștefan Cantacuzino, care, sfătuit de tatăl său și de ambițioasa sa soție, Păuna, a trimis noi pâre la Constantinopol contra vărului său, de teamă ca nu cumva turcii să-l ierte, cum se întâmplase în 1703.

La Constantinopol, Brâncoveanu și familia au fost închiși în vestita Edicule și supuși la cele mai groaznice chinuri ca să mărturisească unde era ascunsă uriașa avere. Turcii au mai încercat o manevră: i-au promis că îi vor înapoia domnia lui sau fiului său mai mare dacă va da sultanului 20.000 de pungi cu aur, sumă ce însemna 10.000.000 lei aur.

Aflând acestea, Ștefan Cantacuzino a intrat în panică și a trimis la Constantinopol noi daruri și noi pâre. Brâncoveanu a refuzat oferta, spunând că nu mai are alte sume de bani nedeclarate, și atunci sultanul a ordonat execuția sa și a fiilor săi.

Duminică, 15 august 1714, ziua în care domnul împlinea 60 de ani și ziua onomastică a soției sale, Maria, a fost fixată pentru execuție. Cei 6 condamnați, îmbrăcați în cămăși albe, cu lanțuri grele la mâini și picioare, au fost aduși în Piața Ialichiosc (Chioșcul Mării) din apropierea palatului sultanului. La execuție asistau sultanul Ahmed al II-lea, sângerosul vizir Oin Ali Pașa, înalți dregători ai Porții, consulii puterilor europene și o mulțime de peste 100.000 de oameni.

Cei șase condamnați au fost urcați pe un podium înalt pentru a fi văzuți din toate părțile, așezați în genunchi la câte un metru distanță. Li s-a permis să-și scoată bonetele de pe cap și să rostească o scurtă rugăciune. Primul a fost executat vistiernicul Ionache Văcărescu, unchiul doamnei Maria. Călăul, gol până la brâu, cu trupul strălucind strident în razele strălucitoare ale soarelui, ridică sabia, lovește puternic și capul se desprinde de corp. Au căzut apoi, rând pe rând, capetele băieților domnitorului, Constantin, Ștefan și Radu, sub privirile îndurerate ale tatălui. Când i-a venit rândul lui Matei, fiul cel mic, de numai 17 ani, s-a petrecut un lucru surprinzător. Copilul s-a aruncat în genunchi și a cerut sultanului să fie iertat, căci acceptă să treacă la religia islamică. S-a lăsat o tăcere adâncă, toți așteptau să vadă ce va hotărî tatăl, dacă va fi de acord, și astfel își va salva unicul fiu rămas în viață. În liniștea de gheață ce se lăsase peste imensa mulțime, ca un tunet a răsunat vocea bătrânului tată care a spus fiului său: „E mai bine să mori de o mie de ori în religia străbunilor tăi decât să mai trăiești câțiva ani în plus pe acest pământ blestemat". (3) Băiatul a înțeles că tatăl său nu este de acord să trădeze religia înaintașilor săi și și-a așezat capul pe butucul călăului. A urmat apoi domnitorul, care a avut până în ultimele clipe „liniștea împăcării cu sine" în fața destinului.

(Fragment din cartea în pregătire *C. Brâncoveanu – martirul și sfântul României.*)

Bibliografie

1. Neculai Sandru, *Prințul aurului,* Ed. Albatros, București, 1972, p. 35.

2. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu,* Ed. Științifică, București, 1969, p. 284.

3. N. Iorga, *Viața și domnia lui C. Vodă Brâncoveanu,* București, 1914, p. 132.

***Umbra iubitei* proiectată în lume,** izbindu-se de ziduri, ori spărgându-se în cioburi colorate reprezintă tentația erotică, ispita unei imagini ce caută să se înfiripe odată cu sentimentul iubirii: „Umbra ta bătându-se de ziduri/ iar se sparge-n cioburi colorate./ Oh, de-aceea m-ai zărit în stradă/ adunând pierdutele-i pătrate.// Și-o s-o fac la loc în ceasul nopții..." (*Vitraliu*) Când vizează direct eul poetic, umbra e semn nu doar al prezenței și al existenței sale, ci și al unei forțe proteice, de tip masculin, care înseminează realul cu sensuri, și al unui mod specific omenesc de a se afirma în lume, umbra este nu doar perturbatoare și puternică, ci și *fertilă*, iscând din sinea lor lucrurile, sensurile din ele, creând astfel sau redimensionând cursul lumii.

Note

[1] Ion Pop, *Nichita Stănescu – spațiul și măștile poeziei,* Editura Albatros, București, 1980. Ion Pop remarca această ipostaziere a eului ca oglindă a lumii întregi, cf. p. 27.

[2] *Idem*, p. 24.

[3] Gaston Bachelard, *Poetica reveriei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005. Traducere din limba franceză de Luminița Brăileanu. Prefață de Mircea Martin.

[4] Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Junimea, Iași, 1979, cap. pp. 9-35. cit. p. 13. Fenomenalitatea artistică și poetică ține, în opinia criticului, de o relație de tip erotic, de „moderna estetică fenomenologică, după care realitatea neartistică nu ar deveni artă decât printr-o prelucrare exercitată asupra ei de către factorii clarificării și ai intensificării și izolării. [...] Cu alte cuvinte, arta este produsul desăvârșit al formei."

[5] *Idem*, p. 19. „Cel care săvârșește escaladarea de la un plan la altul în vederea atingerii și fecundării lor, este poetul", susține Edgar Papu, în aceeași idee cu *ființa poetizantă* a lui Bachelard.

Transpuneri ale liricii eminesciene în limbile europene

Florian COPCEA

Într-un interviu acordat publicației *România Liberă*, sub genericul *Denigratorii lui Eminescu*, academicianul Eugen Simion vorbește de neșansa pe care a avut-o Eminescu, „romanticul absolut" (Ion Negoițescu), de a nu putea fi tălmăcit în toate limbile pământului, iar traducerile care s-au făcut, totuși, „nu sunt prea reușite".

Considerat a fi cel mai strălucit reprezentant al romantismului românesc și un mare poet romantic european, integrat seriei de scriitori care au marcat profund curentul în discuție – Byron, V. Hugo, Shelley, Lamartine, Puskin, Heine, Charles Cros și alții, Mihai Eminescu a intrat, în pofida intraductibilității operei sale, în atenția intelectualității din întreaga lume. Poeziile sale pot fi rostite în peste 60 de limbi, iar numărul celor care au fost sensibilizați de discursul său liric a depășit, potrivit unui studiu, numărul de 200.

La întrebările *de ce nu a intrat Eminescu în circuitul literar universal?* și *cum trebuie judecată valoarea poetică a lui Eminescu?*, am putea aduce în discuție două aspecte: pe de o parte, vina o poartă intraductibilitatea versurilor sale, iar, pe de altă parte, antipropaganda culturală care i s-a făcut și încă mai continuă la nivelul unor speculații reducționiste manipulatorii. Ar fi o tragedie să acceptăm teza că România fără Eminescu ar fi intrat mai repede în spațiul Uniunii Europene, cum, din păcate, partizanii antieminescialismului au sugerat. De aceea, nu ne vom lăsa atrași în capcana întinsă cinic de aceștia și să-l învinovățim pe Eminescu de „stagnarea" idealului românilor de a integra propria noastră cultură în cea universală.

Receptarea poeziei eminesciene în timpul vieții poetului a fost destul de firavă. În 1883 îi este tradus în limba germană *Făt-Frumos din lacrimă*, iar în 1885 în ungurește.

După cum vom vedea, vehiculul unei limbi, alta decât cea română, în care s-a exprimat și afirmat, l-a proiectat pe Mihai Eminescu într-un circuit internațional, prilej cu care întregii lumi i s-a oferit posibilitatea de a avea demonstrația *in extenso* a unui geniu, un pretext de netăgăduit când este vorba de a pune sub semnul pragmaticului identitatea unui popor a cărui cultură este amenințată de ignoranță și superficialitate.

Pentru a avea un „tablou" al transpunerilor operei sale în alte limbi, vom efectua o incursiune exhaustivă în câteva dintre limbile prin care a pătruns în „lume printr-a stelelor ninsoare" (*Egipetul*). Extrem de importantă în cunoașterea lui Eminescu în Italia, de pildă, este traducerea lui Marco Antonio Canini. În culegerea *Libro dell'amore* (Venezia, 1885, 1887, 1888, 1890) „astrul poeziei române" (Carlo Tagliavini, *Michele Eminescu*, în vol. *Studi sulla Romania*, 1925, pp. 281-337), figurează cu *Sunt ani la mijloc…, Când însuși glasul…* și *Dorință*. Publicul italian iubitor de poezie are astfel prilejul de a descoperi savoarea versului eminescian evocativ. Despre fidelitatea cu care Canini a transpus în italiană armonia vocală a lirismului poetului, nu încap comentarii.

În 1906, Pier Emilio Bosi, în *Nuova rassegna di letterature moderne* nr. 20, nu se sfiește să recunoască: „Versurile lui Eminescu, ca și ale tuturor poeților cu formă subtilă perfectă, pierd mult în traducere". Cu toate acestea, îndrăznește, constient de „sacrilegiul" pe care îl comite, să tălmăcească *Singurătate, Și dacă ramuri, Venere și Madonă, Veneția.*

Un alt nume de care se leagă destinul italian al lui Mihai Eminescu este profesorul Romeo Lovera. Cu toate că îi consacră 18 pagini, în care regăsim, printre altele, *Singurătate, Si dacă…, Venere și Madonă, Epigonii, Mortua est!*, nu reușește să-l impună publicului italian pe cel care „se naște sub o stea însingurată, privindu-și suferința în tăcere".

Cel care va infirma mărturisirea lui Eminescu din *Geniu pustiu* potrivit căruia „Italia a uitat pe români", este, fără îndoială, Carlo Tagliavini, cea dintâi „voce" care prezintă italienilor, într-un studiu științific – *Michele Eminescu*, apărut în revista lunară *L'Europa Orientale* publicată sub auspiciile Institutului pentru Europa Orientală (anul III, numerele IX, X, XI, Roma, 1923, pp. 745-801), viața și opera poetului român.

În versiune italiană, la capitolul *L'opera* aflăm comentate fragmente din *Geniu pustiu, Luceafărul, Sărmanul Dionis, Revedere, La o artistă, Visuri trecute, Amorul unei marmure, Noaptea, Înger de pază, Egipetul, Floare albastră, Glossă, Călin, Scrisoarea I, La steaua* etc.

Preocupat de valoarea poetică a lui Mihai Eminescu s-a dovedit a fi și Ramiro Ortiz. El publică în 1927, la Florența, volumul *Mihai Eminescu. Poesie.* Din cuprinsul acestuia nu lipsesc poeziile: *O, rămâi, Colinde, colinde, Doina, Freamăt de codru, Scrisoarea IV.* În *Introducerea* la acest volum (care l-a inspirat pe George Călinescu în scrierea cărții *Viața lui Eminescu*), Ortiz mărturisește: „N-am intenția să fac o biografie amănunțită cu toate faptele externe ale vieții lui Eminescu. Cu volumașul acesta nu pot avea nici măcar pretenția de a-mi împlini întru totul promisiunea de a face cunoscut în Italia pe acest poet scump inimii mele." În finalul studiului său descoperim această caracterizare care îl poziționează pe Eminescu în rândul marilor titani ai lumii: „Poet pesimist și adăpat la filosofia lui Schopenhauer, cu influențe sporadice de budism, el aparține grupului Leopardi, Musset, Vigny, Heine, Lenau, Petöfi, deosebindu-se însă total de ei printr-o viziune proprie a vieții, printr-un proaspăt, adânc, intim simț al naturii, fiind cel mai sincer și mai autohton interpret al peisajului românesc, prin entuziasmul său constant pentru istoria, tradiția și, mai presus de toate, pentru poezia populară românească, în sfârșit, printr-o anume seninătate în durere care-l face să privească de sus pasiunile umane".

De asemenea, și Gino Lupi, profesor filo-român la Universitatea din Milano, atras de „interpretul sufletului milenar al neamului său", expresie a „sufletului lumii, chinuit de problemele eterne a căror dezlegare e căutată zadarnic", îi consacră studiul *Mihai Eminescu*, publicat în 1943 în revista *L'Europa Orientale.*

În 1964, Mario Ruffini a tipărit la Torino un volum din lirica erotică a poetului: *Mihai Eminescu – Poesie d'amore*. Acesta apreciază ca fiind minoră poezia de dragoste, bineînțeles, în raport cu celebrele poeme *Strigoii, Rugăciunea unui dac, Glossă, Melancolie, Călin, Luceafărul, Scrisorile.*

Fără îndoială, „enigma Eminescu" avea să fie în întregime descifrată în limba italiană de Rosa Del Conte, odată cu apariția cărții *Mihai Eminescu o dell'Assoluto* (Modena, S.T.E.M., 1961), veritabilă punte de legătură între cultura românească și cea italiană. În lecturile sale, făcute din *Elena, Mortua est!, Împărat și proletar, Rugăciunea unui dac, Luceafărul, Mureșanu, Memento mori, Venere și Madonă, Înger și demon, Călin, Strigoii,* ca să enumerăm doar câteva dintre piesele asupra cărora a efectuat strălucite lecții de anatomie, Rosa Del Conte universalizează teme poetice autohtonizate, cărora Mihai Eminescu le-a dat circulație universală. Rosei Del Conte i se datorează atât analiza și interpretarea în întregime a operei eminesciene, cât și valorificarea în italiană a versurilor poeziilor postume. Pentru exegetă, Eminescu este un miracol. În *Cuvânt înainte* la această lucrare, Del Conte recunoaste: „…nu este puțin ceea ce datorează gândirii occidentale cultura lui Eminescu, dar cuvântul liric în care se transfigurează lumea lui este scos din izvoarele tradiției autohtone. Până și temele care par luate cu împrumut din romantismul european – acea problematică filosofico-religioasă atât de bogată și de interesantă în chiar contradictorietatea sa – își împlântă rădăcina în humusul crestinismului primitiv, se încadrează în climatul neoplatonic al Patristicii răsăritene. Si dacă sufletul popoarelor se oglindeste în cuvântul poeților, Eminescu reflectă și în aceasta istoria intelectuală a poporului său, depunând mărturie pentru ea."

Nu este greu să propunem aici realitatea că prin limba italiană poezia eminesciană s-a deschis lumii întregi. Poate nu întâmplător poetul a considerat-o, desigur, după limba română, cea mai apropiată spiritului său. Printre manuscrisele sale se află transcrise multe poezii în italiană, ceea ce dovedește că a fost marcat de rezonanța lirică a textelor, ele radiind o puternică atracție pentru cititori.

Cu același succes, poetul național a fost tradus și de italieniștii români. Cea mai recentă întreprindere de acest fel este *Din valurile vremii!/ Dall' onde degli evi,* carte bilingvă realizată de Geo Vasile, care a selectat 48 de poeme antume și 22 de postume din ediția Perpessicius.

În spațiul culturii germane, Mihai Eminescu a fost tradus și interpretat, între 1881–1920, de Mite Kremnitz, Em. Grigorovitze, Edgar von Herz, Maximilian W. Schroff, V. Teconția.

Cel mai serios demers de pătrundere a operei eminesciene în sfera culturii germane a fost făcut, desigur, de Mite Kremnitz, cumnata lui Titu Maiorescu. Traducerile sale sunt și azi destul de apreciate. În lucrarea *Amintiri fugare despre Mihai Eminescu* descoperim o parte dintre poeziile care au făcut senzație în întreaga Europă, limba germană fiind mult utilizată în cercurile intelectualiste ale vremii: *Călin (File de poveste), Departe sunt de tine, Melancolie, Pescărușul, Strigoii, Atât de fragedă* și *Te duci* (ultimele două fiindu-i dedicate).

Studiile de mai târziu ale unor istorici și critici, cum ar fi Friedrich Lang (*Eminescu als Dichter und Denker*), Ioan Scurtu (*Mihail Eminescus, Leben und Prosaschriften*), Lazăr Gusho (*Der verkannte Eminescu und seine volkstümlich heimatliche ideologie*) și Alfred Noyer – Weidner (*Die Einheit der Manngfaltigkeit in Eminescus*), informează cu generozitate publicul german asupra poeziei și prozei lui Eminescu.

Nu trebuie neglijate, în același context, nici contribuțiile scrise pentru publicul german de Wilhelm Rudow (1892), Georg Adam (1900), Johanna M. Minckwitz (1900), Gh. Alexici (1906).

În manuscrisele lui Eminescu sunt descoperite poezii scrise direct în limba lui Goethe, unele dintre ele reprezentând creații originale din perioada germană a poetului român. Credem că nu este aici locul să arătăm și interesul lui Eminescu manifestat pentru alte multe și diverse lucrări de artă, poetică, filosofie și estetică ale unor valoroși oameni de cultură germani.

→

Sub crugul Eminescului

Prezența lui Eminescu în literatura franceză s-a făcut prezentă prin traduceri de o mare profunzime, acestea fiind, de fapt, rodul unei temeinice cunoașteri a operei poetului de către cei care au dorit să introducă un fenomen complex și ascendent, cum a fost considerat poetul, în cultura lor proprie.

În 1963, Alain Guillermou, profesor la Sorbona, publică monografia *La genèse intérieure des poésies d'Eminescu.* Cu acest prilej, cititorii francezi au șansa de a descoperi cele mai strălucite creații poetice, unele dintre acestea identificate în manuscrise, ale poetului român. De remarcat acest pasaj: „Mais on saisira mieux, le domaine de l'apport extérieur une fois circonscrit, en quoi Eminescu apporte lui-même une richesse originale et neuve au fonds, commun de la litterature européenne", de unde înțelegem aportul poetului nepereche al limbii române la consolidarea universului cultural european.

Chiar și în 1984 „Eminescu rămâne pentru francezi un necunoscut", constatare făcută de George Barthouil la Roma, în cadrul unui simpozion internațional. Se pare că acest „statut" al lui Eminescu se menține și după apariția cărții bilingve a lui Jean-Luis Courriol, profesor de limba și literatura română la Universitatea Lyon III din Franța – *Mihai Eminescu, poezii, prezentare și introducere* (Ed. Cartea Românească). În prefața lucrării, exegetul precizează: „Oricât ar părea de ciudat (…) publicul francez iubitor de poezie nu numai că n-a prea auzit de Eminescu, dar nici n-ar avea cum să-i aprecieze geniul poetic, deoarece nu i s-a pus (…) niciodată până acum la dispoziție o versiune de referință în franțuzeste".

În pofida „surzeniei selective" a francezilor, sau poate că tocmai de aceea, J.L. Courriol le propune remarcabile perspective asupra modernității poeziei lui Eminescu, întreprindere „eminamente delicată", care impune o imagine profund definitorie a celui ce „nu a fost deloc străin de literatura franceză".

Traducerile, preciza Goethe în corespondența purtată cu Carlyle, rămân, indiferent de ce spun câțiva, una dintre cele mai importante și mai interesate preocupări în totalitatea activităților umane. Evident, ele joacă un rol preponderent în răspândirea și îmbogățirea unei culturi. Traducătorii, însă, se confruntă cu dificultăți enorme în ceea ce privește transpunerea în limba lui Voltaire a lui Eminescu, acestea constând în stilul său inimitabil. Trecerea poeziei eminesciene din limba română, de o armonie complexă și o muzicalitate unică, în limba franceză, riscă să altereze conținutul și ritmul versului.

Cercetarea atentă a *Caietelor* eminesciene ne determină să nu acceptăm supoziția că poetul a avut doar o instrucție germană. În multe texte el traduce pasaje întregi din presa franceză și din lucrările cărturarilor J.J. Rousseau, Musset, Hugo, Pierre-Simion Ballanche, Montalembert, Molière, Balzac etc.

În *Timpul* din 8 mai 1880, gazetarul-poet își exprimă pe un ton glacial pesimismul față de influența unor cărți franceze asupra culturii române, acestea neputând îmbogăți, ci doar corupe literatura națională.

Aceeași poziție să o fi manifestat și contemporanii săi în ceea ce-l privește? Este posibil. Dar la fel de adevărat este și faptul că tălmăcitorii cu greu au pătruns sensurile de adâncime, cu efecte și subtilități poetice absolute ale universului eminescian.

J.L. Courriol, prin tălmăcirile realizate (printre acestea – *Glossă, Doina, Odă, Strigoii, Scrisorile* și *Luceafărul*), reușește să impună francezilor, fără să diminueze discursul liric, estetica și epica poeziilor, un Eminescu genial, altul decât cel pe care li-l propusese poetul francez J.B. Hétrat.

Analiza făcută, sub acest unghi, reprezintă pentru noi un excelent pretext de a comenta, exclusiv, edițiile în engleză ale poeziilor lui Eminescu. Pe bună dreptate, vehiculul limbii engleze îl înscrie pe Eminescu într-o cuprinzătoare arie de circulație în lume. Dar Eminescu nu a fost tradus suficient în engleză, iar din cele aproape zece ediții existente, mai mult de jumătate sunt strădania unor cunoscători ai poeziei eminesciene din România.

Primul contact al anglo-saxonilor cu arhetipurile din universurile imaginative ale lui Eminescu s-au produs în 1930, când Estelle Sylvia Pankhurst îndrăznește să încropească un volum din zece poeme. Volumul, apărut la Editura Kegan Paul în condiții grafice de ținută, a beneficiat de un cuvânt introductiv semnat de Nicolae Iorga și de o scrisoare (datată 12 septembrie 1929) adresată traducătoarei de G.B. Shaw. Acesta, cum mărturisea, a fost impresionat mai ales de *Împărat și proletar* și *Strigoii,* poemele amintindu-i de litografiile lui Delacroix care au ilustrat *Faust.* Prin traducerea lui E.S. Pankhurst versurile eminesciene nu și-au pierdut din savoare, temele ideatice păstrându-și intacte sonoritățile. O punere în paralel a versurilor în română și engleză ne convinge de talentul acesteia de „interpretare", cât mai aproape de original.

Un alt admirator al marelui poet român, „cugetător al timpului său, încă modern și astăzi", este Ray Mac Gregor-Hastie. În 1972 el publică 18 versiuni în volumul editat sub egida UNESCO – *The Last Romantic: Mihai Eminescu,* „fără a pierde sensul, sunetul și sentimentul poeziei". Despre munca lui de a fi cât mai aproape posibil de ritmul versiunii originale, Ray Mac Gregor-Hastie a precizat: „Mai presus de orice, am încercat să fiu fidel stilului omului, ca și stilului poetului".

Unul dintre cei mai consecvenți traducători în engleză ai lui Eminescu, a fost tânărul Corneliu M. Popescu. El a transpus 70 de poezii care și-au păstrat „starea de grație" pe care le-a dat-o autorul lor. Se pare că acestea sunt cele mai reușite, meritorii, traduceri în limba „divinului brit" a lui Eminescu.

Nu trebuie să trecem cu vederea nici numele altor cunoscători ai limbii engleze, pasionați de poezia eminesciană: Andrei Bantas, Dimitrie Cuclin, Leon Levițchi, Brenda Walker, Petre Grimm, Ge Baoquan și Dieter Fuhrmann.

Revelatoare pentru creația „luceafărului românilor" sunt aceste însemnări ale lui Jeno Platthy, director executiv al Federation of International Poetry Associations, făcute în revista *New Muses*: „Eminescu a fost cel mai mare poet liric al României și deține încă acest titlu, după aproape 100 de ani de la moartea sa (…). Poeziile sale nu au încetat de a fi iarăși și iarăși traduse în principalele limbi ale globului și, pe bună dreptate, Eminescu își câștigă cititorii…"

Un interes deosebit pentru lirica marelui poet român îl manifestă și rușii. În 1881, filologul rus Fiodor Korș (1843-1915) traduce în revista *Gândirea rusă* sonetul eminescian *Oricâte stele.* De remarcat fidelitatea cu care cunoscutul tălmăcitor redă livrescul și exaltările nebănuite întâlnite în fața morții ale lui Eminescu. De asemenea, ziarul *Viața nouă* din Tighina publică în 1920 poezia *Glossă* în traducerea lui G. Avakian.

Universul poetic propriu lui Eminescu avea să fie recreat însă de Vasilii Lașcov în *Antologia poeziei românești,* apărută în 1928. Acesta transpune capodoperele lirice *Și dacă…, Cu mâne zilele-ți adaogi…, O, rămâi…, De ce nu-mi vii…, Din noapte* și *Sunt ani la mijloc.* Prin demersul său, basarabeanul V. Lașcov infirmă teza că poeziile lui Eminescu sunt intraductibile, că nu ar putea fi, păstrându-și farmecul, forma, ritmul și rima, transferate în limba rusă.

Iubitorul de poezie rus a avut privilegiul de a intra în contact cu opera poetică a lui Eminescu și în 1950, când la Moscova apare volumul *Poezii,* care cuprinde peste cincizeci de poezii (antume și postume), printre acestea numărându-se: *La steaua, Veneția, O, mamă…, Scrisoarea I, Scrisoarea II, Pe lângă plopii fără soț, Dintre sute de catarge.* Versurile ce au alcătuit cartea au fost traduse de poeții Leonid Martânov, Emilia Aleksandrova și N. Aseev, de scriitorii Iuri Kojevnikov (care semnează și un studiu introductiv), V. Levik, Gr. Perov, M. Zenkevici, I. Mirimski ș.a.

Important pentru receptarea poeziei lui Eminescu prin intermediul traducerii în limba rusă mai sunt aparițiile la Moscova a *Antologiei poeziei românești* (1958) și *Lirică* (1968).

Spre deosebire de toți aceștia, poeta Anna Ahmatova și David Samoilov, prin traducerea poeziilor *Venere și Madonă* și, respectiv, *Luceafărul,* reușesc să transfere în rusește rezonanța, discursul emotiv și mesajul ideatic ale originalelor.

Dialogul intercultural româno-rus, prin Eminescu, a cunoscut dimensiuni impresionante după publicarea cărții *Opere alese*, în 1980, la Chișinău, alcătuită de C. Popovici și Ion Pavelciuc, unde au fost incluse peste o sută de poezii și câteva proze (*Geniu pustiu, Cezara, Sărmanul Dionis, Făt-Frumos din lacrimă*).

Eminescologii sunt de părere că față de „plăsmuirile" anterioare, acestea sunt cele mai „artistice", care păstrează în substanța lor sugestia subtextului, încărcătura imagistică.

Poeziile lui Eminescu au fost sporadic transpuse și în limba sârbă, acest lucru datorându-se intraductibilității bogatelor expresii, „doldora de idei și simboluri, ecuații mitice, mitologice și filosofice" (Sima Petrovici, *O bună transpunere a* Luceafărului *și* Scrisorilor *lui Eminescu în limba sârbă*, revista *Lumina*, nr. 2-3, Panciova, 2001, pp. 32-36). Prima tălmăcire a poeziilor eminesciene în limba lui Vuk Karodzic, a fost făcută de romanticul poet Jóvan Jó din Vanovc Zmaj, însă, după o versiune germană, probabil cea alcătuită de Mite Kremnitz. Grupaje din versurile luceafărului poeziei românești au apărut sporadic în revistele literare sârbe – *Knijjeveni jivot* din Timișoara, *Knijjevne novine, Knijjevnost* și *Savremenik* din Belgrad. În anul 1979, la Ed. Prosveta avea să vadă lumina tiparului și o antologie – *Pesnistvo evropskog romantisma/ Poezia romantismului european*, multe dintre poeziile antologate fiind transpuse în limba sârbă, printre alții, de Vasko Popa, Ljubomir Simovici, Aurel Gavrilov, Ivan V. Lalici și Adam Puslojici.

O altă încercare aparține lui Mate Maras, care, în 1989, a versificat *Luceafărul* în sârbocroată în colecția revistei de cultură *Lumina.* Și cunoscutul prof. univ. Radu Flora (*Mihaj Eminesku: Ka Zvezdi, izabrane pesme*, Gradska Biblioteka, Zarko Zrenjanin) s-a încumetat să plăsmuiască poeziile lui M. Eminescu în sârbește.

Cea mai izbutită și de excepție traducere a lui Eminescu aparține, desigur, poeților Ileana Ursu și Milan Nenadici. La Editura Libertatea din Panciova , în anul 2000, aveau să apară bilingv *Luceafărul* și *Scrisorile.* Este pentru prima oară când cititorul sârb este inițiat în universul liric al „poetului genial al culturii și limbii române, mai mult, un poet unic și genial universal" (Sima Petrovici). Cei doi traducători au reușit să păstreze în limba sârbă nealterate forma, cadența și mesajul liric al acestor două capodopere eminesciene.

Ileana Ursu și Milan Nenadici și-au dovedit iscusința, mai ales, în traducerea unor poezii greu de transpus în limba sârbă. Pentru ei, poezia lui Mihai Eminescu, devenit vocea autentică a umanității, înseamnă risipire de etern, sensul lumii, mister și evidență. Traducerea poemului *Rugăciunea unui dac* (*Molitva iednog daceanina*), foarte greu de transferat în limba sârbă, a constituit piatra de încercare a talentului lor. În textul acestuia au căutat, dincolo de melodicitate, dincolo de formele de construcție, „discursul transfrastic", adică puntea de legătură dintre cuvânt și frază.

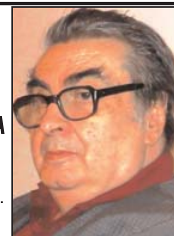
Față de „experiențele" anterioare prin care s-a încercat introducerea în cultura sârbă a unui mare poet al literaturii universale, demersul celor doi traducători a fost o reușită, el bucurându-se de un interes deosebit din partea „consumatorului" de poezie din Serbia.

Volumul ***Opere alese/ Izabrana dela,*** apărut în anul 2000 la Ed. Elion din București, la 150 de ani de la nasterea poetului „care a încercat să dea sens și finalitate timpului și spațiului istoric pentru neamul său", cum scrie în prefață Zoe Dumitrescu-Bușulenga, include echivalențele, tulburător de credibile, în limba sârbă ale celor doi valoroși poeți din Novi Sad. Ceea ce este deosebit de important, în afara poeziilor mai sunt prezentate bilingv (punctul de pornire al acestei întreprinderi fiind ediția critică Perpessicius), o parte dintre proze (*Cezara, Archaeus, Aur, mărire și amor, Contrapagină* și *Borta vântului*) o selecție de cugetări și un grupaj de articole publicistice – *Tendențe de cucerire, Românii Peninsulei Balcanice, Pe arborul tăcerii, Alexandru III, Între legendele noastre, Discuția cestiunii dunărene* și *Demagogii sunt aceiași.* Editorii, în *Notă asupra ediției*, precizează că au căutat să publice unele poezii necesare unei mai cuprinzătoare viziuni asupra liricii marelui poet, cât și a prozei și publicisticii sale, tipărite în premieră în versiunea sârbă.

Se impune precizarea: Eminescu a fost tradus în întreaga lume, dar, din cauza absenței unei strategii culturale românești pentru promovarea poeziei sale, rămâne „cel mai mare poet național european necunoscut" (Adrian G. Sahlean, *Eminescu – Eternal Longing, Impossible Love*, SUA).

Știința și omul de știință. Exemple de modele

Dragoș VAIDA

Pentru primul articol pe care îl scriem, avem la dispoziție o viață. Pentru cel de-al doilea, o lună sau mai mult. Pentru cel de-al treilea: Doamne, dar cum a trecut timpul! Din fața următorului doar internetul ne mai poate salva.

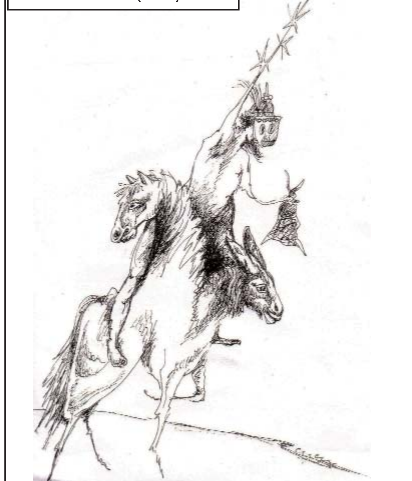
Este un sentiment nou și nu prea comod acela că *trebuie* să pui ceva pe hârtie. Imediat după acest imperativ urmează un ecran negru, ca la filme. Despre ce, unde oare se află *tema* care să *spună ceva*? Am o colecție de pixuri și hârtiuțe de folosință postumă și încă sunt tentat să uit în buzunar aceste mici obiecte atunci când părăsesc un hotel. Dar nu este, vai, vina pixului sau a carnețelului care nu lucrează singure când ideea se volatilizează, dacă totuși a mijit ceva.

În *soțietatea* noastră, de bună seamă fără prea multe *prințipuri* și *renumerată* de la buget, văd că științei și omului de știință li se rezervă un loc din ce în ce mai mic, o strapontină acolo, într-un trenuleț, eventual în orășelul ce se dorește a fi ridicat în parcul Plumbuita, poate chiar nu prea departe de mănăstirea unde l-am ascultat pentru prima oară pe părintele Sofian. De ce este așa? În expunerea de motive privind descentralizarea ni s-a indicat rațiunea supremă a acțiunii: plouă cu atribuții și resurse, acolo de unde vin voturi, pentru cei care *scot* oamenii la vot. Votul este floarea rară căutată.

Or știința nu prea aduce voturi sau, chiar mai rău, are pretenții. De ani buni încoace, chiar și matematica, de când cu informatica și procesarea la distanță, pare să-și părăsească modestia tradițională. Ca să afli ce poate ar fi în stare să ne spună omul de știință este nevoie de ceva timp și răbdare. Noi suntem însă dependenți de o *alergare* în care nici nu ne mai aducem aminte ce am vrut la plecare. În ciuda a ceea ce declarăm adesea, în sufletul nostru se așază bine neîncrederea, scepticismul, agnosticismul. Dovezi? – Ce dacă președintele Academiei a venit, cu un curaj intelectual de elogiat, să prezinte poziția instituției în fruntea căreia stă, că nu este bună exploatarea propusă la Roșia Montană! Nu a venit nimeni după dânsul măcar să aducă obiecții.

Stiința însă își joacă rolul nu numai în domeniile în care operează, ci și în legăturile induse cu alte sectoare ale culturii, chiar dincolo de propriul domeniu – exemple: muzica, arhitectura, mediul. Statutul științei ca parte a culturii nu se mărginește la articolele și cărțile pe care omul de știință le scrie, fie că este vorba de subiectele pur tehnice, fie că își fac locul reflecții, eventual eseuri de filosofie sau de altceva, cu o vocație mai amplă. Tot așa după cum cultura însăși nu se reduce la poezii, romane, muzică, creații plastice sau altele, ci se hrănește și se ilustrează mult dincolo de toate acestea.

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

La noi a existat un început remarcabil în gândirea și mobilizarea atenției relative la *legăturile* între exercițiul științific și actul de cultură, într-un sens mai general. Avem nu puține exemple de dat care prefigurează o tradiție în acest sens interdisciplinar.

A existat un Seminar în care Octav Onicescu, Gr.C. Moisil, Stefan Țiteica și Dan Barbilian au prezentat lucrări privind problemele determinismului.

Culegerea de articole [1] este unul dintre primele exemple de la noi de lucrare de fizică matematică în optică pluridisciplinară, îmbinând considerațiile matematice orientate către algebră cu cele de fizică teoretică și de filosofie. O continuare a studiului ar fi oportună, cel puțin partea matematică invitând la actualizări și *remake*, în direcția vastei sinteze datorate lui A. Dvurecenskij și S. Pulmannová [6], trecând însă prin studiul aprofundat al structurilor de ordine datorat algebristului român Mihail Benado, care merită să fie redescoperit.

Continuându-și studiile din liceu, Lucian Blaga a scris despre experimentul și spiritul matematic,

sugerându-ne că, într-o anumită măsură, științele ar putea fi înțelese via categorii preluate din filosofia stilului [4], [5], [9]. În acest sens, cunoașterea luciferică vs. cunoașterea paradisiacă din teoria cunoașterii după Blaga ar putea fi stiluri în cunoaștere și stilurile însele ar fi paravane de protecție în dosul cărora ni se ascunde și ni se descoperă Marele Anonim.

Teoria Marelui Anonim a fost viu criticată de părintele Dumitru Stăniloaie în cartea *Poziția Domnului Blaga față de Creștinism și Ortodoxie* (1942, Paideia). După 50 de ani, marele teolog ne dă un eseu de filosofia culturii, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român.* Reluând referirile la Blaga, acad. Stăniloaie ne consideră nici unilateral raționaliști, ca latinii din Occident, nici unilateral mistici. După dânsul, noi „unim luciditatea rațională a latinității personaliste, cu sentimentul de taină, prezentă în toate" (ziarul *Lumina* din 1 octombrie 2010). Cât de adevărată și bine exprimată, cât de dureroasă de trăit în Istorie și cât de puțin înțeleasă această complexitate românească. Și dacă este adevărat ce s-a spus, că adică Istoria este mai întâi de toate Geografie, uitați-vă pe hartă și întrebați-vă de ce ne găsim atât de greu locul ca popor și ca indivizi.

Dan Barbilian-Ion Barbu este, poate, primul matematician care scrie pagini semnificative, interesante și astăzi, de filosofia și istoria matematicii; exemple, conferința emoționantă despre Carl Friedrich Gauss, articolul despre David Hilbert și eseul de o rară frumusețe despre Evariste Galois, descoperit de acad. Solomon Marcus și comunicat lui Dinu Pillat [3], [7]. Paginile de proză la care mă refer nu sunt scrieri ocazionale sau de popularizare, ele incluzând reflecții matematice originale, totul – istorie, evocare și cugetarea omului de profesie – într-un eseu autentic de filosofia culturii având ca temă centrală *matematica – parte a culturii.*

Articolul acad. Eugen Simion despre aceste pagini ar trebui continuat. Semnalez că am găsit în biblioteca profesorului Dan Barbilian textul manuscris [2] asupra căruia aș dori să revin.

Gr.C. Moisil a scris de multe ori despre modul în care trebuie să înțelegem matematica. Articolul *Despre falsa împărțire a matematicilor în matematici pure și matematici aplicate* își transmite mesajul chiar prin titlu. Era o epocă în care politica exercita presiuni privind orientarea cercetărilor, cărora li se cerea să aibă aplicații până la deformare și absurd. Contribuția acad. Gr.C. Moisil în cultivarea vocației culturale a științei este însă atât de importantă încât reclamă o tratare separată.

Fără dezvoltarea potrivită, tot pentru exemplificare, semnalez textul lui Dan Barbilian *Formația matematică* [3]. Dan Barbilian identifică un *umanism clasic* și un *umanism matematic*, găsind, pentru cel din urmă, *o anume modestie de spirit și supunerea la obiect*, ca trăsături distinctive [3, p. 222]. Mai departe, adaugă *veracitatea* drept caracteristică a formațiunii matematice. Nu trebuie să fim atât de siguri în această separare. De altfel, însuși autorul ne sugerează că există un fond comun atunci când folosește termenul umanism în ambele cazuri. Trăsăturile umanismului matematic ar putea însă conveni și umanismului în accepția clasică. Astăzi, când asistăm la atâtea confuzii și denaturalizări în conceperea operei și în receptarea acesteia, supunerea la obiect devine tocmai îndemnul salutar de *a nu depăși* anumite limite ale naturalului, în *forțarea* situațiilor, persoanelor, ideilor și interpretărilor, pentru ca acestea *să ne reprezinte* [10]. O anumită *rigoare* ar fi o componentă binevenită în orice act de cultură, în diferite moduri de lucru și forme de exprimare. (În amintirile sale despre I.L. Caragiale, Cincinat Pavelescu citează o întrebare a maestrului. „Cât ai lucrat tu la poezia asta? 2, 3, 4, 5 ore, să zicem 6. Dar eu lucrez de 48 de ceasuri fără să mă mișc de la birou." Cele 48 de ceasuri la birou sunt ale unui poet sau ale unui matematician, care nu găsește înlănțuirea demonstrației? Mai târziu, Cincinat îl întâlnește pe Caragiale, care îi spune: „Numai francezii din veacul lui Ludovic al XIV-lea știu să scrie. Câtă precizie, ce eleganță și cât natural în fiecare rând!... Scrisul, mă băieți, e meseria cea mai grea din lume. Numai la noi se improvizează toți scriitori și miniștri. În orice frază trebuie să găsești numai cuvântul care trebuie. Și cuvântul acela e numai unul singur.")

Bibliografie

[1] D. Barbilian, *Determinism și ordonare.* În *Problema determinismului.* Universitatea din București, Editura Societății cooperative „Oficiul de librărie", 1940, pp. 87-112 (Seminarul de Filosofia științei de sub conducerea prof. Octav Onicescu, Biblioteca „Natura" no. 2).

[2] D. Barbilian, *Metoda în matematici diferă esențial de metoda experimentală?* (text inedit, ms., titlul ad-hoc din text; fără dată).

[3] I. Barbu, *Poezii, Proză, Publicistică*, Editura Minerva, București, 1987 (Ediție îngrijită de Dinu Pillat, antologie de Mihai Dascăl, repere istorico-literare realizate de Mihai Dascăl și Maria Rafailă).

[4] L. Blaga, *Experimentul și spiritul matematic*, Editura Stiințifică, București, 1968.

[5] A. Botez, *Matematică – filosofie – poezie. Lucian Blaga și Ion Barbu, Revista de filosofie,* 5–6/2000.

[6] A. Dvurecenskij, S. Pulmannová, *New Trends in Quantum Structures.* Kluwer Acad. Publ., Dordrecht, Bratislava, 2000.

[7] S. Marcus, *Întâlnirea extremelor,* Ed. Paralela 45, Pitești, 2005.

[8] E. Simion, *Ion Barbu's Prose*, *Romanian Review,* 1–2/1995.

[9] D. Vaida, *Demersul matematic în filosofia lui Lucian Blaga*, în *Lucian Blaga – cunoaștere și creație*, coord. D. Ghișe, A. Botez, V. Botez, Cartea Românească, București, 1987.

[10] D. Vaida, *Stiința, parte a culturii – reflecții dinspre matematică, Revista de Politica Stiintei si Scientometrie,* vol. 1, no. 4, decembrie 2012, pp. 349-355.

Seniori ai culturii

Acad. Alexandru Vulpe

Alexandru Vulpe, istoric şi arheolog, s-a născut la 16 iunie 1931, în Bucureşti. Este membru corespondent al Academiei Române din 23 februarie 1996 şi membru titular din 7 iulie 2009; preşedinte al Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie (din 2009).

Studii liceale şi universitare (Facultatea de Istorie) la Bucureşti. În 1968 şi-a susţinut teza de doctorat *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică.* Cercetător (din 1965) şi director (din 1999) al Institutului de Arheologie „V. Pârvan" al Academiei Române; din 1990, profesor asociat, iar din 1994, profesor titular la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti, unde predă cursuri şi seminarii speciale în domeniile pre- şi protoistoriei. A ţinut prelegeri la Berlin, Frankfurt, Giessen, Heidelberg, Kiel, Marburg, Münster, Saarbrücken etc. A desfăşurat şi desfăşoară o bogată activitate arheologică de teren, în calitate de conducător al şantierelor de la Ferigile, Costişa, Brad, Tigveni, Susani, Rotbav, Cepari, Popeşti, Năeni şi Rudeni, rezultatele cercetărilor sale regăsindu-se în numeroase lucrări, studii, articole, rapoarte, comunicări, publicate în ţară şi în străinătate, singur sau în colaborare, în care prezintă teme privind începutul şi dezvoltarea metalurgiei aramei şi bronzului, a orfevrăriei antice în România şi ţările învecinate, culturile epocii bronzului în România, istoria şi civilizaţia primei epoci a fierului, cu deosebire a culturilor Basarabi şi Ferigile-Bârseşti şi raporturile cu ilirii, sciţii şi tracii sudici, istoria şi civilizaţia celei de-a doua epoci a fierului, cu accent pe cetatea getică de la Popeşti etc.: *Cu privire la periodizarea epocii bronzului în Moldova* (1961); *Traci şi iliri la sfârşitul primei epoci a fierului în Oltenia* (1962); *Ptolemy and the Ancient Geography of Moldavia* (1964); *Les phases de la civilisation de Tei* (1964); *Die Mittlere Hallstattzeit in Rumänien* (1965); *Cercetări arheologice şi interpretări istorice privind sec. VII–V î.e.n. în spaţiul carpato-dunărean* (1970); *Äxte und Beile in Rumänien* (2 vol., München, 1970,1975), lucrare distinsă cu Premiul „V. Pârvan" al Academiei Române; *Începuturile metalurgiei aramei în spaţiul carpato-dunărean* (1973); *Bols à relief de Popeşti* (1976); *Problèmes actuels de la protohistoire thrace* (1976); *Der Hügel von Susani* (1977); *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane* (1979); *Zur Entstehung der Geto-Dakischen Zivilisation. Die Basarabi-Kultur* (1986); *Limita de vest a Sciţiei la Herodot* (1986); *Despre unele aspecte ale spiritualităţii dacice* (1986); *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice* (1987); *Dacia înainte de Dromichete* (1988); *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien* (München, 1990); *Der Shatz von Perşinari* (1995); *Spaţiul egeo-anatolian şi Europa sud-estică în lumina unei revizuiri a cronologiei epocii bronzului* (1997) ş.a. S-a numărat printre autorii *Dicţionarului de istorie veche a României* (1978) şi coordonatorii şi autorii vol. I din tratatul *Istoria românilor* (2001; ed. II, 2010). În ultimul deceniu a publicat o serie de studii privind izvoarele literare antice referitoare la istoria veche a României: *En Marge de Ps.Scymnus 766–770* (1997); *Geto–Dacii?* (1998); *Zu Trogus Prol XXXII. Ein archäologisches Beitrag* (1999, 2007); *Din nou despre geografia antică a Moldovei la vest de Prut* (2000); *Autour de la fondation du Royaume Odryse* (2000); *Cimerienii. Un etnonim cu multiple înţelesuri* (2002); *Herodot IV, 94: Gebeleizis?* (2003); *Cum să-l înţelegem pe Herodot* (2003); *Problema scitică în România* (2003); *Die Agathyrsen. Eine zusammenfassende Darstellung* (2004); *Migraţii. O temă arheologică şi istorică. Modelul Est–Vest* (2006); *Zu den Grabsitten der älteren Hallstattzeit in Rumänien* (2008); *Herodot şi religia geţilor* (2009); *Sunt cimerienii popor nomad? Pe marginea unei cărţi recent apărute* (2010); *Necropola de la Hinova, Mehedinţi* (2010) ş.a. Membru corespondent al Institutului Arheologic German şi membru în Comitetul Executiv al Uniunii Internaţionale de Ştiinţe Pre- şi Protoistorice din cadrul UNESCO (1991, membru de onoare din 2001). Doctor Honoris Causa al Universităţii de Vest din Timişoara (2007). A fost distins cu Ordinul naţional „Steaua României" în grad de Comandor (2000).

(După Dorina N. Rusu, *Dicţionarul membrilor Academiei Române. 1866–2010*, Ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010.)

Alexandru Vulpe, arheolog şi istoric

Anca-Diana POPESCU

N-am vrut să fiu arheolog. *Terminasem, în 1954, Facultatea de Istorie, luând licenţa pe tema „Ideile politice la primii stoici". Conducător mi-a fost profesorul Dionisie Pippidi. Pippidi a fost modelul pe care aş fi dorit să-l urmez în cariera mea. Făcusem serioase progrese în limbile clasice – latină şi greacă. Desigur, audiasem cursurile de preistorie ale profesorului Ion Nestor şi fusesem impresionat de inteligenţa lui, de vastele lui cunoştinţe, nu numai în domeniul strict al arheologiei, ci şi în cunoaşterea societăţii primitive, al comportamentului omului primitiv reflectat în descoperirile arheologice. Sincer să fiu, aceste aspecte nu m-au atras pe atunci. (...) Dar s-a ivit atunci, în 1955, în viaţa mea o întâmplare, aş numi-o norocoasă, care mi-a oferit şansa de a face o săpătură arheologică de control în ceea ce se va dovedi a fi una dintre cele mai mari şi mai bogate necropole din sud-estul Europei din prima epocă a fierului: la Ferigile, com. Costeşti, jud. Vâlcea.* Sunt mărturisirile arheologului şi istoricului Alexandru Vulpe, cuprinse în discursul de recepţie rostit cu prilejul primirii sale ca membru titular în Academia Română.

Alexandru Vulpe s-a născut la 16 iunie 1931 în Bucureşti. Părinţii săi, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe şi Radu Vulpe, au fost printre cei mai apreciaţi elevi ai savantului Vasile Pârvan. Crescând într-un asemenea mediu, drumul tânărului Alexandru Vulpe se va îndrepta, firesc, către studiul antichităţii. În anii de studenţie este atras de istoria, filosofia şi literatura greacă, însă, curând după încheierea studiilor universitare, preocupările sale ştiinţifice se vor îndrepta către arheologia pre- şi protoistorică. Experienţa solidă căpătată pe şantierele arheologice de la Poiana, Poieneşti şi Popeşti, alături de părinţii săi, sau pe şantierul de la Sărata Monteoru, sub îndrumarea profesorului Ion Nestor, la care se adaugă înzestrarea intelectuală aparte a tânărului absolvent, a avut un rol hotărâtor în decizia pe care conducerea Institutului de Arheologie din Bucureşti a luat-o la acel moment, aceea de a-i încredinţa răspunderea ducerii la bun sfârşit a săpăturilor de la Ferigile. Cercetarea bogatelor morminte de la Ferigile, desfăşurată pe durata mai multor ani, a constituit obiectul tezei sale de doctorat, prezentată în 1968 la Universitatea din Bucureşti.

În decursul celor şase decenii de activitate ştiinţifică, Alexandru Vulpe a urcat toate treptele profesionale, de la colaborator extern al Institutului de Arheologie din Bucureşti la cercetător principal I. Totuşi, acordarea meritatelor onoruri pentru valoroasa sa activitate ştiinţifică a venit, pe plan intern, cu oarecare întârziere. În anul 1990 a devenit şeful Secţiei de arheologie preistorică din cadrul Institutului de Arheologie din Bucureşti, iar din 1999 este director al acestei instituţii. Începând cu 1990 susţine la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti cursuri de Preistorie, Istoriografie greacă şi Izvoare literare privind protoistoria Daciei. În 1996 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 2009 a devenit membru titular. În acelaşi an a primit şi conducerea Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie a Academiei Române. A fost decorat în anul 2000 cu înalta distincţie Steaua României în grad de comandor. În anul 2006 Universitatea de Vest din Timişoara îi acordă titlul de Doctor honoris causa, iar Institutul de Arheologie din Iaşi îl proclamă membru de onoare al său.

Cercetările de teren ale arheologului Alexandru Vulpe au adus rezultate remarcabile pentru preistoria şi protoistoria spaţiului nord-dunărean. A condus şantiere importante precum cele de la Tigveni (Argeş), Cepari (Argeş), Rudeni (Argeş), Popeşti (Giurgiu), Susani (Timiş), Costişa (Neamţ), Rotbav (Braşov), valorificate prin rapoarte de săpătură şi studii apărute în reviste de specialitate din ţară sau străinătate. Foarte apreciate sunt lucrările sale referitoare la începuturile metalurgiei aramei şi bronzului la Dunărea de Jos, periodizarea şi datarea absolută a epocii bronzului şi a primei epoci a fierului, relaţiile comunităţilor din spaţiul nostru cu cele din zona egeo-anatoliană în epoca bronzului şi prima epocă a fierului, conţinutul, răspândirea şi datarea descoperirilor de tip Costişa, Basarabi şi Ferigile. Volumele despre topoarele de metal din eneolitic şi epoca bronzului (1970; 1975), despre spadele, pumnalele şi cuţitele de luptă hallstattiene (1990), toate trei publicate în cadrul prestigioasei serii *Prähistorische Bronzefunde,* reprezintă preţioase instrumente de lucru pentru preistoricieni. Bun cunoscător al limbilor clasice, şi-a îndreptat atenţia şi asupra studiului surselor literare antice, îndeosebi asupra celor care aduceau informaţii cu privire la istoria veche a ţinuturilor din zona Dunării de Jos; câteva exemple în acest sens sunt scrierile sale legate de presupusa „invazie" scitică din sec. VII-V î.Hr. sau despre primele atestări ale geţilor şi dacilor.

Opera ştiinţifică a arheologului şi istoricului Alexandru Vulpe a primit recunoaşterea internaţională cu mult timp în urmă. În 1976 devine membru corespondent al Institutul Arheologic German şi membru în Consiliul Permanent al Uniunii Internaţionale de Ştiinţe Pre- şi Protoistorice (UISPP). Este invitat să publice în binecunoscute reviste de specialitate din străinătate, să participe la importante congrese şi conferinţe internaţionale, să susţină prelegeri la renumite universităţi germane, precum şi un curs, de un semestru, la Universitatea din Saarbrücken (1982).

Personalitate strălucită a culturii româneşti, un adevărat erudit, profesorul Alexandru Vulpe impresionează prin pasiunea şi uşurinţa cu care discută diversele subiecte ale pre- şi protoistoriei sau operele literare şi filosofice ale scriitorilor antici, prin elocvenţa disertaţiilor sale, întotdeauna logice şi argumentate, prin rafinamentul prezenţei sale. Găsesc acest prilej foarte potrivit pentru a-i mulţumi pentru încrederea pe care mi-a arătat-o, pentru conversaţiile deosebit de folositoare mie şi plăcute avute de-a lungul anilor.

Câteva considerații despre *Charta transmissionis*

Cav. Mare Cruce Florin HORVATH

Conștient că prin această prezentare nu voi izbuti decât să întredeschid o posibilă nouă fereastră spre tărâmul lumii templierilor, vă propun să poposim câteva minute în preajma atât de controversatului document cunoscut sub numele de CHARTA TRANSMISSIONIS.

Foarte pe scurt, reamintesc faptele, așa cum sunt ele cunoscute de majoritatea membrilor Ordinului.

Înaintea supliciului din 1313, Jacques de Molay, întemnițat încă, a hotărât ca, în pofida prigoanei declanșate de tandemul rege–papalitate, Ordinul să-și continue existența în secret. Pentru aceasta, el a încredințat întreaga sa autoritate lui Johannes Marcus Larmenius, desemnându-l succesor în înalta demnitate de Mare Maestru.

Peste ani, Larmenius însuși, ajuns la o vârstă înaintată, găsește soluția pentru a se confirma ideea de continuitate a Ordinului, redactând această CHARTA TRANSMISSIONIS, prin care îi transferă întreaga autoritate lui Theobaldus, prior al Alexandriei.

Scris pe două coloane și jumătate și ornamentat cu migală în stilul vremii, pe suport de pergament, documentul (Fig. 1, la pagina alăturată) a fost văzut de nobilii cavaleri români care se aflau într-o vizită în Anglia, expus la British Museum.

Convins că deja mulți dintre cititori cunosc scrierea templieră, în care este redactat documentul, mânat de curiozitate, am încercat să identific cheia de citire a textului, decriptând alfabetul folosit într-o manieră ușor diferită de cea propusă de către ilustrul frate reverend Fred J.W. Crowe.

Așa cum se poate vedea, documentul are dispusă în partea de sus–central îngemănarea realizată în stilul epocii, între crucea malteză și cea templieră (simbolul vechi).

Urmărind în sensul acelor de ceasornic și parcurgând etape de câte patru semne, în trepte, dinspre conturul crucii malteze și invers, rezultă suita de litere–semne și cifre–semne din Figura 2 (grupa 1: A, B, C, D; grupa 2: E, F, G, H; grupa 3: I/J, K, L, M; grupa 4: N; grupa 5: O, P, Q, R; grupa 6: S, T, U, V; grupa 7: X, Y, W, Z; grupa 8: 1, 2, 3, 4; grupa 9: 5, 6, 7, 8; grupa 10: 9; grupa 11: 0).

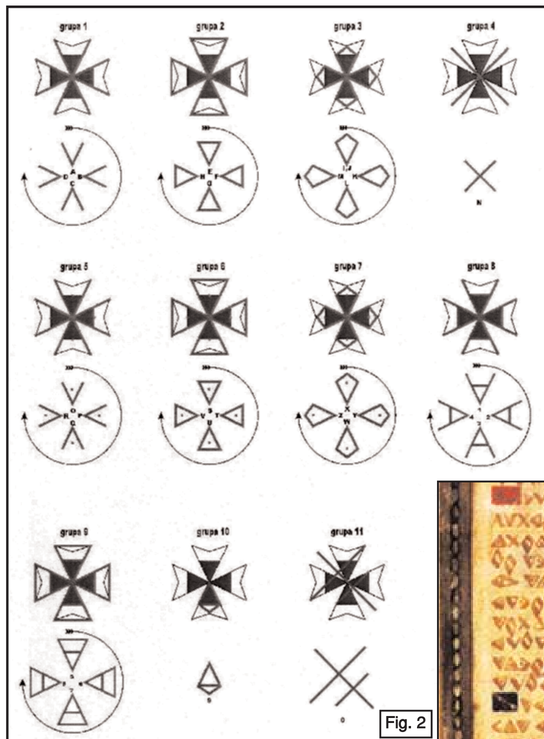

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Desigur, chiar dacă știam că textul a fost deja decriptat cu destulă vreme înainte, aceeași omenească pornire m-a îndemnat să încerc a translitera din semn templier în text latin trei pasaje.

Primul vizează chiar începutul documentului și, mărit corespunzător, arată ca în Figura 3. Urmărind semnele, putem împreună să deducem textul de sub imagine „...Ego frater Johannes Marcus Larmenius Hierosolomitanus".

Dacă pentru prima încercare n-am întâlnit mari greutăți, pentru celelalte două texte m-am izbit de greutatea dictată de vechimea documentului și, pe de altă parte, de calitatea fotografiei, singura pe care o aveam la îndemână. Ca urmare, în cele două texte alese ca fiind primele după consemnarea lui Larmenius, am preferat să las loc gol în locul semnelor ce n-au putut fi identificate cu precizie.

Grupajul rezultat astfel (Fig. 4) menționează cele două consemnări ale primilor doi Mari Maeștri care i-au succedat lui Larmenius, anume Theobaldus la 1324 și Arnaldus de Bracques la 1340.

Putem deduce însemnătatea acestui document, de vreme ce consemnează prin această procedură de semne templiere mărturia întregului șir de Mari Maeștri ai Ordinului, până la Bernard Raymond Fabre Cordoal de Albi, care a preluat înalta demnitate la 4 noiembrie 1804.

Știind că omenirea a gestionat dintotdeauna o continuă pendulare între credință și îndoială, reamintesc că nici acest document nu a scăpat de sub lupa neîncrederii unor tendențioși vânători de cusururi, gata a demola orice sub haina unui pragmatism contrafăcut.

În acest sens, obiecțiile critice aduse de J.G. Fidel în *History of Freemasonry* din 1866 și reluate în istoria lui R.F. Gould, vol. I, pag. 498, mă obligă a vă prezenta în sinteză suita de argumente pledând contra autenticității documentului și, lângă ea, în completare la analiza reverendului Fred Crowe, modestele mele observații.

1. Fidel susține că „latina folosită în document nu este cea din sec. XIV".

Față de acest argument ne permitem să opunem concluzia lui Sir George Warner, custode al Secției de Manuscrise de la British Museum, un veritabil expert în materie, care sună astfel: „Limba latină în care a fost redactat documentul este cu certitudine din secolul XIV".

2. În al doilea argument, Fidel afirmă că „Statutele Templierilor sunt tratate cu superficialitate, fiindcă niciun Mare Maestru nu are dreptul să își desemneze un succesor".

La acest argument opunem însuși textul documentului, în care Larmenius se exprimă astfel: „Așadar, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu consimțământul deplin al Adunării Supreme a Cavalerilor, am conferit și decretez prin prezentul înscris că-i transmit pe viață Eminentului Comandant și preaiubit Frate al meu Theobaldus din Alexandria, demnitatea de Maestru al Ordinului Templului..."

3. Susține Fidel că „era inutilă emiterea unui asemenea act în condițiile în care existau convente".

Ei bine, în chiar invocarea de mai sus, se certifică foarte clar faptul că desemnarea s-a dat în Adunarea Supremă a Cavalerilor și mai apoi se precizează scopul: „să fie aceasta mărturia păstrării continuității demnității de Mare Maestru, a șirului neîntrerupt de succesori și de integritate a Statutelor".

Prin urmare, tocmai pentru că exista riscul ca adunările Cavalerilor să nu se poată ține statutar, Charta precizează în continuare că „demnitatea de Mare Maestru să nu fie transferată decât cu consimțământul Adunării Generale a Templului, iar când acest lucru va avea loc, zic ca succesorul să fie ales prin votul cavalerilor..."

Așadar, tocmai pentru a preveni dispariția sau neglijarea redactării unor documente în condițiile vitrege de prigoană, Marele Maestru ales avea obligația a consemna evenimentul în acest document-mărturie.

4. Susține Fidel că „instalarea a patru vicari era inutilă", întrucât, nici în momente de maximă înflorire, Ordinul nu prevedea decât doi asistenți pentru Marele Maestru..."

Credem că situația de confuzie în care cu siguranță a lucrat Ordinul o vreme, ca și risipirea cavalerilor într-un areal larg, fără a fi la vedere, pot explica această nevoie ca, tocmai pentru a ocroti identitatea cavalerilor, să se renunțe la cei doi asistenți laici și să se recurgă la desemnarea a patru vicari, care „să mențină proeminență și autoritate" în reașezarea activității.

5. La acest argument, Fidel invocă faptul că „anatema împotriva gradelor scoțiene a fost pronunțată abia la 1782, întrucât abia la Conventul de la Wiesbaden s-au exclus templierii din lojile masonice".

Răspundem doar trimițând din nou la textul lui Larmenius care sună foarte clar: „...pronunț și ordon ca Templierii scoțieni care au dezertat din Ordinul nostru să fie loviți de anatemă". Este limpede că nu face nicio referire la vreun grad scoțian, dintre cele apărute după 1700, ci la cavaleri în carne și oase, membri ai Ordinului încă la 1314.

Ochean în timp

Fig. 1

Ochean în timp

6. În sfârşit, Fidel acuză faptul că maniera în care se succedă numele Marilor Maeştri este incorectă: „în cazul anului de instalare a marelui maestru Everard de Bar, în loc de 1149 este consemnat anul 1152, iar la Philip de Naples în loc de 1116 este consemnat anul 1169”.

Aproape că n-ar trebui luat în seamă acest argument, de vreme ce este ştiut că în Chartă şirul Marilor Maeştri semnatari începe cu 1324, nemaipomenindu-se despre niciun alt Mare Maestru anterior.

Faţă de argumentele oferite cu toată autoritatea sa de specialistul Sir George Warner, custode al Secţiei de Manuscrise de la faimosul British Museum, anume că înscrisul CHARTA TRANSMISSIONIS este un document autentic, încercăm să alipim, cu slabele noastre puteri, argumentele desprinse din propria interpretare.

Documentul în cauză, dincolo de vechimea atestată a pergamentului, ca provenind din perioada 1300-1400, are în alcătuirea sa elementele decorative specifice epocii invocate şi, peste toate, o suită de simboluri pe care vă propun să le interpretăm după cum urmează:

a) Litera de cap (început) a documentului (E), având ca simbol templier triunghiul cu vârful în jos, este înscrisă, după obiceiul epocii şi în specificul documentelor redactate ca atare, într-o încadratură de tip blazon, despărţit pe verticală în două registre distincte (Fig. 3):

– Registrul din stânga motivează legătura ca formulă terminală cu vrejul–coloană a viţei de vie, păstrând caracterele de geneză (frunza de vie) în arabescurile interioare şi decoraţiunea externă acestui perimetru. Această porţiune de blazon este ocrotită în partea superioară de figura stilizată a dragonului înaripat, amintind ca simbol de fiara înaripată din suita celor patru încercări de pe muntele Horeb la care Iisus a fost supus – corespondent imagistic pentru biruinţa repurtată asupra FRICII. Motivăm că nu întâmplătoare este folosirea acestui simbol, de vreme ce, împotriva prigoanei şi a abstinenţei cu care Inchiziţia a ameninţat cavalerii ordinului, Larmenius cutează să editeze documentul, înfruntând consecinţele ce-ar fi putut plana ca atare asupra celor ce dovedeau că, deşi scos în afara legii prin Bulă papală, Ordinul continuă să existe.

– Registrul din dreapta găzduieşte în chiar intimitatea literei de cap (E) imaginea unui cavaler al cărui scut are înscrisă crucea Ordinului Templier. Litera ca atare e ocrotită de imaginea stilizată a căluţului de mare, simbol echivalent al calului terestru pentru perimetrul din care creştinii şi-au revendicat semnul sacru al peştelui (alfa = începutul), ca echivalent al perioadei de început, în care prigoana împotriva creştinilor este un fapt care nu trebuie nicidecum demonstrat. Prin urmare, cavalerii scoşi în afara legii şi urmăriţi de Inchiziţie sunt cei care cutează să editeze acest document la puţină vreme după arderea pe rug a lui Jaques de Molay, continuând să apere ideea creştinismului.

b) Elementul de susţinere a acestei duble încadraturi tip blazon este vrejul viţei de vie, având pe mijloc verticala inelelor (Fig. 5), sugerând continuitatea simbolică, ce urcă din rădăcina având ca bulb–sământă chiar reprezentarea multhulitului Baphomet.

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Dincolo de esenţa întru obârşie decriptată ca îngemănare a celor 4 animale care simbolizau cele 4 vicii învinse de Iisus pe muntele Horeb, din această îngemănare rezultă, după Agabus Decapolitul, chipul lui Baphomet. Viţa de vie rodeşte din capul lui Baphomet şi, ca simbol încriptat în logos, el se citeşte de către iniţiaţi invers, TEMOHPAB, ceea ce în traducere înseamnă: (TEM-O-H-P-AB) *Templi Omnium Hominum Pacis Abbas* (= Părintele Templului, pace universală = a oamenilor). Prin urmare, simbolul Baphomet ca rădăcină are cele două direcţii de încriptare grafică, atât ca imagine, cât şi ca scriere, generând pe verticală vrejul (viţa de vie) ca simbol al vinului de împărtăşanie, motiv comun al Euharistiei în credinţa creştină apărată cu preţul vieţii de atâtea ori de către cavalerii templieri (vezi şi romanul nostru *Un templier la Sarmizegetusa*, pp. 163-164).

c) Filonul din dreapta, a cărui verticală se alcătuieşte pe acelaşi motiv al viţei de vie, susţine cupola celor 6 deschideri (ferestre) ale anului văzute din faţă, lăsând în spaţiu să se înţeleagă rotundul celor 12 deschideri (= luni) ale anului calendaristic, simbol al constructorilor călugări ce sugerează în plan vizual sonorizarea cuvântului ABRAXAS, cuvânt regăsit pe toate vechile sigilii templiere.

Decriptat în cheie numerologică, cuvântul sugerează: A = 1,B = 2, R = 100, A = 1, X = 60, A = 1, S = 200, însumat = 365, adică zilele anului, ce stau sub semnul văzului ezoteric, al văzului pe care iniţiatul templier l-a dobândit în timp (Fig. 6), sugerând faptul că adevărata sa conştiinţă rămâne trează, de veghe, pe tot parcursul anului.

Această veghe îşi are originea (= rădăcina) în simbolul străvechi al capului de felină, cea ai cărei ochi pot destrăma tenebrele nopţii (Fig. 7).

Ea aminteşte totodată de pielea de panteră pe care Marele Preot al Egiptului o îmbrăca o dată pe an peste veşmintele sacerdotale, recunoscând astfel în ea, simbolic, patroana văzului ezoteric, simbol regăsit pe structura multora dintre marile catedrale.

De fapt, capul felinei şi şnurul cu care se încingeau sacerdoţii confereau statutul de castă a celor ce erau a doua oară născuţi (= iniţiaţii).

Cele două planuri de bază, cu rol de obârşie (= început), ale celor două marginalii ce au fost destinate să marcheze spaţiul scris destinat consemnării Marilor Maeştri ai Ordinului, constituie şi simbolul celor două planuri de pregătire, cele două căi prin care cavalerii îşi întăreau credinţa şi spiritul (= biruinţa viciilor), pe de o parte, şi cunoaşterea găzduită de perimetrul ezoteric, pe de alta.

Aceste simboluri, puse în contextul epocii de mare primejdie în care ochiul Inchiziţiei nu ierta nimic, ne fac să credem cu tărie că documentul este autentic, elaborat într-o vreme în care nu se putea învinge prigoana decât prin matricea tainei. Un document elaborat la 1700-1800, aşa cum susţin scepticii, n-ar fi avut nevoie de întreaga suită de precauţii simbolice, realizate, după cum se vede, cu foarte multă migală.

Din învăţături...

De aceea, fiul meu, deşteaptă-te şi ia aminte şi nu-ţi da cinstea ta boierilor tăi, căci tu îi pui pe dânşii boieri, şi nu ei te pun pe tine domn, ci pe tine te-a pus Dumnezeu, ca să fii unsul lui, după cum a zis şi prorocul: „Pune, Doamne, legiuitor peste ele, ca să înţeleagă neamurile că sunt oameni!” Aşa şi pe tine te-a ales Dumnezeu, ca să te cunoască toţi că tu eşti ales de Dumnezeu să le fii lor stăpân şi păstor bun, ca să paşti turma lui Hristos fără părtinire. De aceea şi tu, dacă eşti vrednic, încă rânduieşte-ţi turma, ca să nu fie unii graşi, iar alţii să moară de foame, ci să măsori tuturor la fel, fiecăruia după lucrul său şi fiecăruia după cum îi este slujba, aşa să-i fie şi dulceaţa.

Iar venitul tău, ce ţi se cuvine să-l iei din toată ţara, să vină întreg în mâna ta, să nu cumva să-l împarţi boierilor tăi, sau rudelor tale, sau unor slugi de-ale tale, care ţi-au slujit, ci totul să vină cu bună socoteală în mâna ta. Deci cui vei da din mâinile tale să se ştie şi să-ţi dea mulţămită şi să te cunoască că tu eşti unsul lui Dumnezeu şi domn deplin. Căci cel ce va fi domn trebuie să aibă multă minte, ca să cunoască mintea domnului mintea slugilor sale, iar nu să cunoască mintea slugilor mintea domnului. Căci, dacă văd slugile multă minte la domn, atunci ele îi slujesc pe dreptate şi-i fac multă cinste, iar dacă îl află slab de minte, atunci ele îl ţin domn numai cu numele. Pentru că slugile, cum îl văd pe domn, aşa-i şi slujesc, după cum e şi drept; sluga, cum vede pe domnul său, aşa îi şi slujeşte. Căci, dacă domnul este sărac cu mintea, slugile pentru ce să-l slujească după dreptate sau să-l cinstească, dacă domnul acela n-are minte, ca să le priceapă şi slujba, şi cinstea, câtă slujbă fac şi muncă pentru el, iar el nu cunoaşte slujba şi munca lor? De aceea, când nu cunoaşte domnul slujba şi munca slugilor sale, acela ce domn este, sau slugile lui cum îi vor mai sluji sau îl vor mai cinsti?

Dialoguri esențiale

Despre matematică, matematicieni și „universitățile lor invizibile”

Vasile BERINDE

– Vorbiți-ne, vă rog, despre educația dumneavoastră matematică și despre începuturile carierei științifice.

– Educația mea matematică a cunoscut mai multe perioade, fiecare cu specificul ei. La vremea gimnaziului (1940-1947) în Iași și Predeal, am avut privilegiul să am doi distinși profesori, amândoi cu studii și posturi la Universitățile din Iași și București. Primul dintre ei, pe nume Constantin Menciu, a fost pentru multă vreme asistent și conferențiar la Universitatea din Iași și era un pedagog realmente talentat. Atunci când un coleg al meu i-a vizitat mormântul, paznicul cimitirului i-a spus că era cel mai vizitat mormânt (de către foștii lui studenți). Al doilea profesor, Nicolae Donciu, avea, de asemenea, experiență de profesor universitar, ca asistent al unuia dintre cei mai mari matematicieni români, Dimitrie Pompeiu. Ei m-au încurajat și ajutat să particip la activitățile *Gazetei Matematice,* inclusiv la competițiile anuale organizate de aceasta. În 1946 am luat premiul al cincilea, iar în 1947 premiul întâi. Profesorii și interesul meu crescut pentru matematică m-au convins că acestei discipline trebuie să-i dedic cariera. Iar în toamna lui 1947 am devenit student în matematică la Universitatea din Iași. Din 1947 până în 1977 am fost student, preparator, asistent, lector, conferențiar, profesor, decan și prorector la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași. Am avut profesori foarte buni, cu doctorate și stagii postdoctorale în România, Italia și Germania. Cursurile urmate au acoperit o arie largă a matematicii, la nivelul atins de aceasta până la cel de-Al Doilea Război Mondial: algebră abstractă, analiză reală, geometrie diferențială, mecanică, analiză complexă, teoria numerelor, teoria probabilităților și altele. Un curs de grupuri topologice urmat în ultimul an m-a determinat să-mi scriu teza de licență în acest domeniu. Primele rezultate publicabile le-am obținut în 1950, ca parte a acestei teze. Mi-am început, deci, activitatea de cercetare acum mai bine de 60 de ani. Dar, în 1953, pentru că mă simțeam izolat în această zonă de cercetare, mi-am schimbat domeniul, trecând la ecuații diferențiale. După 63 de ani de viață universitară, sunt încă implicat în activitatea de cercetare, bucurându-mă în continuare de acest mod de viață. Convingerea mea este că mediul academic constituie partea cea mai bună a acestei lumi complexe.

Bineînțeles, atunci când am terminat facultatea, inclusiv doctoratul, luat în timp ce predam și făceam și cercetare, nu am considerat educația mea ca terminată. Am avut multe ocazii să progresez ca om de știință, prin participarea la seminare, conferințe, simpozioane. În particular, am luat parte la seminarul organizat de A. Halanay la Institutul de Matematică al Academiei Române, la București, iar din 1957 am organizat eu însumi, ajutat de colegii de la Iași, seminarul nostru de teoria calitativă a ecuațiilor diferențiale. În 1961 am participat la Congresul Uniunii Internaționale a Științelor Mecanice, organizat de academicianul Iurii Mitroploskii, la Kiev, iar cu această ocazie am întâlnit pentru prima dată mai mulți matematicieni vestiți, din mai multe țări: Solomon Lefschetz venea de la Institutul RIAS pe care-l crease la Baltimore, V.V. Nemytskii venea de la Moscova, Jack Hale tot de la RIAS, L. Cesari de la Universitatea Purdue. A fost un eveniment memorabil pentru mine, șansa de a întâlni pentru prima dată în viață savanți de frunte ce aparțineau „universității mele invizibile”.

Constantin Corduneanu s-a născut la 26 iulie 1928, la Iași, unde a absolvit Facultatea de Matematică în 1951 și a obținut titlul de doctor în 1956. A urcat toate treptele ierarhiei didactice, de la preparator la profesor (1949-1977), la Universitatea „Al.I. Cuza”, dar a predat și la Institutul Politehnic „Gh. Asachi” din Iași și la Institutul Pedagogic din Suceava. În 1978 s-a stabilit în SUA, unde a lucrat ca profesor titular la Universitatea Statului Texas din Arlington-Dallas. S-a pensionat în 1996, devenind „Emeritus Professor”. A participat la peste 100 de conferințe internaționale, a vizitat numeroase universități din toată lumea. La 1 martie 1974 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. A înființat și condus revista *Libertas Mathematica.* Membru al comitetului de conducere (1982-1995) și președinte (1995-1998) al Academiei Româno-Americane de Arte și Științe.

A publicat peste 200 de lucrări (cărți și articole), privind teoria globală a sistemelor diferențiale, teoria admisibilității și aplicații la sisteme diferențiale, integrale sau cu operatori Volterra generali, teoria stabilității sistemelor, teoria mișcărilor oscilante și a undelor. Dintre monografiile publicate: *Funcții aproape-periodice* (1961, versiuni englezești în 1968 și 1989), *Principles of Differential and Integral Equations* (1971, 1977, cu traducere în limba română în 1973 și 1977), *Integral Equations and Stability of Feedback Systems* (1973), *Functional Equations with Causal Operators* (2002), *Almost Periodic Oscillations and Waves* (2009). Membru al mai multor colective editoriale și societăți academice. Doctor Honoris Causa al universităților din Constanța, Brașov, Iași și Suceava.

Prima parte a acestui interviu a fost realizată la început de septembrie 2010, la Baia Mare, în timpul celei de a șaptea ediții a Conferinței Internaționale de Matematică Aplicată (ICAM7).

– Ecuațiile diferențiale, domeniul dumneavoastră de cercetare, sunt puternic reprezentate la Universitatea din Iasi. Ne puteti spune câteva cuvinte despre istoria scolii matematice iesene, starea de azi și, eventual, să speculați asupra viitorului ei?

– Domeniul ecuațiilor diferențiale este foarte vast, cu ramificații cultivate din plin de comunitatea matematică. El începe, pe baze solide, cu Isaac Newton, care a subliniat importanța lor în mecanică și astronomie, explicând cu ajutorul ecuațiilor diferențiale cum și de ce se mișcă planetele în jurul Soarelui. Astăzi, ecuațiile diferențiale apar în numeroase locuri, jucând un rol important în înțelegerea evoluției fenomenelor din natură și societate. Desigur, am în minte și numeroasele domenii surori și domenii de aplicare, drept care mi se pare că vechiul adagiu „Mundum regunt numeri” ar trebui înlocuit cu „Mundum regunt aequationes”. Normal, alte clase de ecuații, cum ar fi cele integrale, integro-diferențiale, funcționale, cu diferențe, au rolul lor în rezolvarea de probleme din știință, inginerie, biologie, economie etc.
În ceea ce privește începuturile ecuațiilor diferențiale la Universitatea din Iași, unde acest domeniu a demarat după război, pot menționa mai multe nume care au fost legate de acest proces: A Myller a investigat probleme din mecanică cu ajutorul ecuațiilor integro-diferențiale; C. Popovici, care a studiat astronomia în Franța, a fost preocupat de ecuații funcționale, rezultatele sale fiind citate într-o carte a lui J. Peres; mai mulți profesori de mecanică, precum V. Vâlcovici, Al. Sanielevici și I. Plăcinteanu, de asemenea au abordat probleme care i-au condus spre ecuații diferențiale; G. Bratu (1881-1941), care s-a mutat la Universitatea din Cluj în anii 1920, este cunoscut pentru ceea ce se numește acum „ecuația Bratu”. În perioada 1930-1945, D. Mangeron, cu doctorat sub conducerea lui M. Picone, a fost activ în această arie, la fel ca A. Haimovici, care a aplicat ecuații diferențiale în biologie, în colaborare cu cercetători în medicină.

Perioada de după 1950, când numărul profesorilor a crescut considerabil, atât la universitate, cât și la politehnica ieșeană, la fel ca numărul cercetătorilor din recent creatul Institut de Matematică „O. Mayer” al Filialei Iași a Academiei Române, este caracterizată de formarea a numeroase grupuri și școli de cercetare. În afara grupurilor tradiționale dedicate geometriei, acum sub conducerea lui Radu Miron, care continuă activitatea lui A. Myller, O. Mayer, M. Haimovici, Ilie Popa și a altora în geometria diferențială, există un al doilea grup, sub conducerea lui Viorel Barbu, constând din mai mulți specialiști în ecuații funcționale, teoria controlului și ramuri înrudite. Acest grup îi include pe I. Vrabie, Aurel Răscanu, Gh. Moroșanu (acum la Universitatea Central Europeană de la Budapesta), Cătălin Popa, S. Anita, C. Zălinescu, O. Cârjă etc. Alte grupuri, sau seminare, cum s-a obișnuit să fie numite, lucrează în algebră, mecanică, analiză matematică, cercetări operaționale. După deschiderea spre Europa de Vest din ultimii 20 de ani, multe persoane, profesori sau cercetători, au avut numeroase ocazii de a vizita universități și centre de cercetare din întreaga Europă, progresând considerabil în activitatea lor. De altfel, mulți dintre ei lucrează în Vest, la Paris, Oxford, în SUA și Canada.

– De ce este nevoie pentru ca o școală sau o tradiție în matematică să se formeze și să dureze?

– Cred că am avut noroc să urmez și apoi să fiu membru al unei școli matematice care de curând și-a sărbătorit centenarul, anume Universitatea „Al.I. Cuza” din Iasi, unde, în 1910, un tânăr profesor a fost primit în Catedra de Geometrie. Evident, îl am în vedere pe fondatorul școlii matematice din Iași, profesorul Al. Myller, cel care în 1906 își susținea teza de doctorat la Universitatea Georgia Augusta din Goettingen. El a petrecut trei ani acolo (1903-1906) și i-a avut ca proferori pe David Hilbert (care i-a fost și supervizor de teză), Felix Klein, Hermann Minkowski și Karl Schwarzschild. Myller a fost 37 de ani profesor la Iași și întreaga lui carieră a fost ghidată de ceea ce a văzut la Goettingen, având în același timp în minte condițiile locale. Mai întâi, el a organizat biblioteca matematică (ea nu exista atunci când a ajuns el la Iași). Myller a profitat de faptul că unul dintre profesorii săi de la Universitatea din București, cu care-și susținuse licența, era secretar de stat la Educație. A obținut de la acesta un ajutor financiar considerabil și a pornit să doteze biblioteca, ajunsă azi la aproape o sută de mii de volume, cărți și reviste. Această bibliotecă, purtând acum numele lui, a fost un loc de pregătire pentru cinci sau șase generații de matematicieni, împrăștiați acum în peste 10 țări.

→

Apoi, a urmat introducerea de cursuri avansate, care pe vremea aceea se numeau cursuri la alegere. Colegii lui Myller de la universitate predau acele cursuri avansate pe bază de voluntariat, pentru tineri interesați de perfecționarea cunoștințelor lor matematice. Myller a fost „primus inter pares" în a preda asemenea cursuri, fără plată, dar inspirându-i pe tinerii ascultători să se dedice matematicii și ajutându-i să avanseze în ierarhia universitară. Astăzi, asemenea cursuri sunt predate în mod regulat la multe universități din Europa și SUA, dar acum un secol așa ceva nu era prea obișnuit. În al treilea rând, Myller a trebuit să lupte împotriva părerii că disciplinele fără laboratoare nu au nevoie de asistenți sau altfel de personal auxiliar. După zece ani de insistențe, el a obținut primul său asistent, O. Mayer, care mai târziu a ajuns colegul său de universitate și în Academia Română.

Folosesc această ocazie pentru a spune că aceste trei cerințe pentru ca un grup de cercetători să devină o școală, în sensul larg, universitar, sunt valide și astăzi. Bineînțeles, trebuie să ținem seama de progresele din ultimul secol în privința posibilităților de informare, cum ar fi mijloacele electronice, inclusiv internetul, precum și de faptul acceptat azi că orice unitate academică trebuie să conțină tineri, capabili să continue activitățile demarate de profesorii lor. La urmă, dar nu lipsită de importanță, trebuie menționată posibilitatea de a călători, care permite cercetătorilor să comunice chiar mai eficient decât prin intermediul internetului. Nu aș putea încheia mai bine răspunsul meu decât spunând că spiritul de echipă trebuie să domnească în orice grup de cercetare, dacă el dorește să ajungă o școală. Noi, oamenii de știință, suntem în continuă competiție unii cu alții. Dar această competiție nu trebuie să se transforme într-o opoziție contradictorie, care în cele din urmă să ducă la dizolvarea grupului. Atunci, în cel mai bun caz, o școală mare ar putea genera mai multe școli mai mici.

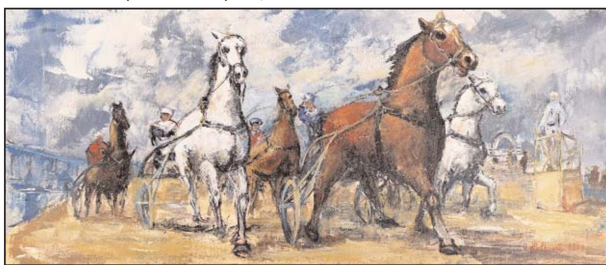
– Cum ați reușit să vă păstrați interesul pentru activitatea de cercetare matematică în timp ce erați puternic implicat în activități administrative (rector la Suceava, prorector la Iași etc.)?

– În ultimii 60 de ani am fost implicat în cercetare și publicare de lucrări, dar numai 14 ani am avut funcții administrative. Pentru câțiva ani am condus ceea ce în Europa se numește o „catedră", cu un profil matematic general sau aplicativ. Am fost decan pentru patru ani, dar profesorii erau mai ales de matematică și doar câțiva de informatică. Poziția de prorector avea în subordine cercetarea și programele doctorale. Asta e, probabil, explicația faptului că nu am simțit o presiune prea mare în a-mi îndeplini sarcinile. Iar perioada dedicată administrației reprezintă mai puțin de un sfert din viața mea activă. Cred că un lider, într-o instituție academică, trebuie să cunoască diversele aspecte ale activităților în care colegii săi sunt angajați. În SUA, există o percepție diferită a acestui rol, președintele unei universități este persoana care reprezintă instituția în fața oamenilor și guvernului (a consiliului de conducere/Board of Trustees, în cazul școlilor private), în timp ce „provost-ul" (un fel de prorector) are de a face cu oamenii din interiorul școlii. Nu cred că există un răspuns simplu la această întrebare. Rezultatul depinde foarte mult de persoanele implicate.

– Cum vedeți clasica dicotomie dintre matematica „pură" și cea „aplicată", cu accent pe domeniul dumneavoastră de interes?

– E adevărat, în majoritatea ramurilor științei există ceea ce numiți o „dicotomie" între pur și aplicat. Matematica nu face excepție și cred că analiza numerică, teoria controlului, matematicile financiare, pentru a numi numai câteva domenii, sunt considerate matematică aplicată. În același timp, logica matematică, teoria numerelor și domeniile clasice ale matematicii (geometria, analiza, algebra – *Les structures fondamentales de l'Analyse*, cum ar spune Bourbaki), sunt considerate ca fiind matematică pură. Știm, și sunt multe exemple, că nu poate exista o separare strictă între „aplicat" și „pur". De exemplu, logica matematică a fost aplicată în informatică, domeniu pe care unii sunt tentați s-o numească „inginerie matematică". Partea din mecanică numită cinematică nu poate fi concepută fără geometrie. Trebuie menționat că aplicațiile diferitelor teorii, deci ale matematicii pure, în alte ramuri ale științei au generat noi concepte și chiar teorii, care s-au adăugat celor tradiționale. Ne putem gândi la algoritmi și logica matematică sau la teoria sistemelor. Ceea ce se numește azi dinamica populațiilor a generat un nou capitol al ecuațiilor diferențiale. Se vorbește despre algebra lineară numerică, apărută recent.

Aș încheia răspunsul meu cu un exemplu pe care l-am găsit cu mult timp în urmă, citind despre discuțiile în această privință de la Societatea de Matematică din Moscova. Unul dintre participanți și-a exprimat părerea că matematicienii sovietici sunt cu precădere implicați în cercetări abstracte, evitând aplicarea științei în practică. Cunoscutul matematician I.G. Petrovskii a intervenit în discuție, spunând cam așa: „dacă am fi implicați mai ales în aplicații, curând nu am mai avea ce aplica". La vremea aceea, a fost un act de curaj. În ceea ce mă privește, aș putea spune că am făcut matematică „pură" atunci când am investigat „inegalități calitative" într-o lucrare din *Journal of Differential Equations* și că am făcut matematică „aplicată" atunci când am aplicat aceste inegalități în stabilitatea mișcării. Cred că această situație este întâlnită în cazul multor autori, exceptându-i pe „puriști". Sunt convins că atât matematica „pură" cât și cea „aplicată" vor continua să se îmbogățească una pe cealaltă, dezvoltându-se cu succes laolaltă.

– Ați folosit mai devreme termenul de „universitate invizibilă". Puteți elabora puțin asupra acestui concept?

– Desigur. Din câte știu, acest termen a fost folosit pentru prima dată prin anii 1960 de profesorul de Solla Price de la Universitatea Columbia, New York. El era preocupat de organizarea cercetării științifice în noile condiții create de dezvoltarea rapidă a învățământului și cercetării după război. A scris un studiu, care a apărut la Yale University Press sub titlul *Little Science, Big Science*. Am citit acest studiu prin anii 1970, când am găsit din întâmplare o traducere românească a lui. Potrivit lui de Solla Price, prin universitatea invizibilă trebuie să înțelegem un grup de cercetători, indiferent de locul de muncă și țara unde lucrează, care fac cercetare în același domeniu de specialitate. Pentru a da un exemplu, legat de tema discuției noastre, aș spune că exista o universitate invizibilă pe vremea când am început să mă ocup de ecuații diferențiale și subiecte înrudite, la mijlocul anilor '50. Bineînțeles, o structură de acest fel trebuie să fie susținută de un număr de „stâlpi", iar eu am fost suficient de norocos să intru în contact cu mai mulți dintre ei și să le citesc cărțile, ceea ce m-a ajutat în carieră. (...)

– Vă considerați mai mult un cercetător sau un profesor?

– După ce m-am pensionat, în 1996, de la Universitatea Texas din Arlington, aș putea spune că sunt numai cercetător. Nu mai am de predat, activitate cu care m-am ocupat 47 de ani. Singurele ocazii când mai „predau" sunt cele când prezint rezultatele cercetărilor mele la conferințe, sau, mai rar, unor studenți reali sau altor persoane interesate în genul de lucruri care mă preocupă. Înainte de pensionare, îmi împărțeam timpul, aproape egal, între profesorat și cercetare. Dacă în profilul instituției unde ești angajat se află și cercetarea și activitatea la catedră, atunci trebuie să le faci pe amândouă. Formulat mai dramatic, ești subiectul sloganului „Publici sau pieri" (în engleză, „Publish or perish"). În timpul primilor patru ani de lucru la universitate, a trebuit să învăț cum să-mi fac cercetarea, pentru a obține titlul de doctor și pentru a-mi păstra postul la facultate. Desigur, mi-am continuat cercetarea, participând la seminare și la diferite evenimente care m-au ajutat să progresez. Interesul pentru a progresa în domeniul tău trebuie să rămână viu pentru tot restul carierei. În afara seminarelor și conferințelor din România, am petrecut două luni la Florența, Italia, în Grupul de Analiză Funcțională și aplicații, al profesorilor G. Sansone și R. Conti. Apoi, în timp ce vizitam Universitatea Rhode Island, am avut posibilitatea rară de a urma, la Universitatea Brown din Providence, un curs (semestrul de vară, 1968) al lui S. Lefschetz, care venea săptămânal de la Princeton. Cursul era despre istoria geometriei algebrice, dar Lefschetz vorbea despre modul în care viața sa a fost modelată de matematică, care au fost cele mai relevante descoperiri în acest domeniu și multe altele. Era un deliciu să-l asculți pe Lefschetz și să ai posibilitatea să discuți cu el, punându-i întrebări la care răspundea cu largi paranteze și cu referințe pertinente (adesea și cu umor). În final, aș dori să menționez că de-a lungul carierei mele, iar acest lucru continuă și după pensionare, am scris cu mare plăcere șase monografii matematice, mai ales cursuri pentru studenți și pentru avansați, care au fost bine primite de colegi și de studenți. Scriind asemenea cărți, trebuie să combini priceperile de cercetare și de profesor, de aceea spun că am făcut simultan ambele aceste activități. Închei prin a menționa că știu foarte puține persoane care au făcut numai cercetare toată cariera, dar cunosc un mare număr de persoane care au avut numai sarcini de predare (și au folosit cursuri scrise de alte persoane).

– Care este părerea dumneavoastră privind măsura în care exodul creierelor afectează matematica din țările Europei de Est și, în particular, România?

– Cred că acest fenomen, la nivelul pe care-l constatăm azi, este nou. Și în secolul trecut avem multe cazuri de savanți americani care și-au început cariera în Europa. Exemple precum John von Neumann, N. Minorsky, A. Ostrovski sunt doar câteva. Ei au emigrat pur și simplu, ca parte a unor grupuri mai largi, din estul Europei spre America sau spre Europa de Vest. În prezent, numărul celor care își părăsesc țările de origine și se stabilesc în țări mai avansate tehnologic este, însă, semnificativ mai mare. Un fost student al meu, pe vremea când era prorector la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași, mi-a spus că absolvenții de informatică au deja posturi asigurate în țări precum SUA, Canada, Germania, Franța și altele chiar înainte de a-și fi obținut diplomele. În matematică nu este la fel de dramatic, dar mulți tineri absolvenți, uneori și persoane specializate, fac același lucru. În facultatea mea, la ora asta suntem cinci în această situație, din România, Bulgaria și Rusia. Aș zice că matematica este mai internaționalizată, mai globalizată dacă vreți, decât multe alte domenii de cercetare și învățământ. Cred că ne îndreptăm spre procesul de uniformizare a populației întregului Pământ. Studenții de la universitatea din Texas vin din multe țări, de pe toate continentele. Cred că acest fenomen de transplant științific va continua multă vreme, cu diferite grade de intensitate în cele două direcții, depinzând de diferitele modificări din lume. Iar aceste modificări sunt foarte dificil de prevăzut în acest moment.

Cărţi şi autori

Doctorul fără arginţi

Maria Mona VÂLCEANU

Evident, acest titlu anunţă câteva consideraţii despre Vasile Voiculescu, un mare scriitor român al perioadei interbelice şi al primilor ani de comunism, pe care i-a plătit cu sângele temniţei, pornit din lumea satului şi ajungând să fie preţuit într-o prietenie literară exemplară de prinţesa Nadejda Ştirbey şi, mai ales, de Regina Maria, între medicii care au vegheat la căpătâiul micului prinţ Mircea. Sunt remarcabile afirmaţiile lui Wim Lamfers în studiul *Om, medic, poet şi prozator* din numărul 11 (36), noiembrie 2013, al revistei *Curtea de la Argeş: Medicul poet publică între cele două războaie în reviste literare de prestigiu, precum* Gândirea *şi* Ramuri. *Ştiind că „sămânţa nemuririi, iubite, e cuvântul" şi că „scrisul e o nuntă", scrie poezii erotice şi poezii mistice, viaţa şi credinţa fiind pentru el un singur lucru, de nedespărţit. Senzualitatea şi îngerii sunt totodată prezenţi în poemele celui care cu Dostoievski ştie că „nu este mântuire decât prin frumuseţe".*

Câţi îngeri de mătase ai de pază?
Când zboară-n lături fragedul lor stol,
Ies sâni şi braţe, rază dupa rază,
Din visteria trupului, domol.

Pornind de la aceste afirmaţii, ne-am gândit să le completăm cu aprecieri asupra poetului Vasile Voiculescu şi asupra operei sale prezentate în două lucrări de dată mai recentă, monografia *Viaţa lui V. Voiculescu* de Florentin Popescu (Editura Vestala, Bucureşti, 2008) şi *Studii de literatură română* de Maria Vâlceanu, Gabriela Georgescu (Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2005). În monografia citată (pag. 291), Florentin Popescu realizează portretul *doctorului fără arginţi* utilizând un alt portret, cel pe care însuşi Vasile Voiculescu i-l schiţa lui Lev Tolstoi:

„În urmă cu ani, în Conferinţa Cultură şi Civilizaţie, scriitorul făcea un portret extrem de sugestiv lui Tolstoi, cel din ultimii ani de viaţă. Citit acum, i se potriveşte în mare măsură şi autorului său, la fel trăindu-şi ultima parte a vieţii într-o sărăcie şi tristeţe aidoma celor prin care a trecut şi marele romancier rus. *Acest mare om,* scria autorul *Sonetelor, în cel mai desăvârşit sens un prinţ al cuvântului, un prinţ al spiritului, trăia ca şi cel mai sărac mojic, retras într-un sat dosnic, în mijlocul ţăranilor, de care nu se deosebea cu nimic, umbla în caftan grosolan, cu cizme de iuft, nu purta ceas, nu întrebuinţa automobilul, nici trăsura, nu avea electricitate, nici confort, mânca usor, mâncări gătite de mâna lui, cu un cuvânt, ducea o viaţă necivilizată, lipsită de toate înlesnirile moderne. În schimb, ce viaţă bogată lăuntric, ce avuţii sufleteşti dăruia în ficare an lumii, ce înălţime morală, ce putere de sacrificiu şi de exemplu, ce mângâiere oropsiţilor, ce speranţă flămânzilor de mai bine!"*

Speranţă flămânzilor şi oropsiţilor dăruia şi Vasile Voiculescu; „scene, episoade banale din viaţa cotidiană de atunci ne apar azi încărcate de semnificaţii: medicul îngrijea bolnavii fără să accepte recunoştinţa în bunuri materiale ori bani, adesea lăsând la capul suferinzilor medicamentele plătite din propriul salariu. Etica sa de profesionist se va forma acum şi aşa. Ea va rămâne neschimbată, cu trecerea anilor, până la încheierea carierei." (Florentin Popescu)

Din cel de al doilea studiu citat, vom selecta câteva aprecieri critice asupra volumului *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de Vasile Voiculescu*, volum apărut postum, în 1964, reprezentând culmea concentrării geniului poetic, „una dintre marile zile festive ale lirismului nostru contemporan" (Perpessicius), „o doctrină a iubirii" (Vladimir Streinu), unde „cuvintele se supun în întregime ideii, culoarea lor scade, reliefurile îşi pierd din agresiunea formelor, poezia se abstractizează" (Eugen Simion). Volumul cuprinde 90 de sonete, numerotate în continuarea celor 154 rămase de la Shakespeare, dar cu o structură tematică şi cu o realizare artistică proprie şi unică în contextul literaturii noastre. Poate numai Eminescu mai închisese în vers atâta patetism şi atâta durere a iubirii neîmplinite. Sonetele reprezintă o poveste de dragoste în care intră Timpul, momentele anului – poemele sunt datate cu ziua din calendar, începând de la primul (*Nu-mi cerceta obârşia...*, CLV, duminică, 5 decembrie 1954) şi până la sonetul 90 (*Stric oare faimei tale...*, datat duminică şi luni, 20/21 iulie 1958). Este, aşadar, o poveste de dragoste care se întinde pe patru ani, cu străluciri şi fericiri celeste şi cu suferinţe enorme, căci întotdeauna există un echilibru, cu cât te înaltă mai sus fericirea, cu atât se încrâncenează suferinţa să te sfâşie. Dar, pe când omul de rând poate fi coplesit de această suferinţă, tocmai din aceste esenţe artistul extrage elixirul nemuririi: *Hai, inima sfâşie-mi, mi-o faci nemuritoare, fiindcă pentru mag, pământul n-are margini, nici cerurile prag.*

Ca să-ţi încerce multa-ţi bunătate
O, ţara mea mâncată de jivine,
Pe drumurile-ţi albe-n triste sate,
Cu traista Sa de cerşetor în spate
Azi iar colindă Dumnezeu prin tine.

Similitudinea *Iubire – Lumină* venită din harul dumnezeiesc (lumina dintâi) o întâlnim şi în lirica lui Lucian Blaga şi chiar mai înainte, la Eminescu (*pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări*):

Alături de lumina creată-n empireu,
Iubirea fu o nouă lumină pentru lume;(...)
În inima mea arde acest lăuntric soare
Din haosul vieţii mi te-ai dezvăluit
Pe tine, frumuseţe atotcotropitoare.
Vast cosmos, ce-n orbita-ţi m-ai prins, biet satelit;
Şi-n juru-ţi, cu alaiul de aştri mă avânt,
Pe muzica din sfere, de-a pururi să te cânt.

Iubirea este văzută ca un foc ceresc, iar fulgerul iubirii izbeşte până la incandescenţă sufletele şi trupurile celor îndrăgostiţi:

Larg fulgerul iubirii izbi în amândoi,
De-atunci mă zbat şi suflu, văpaia să-i sporesc,
Să ardem împreună de-acelaşi foc ceresc.

Dominatoare este frumuseţea, în orice vers se scaldă splendoarea sa, prin iubire, îmbrăţişarea trupurilor, considerată păcat, se transformă în virtute, *năvod, trup de săruturi, patimi sub zăvor, urgie închisă* arată o tentativă repetată de unicizare prin iubire, dar şi o mare singurătate a neîmplinirii. Universul se populează cu temple, stâlpi puternici, coloanele îngheaţă, lucrurile sunt atrase, ca anticele obiecte de fier de la corăbii, de un magnetism cosmic. Tonul care însoţeşte acest demers este grav, de un tragism stăpânit cu superioritatea geniului:

Ţi-am făurit o 'naltă şi grea demiurgie,
Un univers de patimi adânc pus sub zăvor,
Aicea orice vorbă închide o urgie
Şi fiece silabă e un ciclon de dor.

Motivul eminescian al ochilor iubitei, izvor de suferinţă (*piară ochii tulburători din cale-mi*) devine la Voiculescu: *Şi ochilor tăi, aştri tulburători de cale/ opun intensu-mi geniu, în care se topesc.*

Un Argus cu o mie de inimi, poetul cunoaşte disperarea provocată de un sentiment mai puternic decât se poate îndura omeneşte: *Căci te iubesc cu ură, întreg şi numai eu/ nu te împart cu nimeni, nici chiar cu Dumnezeu* – iar marile otrăvuri cu care s-a deprins, dispreţul şi trădarea, îi sunt trebuitoare. Din această zbatere care trece în artă rămân *laurii veciei neofiliţi pe tâmple,* deoarece *În inimă ascunsă stă slova nemuririi/ Şi-o scriu cu diamantul caratelor iubirii.* Chiar trădarea, durerea celui părăsit, poate fi înnobilată şi transformată în artă: *Să stoarcem nemuririi şi artei lacrimi cât/ Să stea podoabă lumii hidoasa ei trădare.*

Un alt sonet ne trimite către perechea primordială, *animus* şi *anima*, formând o unitate de nedesfăcut: *Tăiat în jumătate şi-n pulberea zdrobirii,/ Cum am să port eu singur poverile iubirii?*

Trecerea prieteniei în iubire, povestea aceasta de dragoste fără de seamăn este tema unui alt sonet:

Pe noi prietenia nu ne mai încăpu...
Prea mult crescu şi grabnic năvalnica simţire.
Atunci ne strămutarăm pornirile-n iubire
Şi-o dragoste înaltă şi-adâncă începu.

Pasiunea atinge apogeul în sonetul datat vineri, 11 martie 1955, pe care îl reproducem în întregime, pentru frumuseţea sa desăvârşită:

Spun unii de-un ostrov vrăjit, pe mări, departe...
Corăbiile-n preajmă-i se năruiesc în valuri.
Orice metal din ele se smulge, se desparte,
Sar cuiele şi-aleargă să se înfigă-n maluri.
Oh, nu e basm… Cu mine s-a petrecut la fel:
Tot ce-mi încheie firea şi cârma drept o ţine,
Orgoliosul geniu, voinţa de oţel
M-au părăsit năuce şi s-au lipit de tine.
Dar dragostea îndată le luă la toate locul,
Cu lanţuri fermecate mă ferecă şi leagă.
Zvârl ancora la ţărmul unde-mi aflai norocul,
Vreau să rămân aicea viaţa mea întreagă.
Şi ca să nu mai vină din lume nici un rău,
Oceanele Iubirii revărs în jurul tău...

Fiinţa iubită este primită fastuos, regeşte, prin iubire şi prin artă chiar haina de curtezană poate fi schimbată în mantie de regină:

Dar vino cum te afli, în haina ta de crime:
Ţi-am pregătit o alta din străluciri de nimb;
Veşmânt slăvit, mai trainic ca globul pământesc,
E mantia-mi de visuri în care te-nvelesc.

Pentru această iubire, *Ca Lazăr la auzul duioaselor porunci,/ Tot m-aş scula din moarte ca să alerg la tine.* Artistul îşi cântă suferinţa, dar nu înfrânt, umilit, ci renăscând glorios din propriul său rug, ca pasărea Phoenix. Scrise cu majuscule, apar şi aici marile simboluri, Timp, Dragoste, Destin. Poetul însuşi ne dă definiţia acestora în sonete în care a pus Iubirea lângă Eternitate şi în acelaşi timp portretul îndrăgostitului în crepuscul devine simbolic pentru anii ce vor urma scrierii acestor versuri:

Sunt psalmii mei de taină, o rugă necurmată,
În ei am pus Iubirea lângă Eternitate,
Să lupte cu vrăjmaşul Destin îngemănate:
M-au părăsit şi ele trădând cu tine-odată.
...Grăbită cărunteţea mă-mbracă-n promoroacă,
Amarnice vântoase de gânduri şi nesomn,
Smuls unul câte unul, de vise mă dezghioacă...
Pe râpile uitării, însingurat, mă-ntomn.
Îndură-te, coboară şi vino de mă vezi
Pân' nu s-aştern pe mine solemnele zăpezi.

Între literatură și psihologie

Ion C. ȘTEFAN

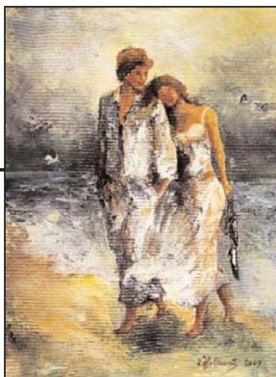
Cartea doamnei Aurora Liiceanu *Cuvinte încrucișate*, apărută la Polirom, Iași, 2012, în *seria de autor,* este interesantă prin conținutul său caleidoscopic, prin diversitatea tematică, printr-o îmbinare reușită între literatură și sociologie, între narațiune și moralitate, cu un evident filon educativ.

Dintre volumele publicate de autoare în această colecție mai amintim: *Rănile memoriei. Nucșoara și rezistența din munți, Prin perdea, Rendez-vous cu lumea, Patru femei, patru povești, La taifas* și *Viața nu-i croită după calapod,* astfel încât putem afirma că Aurora Liiceanu este deja o autoare preferată, avându-și cititorii săi permanenți, mai ales printre tineri și persoane de vârstă mijlocie, de preferință cu studii superioare, care văd în astfel de povestiri nu doar o lectură plăcută, ci și un prilej de filosofare asupra diverselor situații din tainele vieții, de unde pot extrage, anticipativ, unele învățăminte practice.

Poate că în aceasta constă și farmecul aparte al prozelor scrise de Aurora Liiceanu, doctor în psihologie, cercetătoare socială și profesoară de psihologie la universități din București, din Franța și Canada – anume că nu-și uită niciodată structura formației în specialitate, reușind să elaboreze texte la granița dintre literatură și psihologie.

De exemplu, în prima narațiune, „Despre întâmplări”, sunt prezentate câteva vieți paralele sau tangențiale, prin asemănare sau contrast, cu un amănunt specific, apropiindu-le sau îndepărtându-le, idee continuată și în a doua lectură, „Julian și Jules – vieți paralele în timpi diferiți”, bazându-se pe două afirmații inițiale, cea a lui Paul Valery, că „Trecutul trăiește din întâmplări ce se petrec dacă trăim împreună sau în preajma altor oameni” – și din Henry Miller, că „Adevărata viață începe când suntem singuri, față-n față cu eul nostru necunoscut.” (p. 9).

Textul „Iubire și promisiune deșartă” ne prezintă retrospectiv iubirile diferite ale aceleiași persoane, o doctoriță grecoaică, Eleni, prietenă bună a autoarei, care devine un fel de observator, în planul al doilea, trăgând din fiecare episod de dragoste trăit de prietena ei concluzii diferite, anume că îndrăgostita se adaptează după persoana pe care o iubește, idee la care cititorul devine părtaș.

Ineditul unor astfel de narațiuni constă în aceea că autoarea dialoghează cu cititorii și le cere părerea, le sugerează unele concluzii practice de viață.

La fel mi s-a părut și lectura „Frământările unei prințese frigide”, de data aceasta axându-se pe o caracteristică a prințesei Marie Léon Bonaparte, pe care ea, studiind-o alături și cu sprijinul lui Freud, devine una dintre cele mai cunoscute psihanaliste din Franța.

Seria de povestiri finale, „Bulgărele de aur”, „Răzbunarea păguboasă”, „Mobilier identic, relații diferite” și altele devin tablouri semnificative de viață contemporană, sugerând diversitatea preocupărilor omenești și a soluțiilor erotice căutate.

Aurora Liiceanu ne înfățișează multe evenimente de viață în puține cuvinte, folosind un stil alert de narare, își respectă cititorii, oferindu-le ocazia să desprindă propriile lor concluzii. Este vorba de o narațiune la hotarul dintre literatură și sociologie, într-un limbaj sincer, care o deosebește de majoritatea prozatorilor români contemporani. Iată cum a găsit o cale simplă, prin care ne eliberează nu doar mintea, ci și inimile.

Dar amarnicele vântoase cutreierau Bucureștiul acelor ani, iar poetul se aștepta să fie arestat, nu pentru o vină anume, ci mai degrabă pentru refuzul de a intra în noile jocuri, păstrând nealterată gândirea și crezul său. În monografia citată se aduc mărturiile fiului, Radu Voiculescu: *Și, atunci, poetul se ocupă febril de încheierea operei – e un fel de a spune „încheiere”, pentru că mai avea multe de scris – grăbind și dactilografierea în câteva copii, pe care le-a împărțit. Un set l-am primit eu, altul Apostol Apostolide.* Iar fiica scriitorului, Gabriela Defour Voiculescu, adaugă: *Având presentimentul despărțirii, și-a finalizat ciclul sonetelor cu acel memorabil „rămas bun” către marele Will.*

De fapt, aceste întâlniri cu prietenii, prin diverse locuri din București sau în gruparea Rugul Aprins de la Mănăstirea Antim, constituiau un fel de rezistență mocnită a intelectualilor care înțelegeau să fie uniți în păstrarea idealului lor și a iubirii pentru o patrie cu chipul din ce în ce mai desfigurat. Participantă la aceste întruniri, Cornelia Pillat, în memoriile sale, mărturisește: *Într-un rând, Vasile Voiculescu mi-a spus că suntem asemenea personajelor lui Edgar Allan Poe din nuvela* Masca morții roșii. *La fel ca în poveste, el ne strângea în jurul operei sale (este vorba de întrunirile în care scriitorul își citea povestirile), după cum Prospero este primul ucis de ciuma care a pătruns prin ușile ferecate. Tot astfel, Vasile Voiculescu ne izola înlăuntrul operei sale și evadam împreună din cotidian. El a fost primul arestat, urmat de Dinu, Barbu Slătineanu, Vladimir Streinu, Sandu Lăzărescu, de Nini Radian și prietenul acestuia, Dinu Ranetti, care a căzut ca musca în lapte la una din lecturile de duminică seara din casa doctorului.*

Gabriela Defour Voiculescu adaugă: *Securiștii au năvălit în casa din dr Staicovici în ziua de 3 august 1958. Eu nu mai stăteam acolo, rămăseseră tata, surorile lui mai mari și fratele meu, Ionică. Au intrat în casă și au făcut percheziție: au căutat peste tot, au răsturnat totul... Către dimineața zilei următoare, agenții au sigilat biroul tatei și au plecat. L-au luat cu ei și pe tata, fără pulover, fără nicio haină mai groasă. După câteva zile, au venit cu niște camioane și au încărcat tot: cărți, tablouri, icoane și mobilele din bibliotecă.*

Acuzat de atitudine dușmănoasă împotriva noului regim popular, poetul este incriminat mai ales din cauza conținutului religios al poemelor sale. Dintre poeziile aflate în dosarul penal al acuzatului Vasile Voiculescu, în studiul său, Florentin Popescu reține *Noul arhitect, Neagra labă* și, mai ales, *Cerșetorul.* După ce schițează în doar câteva trăsături portretul țării *(Cunosc demult o blândă țară veche/ Se-nvecina cu basmul și balada/ Avea mai gingaș sufletul ca nada,/ Iar inima mai pură ca zăpada/ Și milostivă fără de pereche*), poetul imaginează întruparea lui Dumnezeu într-un cerșetor ce colindă satele pentru a încerca bunătatea oamenilor (*Ca să-ți încerce multa-ți bunătate/ O, țara mea mâncată de jivine,/ Pe drumurile-ți albe-n triste sate,/ Cu traista sa de cerșetor în spate/ Azi iar colindă Dumnezeu prin tine*).

Dar jivinele care mâncau blânda țară de poveste nu puteau ierta îndrăzneala celui nesupus și negrele vântoase l-au aruncat pe vajnicul doctor, căruia nu-i stătea în fire turnătoria, în temniță, iar minunatele sonete au devenit material de lungi ore de anchetă, în care condamnatul mărturisește același lucru: *eu am citit în cadrul acestor întruniri din sonetele ce le scrisesem și poeziile mistice scrise de mine...* Vorbind despre procesul care s-a judecat în 8 noiembrie 1958 de către Tribunalul militar al regiunii a II-a militare, Radu Voiculescu menționează: *În ziua procesului, deși instanța menționează că a avut loc o ședință publică, toate dezbaterile s-au judecat cu ușile închise. Am aflat mai târziu, de la alți inculpați, că în ultimul cuvânt dat condamnatului, tata a spus că îl aruncă în întuneric pentru totdeauna și a cerut, în conformitate cu legea, să nu se confiște și unealta condamnatului. Fiind scriitor, a considerat cărțile și manuscrisele unealta lui. Cine însă să asculte de glasul unui „dușman al poporului”?*

Vasile Voiculescu a primit cinci ani temniță grea și cinci ani degradare civilă și confiscarea totală a averii personale. Iar averea personală era o uriașă bibliotecă, ce a fost devastată în vreme ce poetul medic ispășea primele opt luni de singurătate izolat în celula lui, trăind spaima de necunoscut. Dar echilibrul său lăuntric este același. Iată ce mărturisiri ale altor deținuți aduce Florentin Popescu în laborioasa sa monografie: *În vagonul ticsit de trupuri, abia dacă am putut găsi un loc pe jos. Acolo, printre deținuții care veneau de la București, m-a impresionat figura de Crist a unui om mai vârstnic... stătea pe banchetă și, văzându-mă atât de chinuit, mi-a oferit locul lui... aveam să aflu mai târziu că omul acela, plin de blândețe și bunătate, era marele scriitor Vasile Voiculescu.* Dar închisoarea de la Aiud măcina trupurile celor întemnițați din cauza cruntului regim de detenție, creat pentru exterminarea „vinovaților” fără vină, încât o altă mărturisire selectată de Florentin Popescu ni-l arată astfel pe scriitor: *Să fi fost pe la începutul lunii decembrie 1959 când ușa celulei fu dată în lături și înăuntru își făcură apariția doi deținuți de drept comun, purtând pe targă o făptură firavă, care aducea, prin liniile ascuțite ale pomeților, mai degrabă cu un sfânt decupat din icoanele neasemuite ale pictorilor bizantini. Era așa de slab că puteai să vezi printr-însul și-l urmăream uluit cum încerca să-și strângă zeghea pe el, cu rămășița unui efort parcă nepământean. Era frig, tare frig în celulă și parcă răceala îți intra în oase când vedeai țurțurii de gheață care atârnau ca niște ciorchini pe sub obloanele țintuite ale fiecărei celule. Părintele Apostu se făcuse și mai mic lângă mine și abia reuși să silabisească: „Este poetul Vasile Voiculescu, să-i facem repede rost de un pat, dacă se poate, la loc mai ferit, că e prăpădit de bolnav”.*

În asemenea stare, scriitorul n-a supraviețuit decât puțin timp eliberării din 1962. Solemnele zăpezi i-au acoperit mormântul iarnă de iarnă vreme de o jumătate de secol, dar opera sa este mereu actuală, în conștiința culturală românească, așa cum însuși prevăzuse:

Scăpat din jugul cărnii, afară din destine,
Văd cum desăvârșirea-mi însămânțase huma...
Doar după noaptea morții, târziu, abia acuma
Începe dimineața eternității-n mine...

Cărți și autori

Don Quijote sau înțelepciunea morilor de vânt

Paula ROMANESCU

De câte secole tot macină timpul povestea acelui ciudat cavaler, pe numele său Don Quijote, rătăcitor prin *landul* rațiunii unei lumi de-a pururi iraționale!

Cât se mai știe despre insolitul personaj turnat în magma cuvântului de Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) astăzi, când lectura cărților nu face decât să genereze malițioase zâmbete acelora pentru care „cea mai de folos zăbavă" nu-i decât un hilar anacronism într-un vârtej de patimi cu golul logodite!

Si totuși, până și ne-cititorii (cititori poate în stele căzătoare ce nu vor ști nimic din tainica lumină din cerul gândului) au auzit de lungile umbre albastre ale morilor de vânt ce macină nimicul, de niște mult prea adânci oglinzi care răsfrâng și chipuri-măști și zboruri-cădere și țipătul-tăcere, când, mai mereu înfrânt, omul rămâne zeu etern și pieritor.

O întreagă lume de umbre își află ilustrare în geniala nebunie a acestui personaj care nu-i decât măsura iubirii pe pământ.

Cel mai adesea, literatura și artele se inspiră de la un model uman real spre a reda în felul lor o nouă alcătuire poveștii care nu-i decât acel ceva „ca o viață de om". Don Quijote, ingeniosul hidalgo de la Mancha creat de Cervantes, creează la rândul lui un tip uman căruia, pentru simplificare, i se spune donquijotesc și care înglobează în el candoare și temeritate, măreție caricaturală și curaj întru împlinirea unor acte care n-au servit niciodată la nimic cu adevărat, dar fără de care viața n-ar fi decât un anost șir de zile care duc spre singura certitudine asupra căreia „trestia gânditoare" nu are nicio fărâmă de îndoială – moartea.

Eroul donquijotesc este generos fără limită, iubirea îi este zeitate, onoarea – măsură a sufletului, gloria – steaua de neatins spre care se înaltă iar și iar, Sisif modern, Sisif etern, Sisif condamnat de nu se mai știe care zei să poarte spre vârful muntelui de lumină, nu stânca, ci trupul însuși, Icar cu grele aripi de miere, drept ofrandă iubirii care mișcă-n ceruri și stele-oglinzi și sori rotitori și mori de vânt întru separarea luminii de întuneric din zările de dincolo de zări.

Se cuvine să menționăm câteva coordonate biobibliografice ale autorului, ca nu cumva să se creadă că Don Quijote este cel care l-a creat pe Cervantes, deși, uneori, îndoiala, ca o răsfrângere a tăișului de gând, mai stăruie să ne tulbure sufletul care vede în legea lui: Dar dacă, totusi?...

Ei, da! Și totuși, istoriile literare ale lumii, dicționarele – cataloage mereu actualizate ale Bibliotecii din Alexandria ajunsă în fărâme de pulberi până la noi, până la cei ce vor veni după noi în vastul deșert din lumea celor care mai cuvântă, istoria cu ale ei istorii despre bătălii mereu pierdute în urale de victorii din care nu învățăm niciodată nimic și totul se ia de la-nceput, teatrul, muzica, pictura, dansul, totul stă mărturie cum că, da! Cervantes a existat! S-a născut la Alcala de Henares, la 29 septembrie 1547, într-o familie blagoslovită cu mulți copii a unui modest chirurg, Rodrigo de Cervantes, și a soției sale, Doña Leonor de Cortinas. Se mai spune c-ar fi urmat niste studii întârziate la Salamanca prin anii '80 ai veacului al XVI-lea, după ce luase ceva lecții de științe umaniste de la magistrul Juan Lopez de Hoyos și își încercase talentul într-ale scrisului compunând rondeluri, elegii, sonete, epitafuri (mai cu seamă epitafuri, pentru că, pe atunci, ca dintotdeauna, se mai inclina sub tăișul coasei de fum și câte-un cap încoronat pentru care, musai! lacrimile trebuiau turnate în cânt de jale, un fel de doină mai „etranjeră" de pe la noi, cei care, neavând prea multe capete încoronate de jelit, am prins a plânge-n vers-cânt câte-un fecior pierit în luptă – dreaptă mereu și strâmbă deopotrivă, pe vreun haiduc, ori crai, ori crăișor, pe vreun fără de nume domnișor din neam de Gheorghe, Iancu sau Ion…

Prin toamna anului 1568 se stingea regina Isabele de Valois, cea de a treia soție a lui Filip al II-lea. Cervantes a scris atunci o „copla", o elegie și un epitaf – trei „jelanii" pentru cea de a treia soață a regelui. Va fi fost recompensat cu câțiva firfirici. Gloria scriitorului nu-și sunase încă din trâmbițe venirea. Un an mai târziu, poetul Cervantes era la Roma, întregind „armata" personalului de servicu pe lângă viitorul cardinal Acquaviva, experiență care-i va servi mai târziu la scrierea unor opere cu aluzie la Italia.

În 1570 se înrolează ca soldat în armata pontificală și participă la expediția maritimă contra turcilor, sub comanda generalului Marc Antonio Colona, sub ale cărui ordine se aflau trupele și galerele spaniole de la Andrea Doria. Istoria consemnează în dreptul expediției cu pricina: Eșec.

În 1571, în Bătălia de la Lepante, soldatul Miguel de Cervantes primește în piept două focuri de archebuză (cărora le-a rezistat eroic) și un altul în brațul stâng, care-i va fi retezat. Aflăm acestea din Prologul le cea de a doua parte din romanul *Don Quijote* precum și din ciclul de povestiri *Nuvele exemplare,* dintre care *Captiv: Călătorie în Parnas.*

În primăvara anului 1572, infirm deja, dar tot bun de luptă(!), îl aflăm în regimentul lui Don Lope de Figueroa, modelul eroului din *Alcadele din Zalameea* de Lope de Vega.

Bătălii, bătălii, bătălii – mori de vânt măcinătoare de vieți!

Între 1575-1580, Cervantes este prizonier în Alger. Nu singur: împreună cu fratele său mai mic, Rodrigo. Evocarea acelor ani o va face în comediile (da, comedii! captivității se cuvine să-i opui hohotul de râs spre a o face suportabilă): *Galateea, Persilès, Epistolă lui Mateo Vasquez* (secretarul lui Filip al II-lea), *Viața în Alger, Închisorile în Alger, Topografia Algerului, Raport, Numamta.*

În anii '80 numai la Madrid i se joacă peste 20 de comedii. Viața îi joacă și scriitorului o comedie dintre cele mai savuroase: i se naste fiica naturală Isabel, care va deveni mai târziu un fel de zburdalnică Dulcinee asemenea mamei sale, iubeața Caterina de Salazar y Palacios, cu care Cervantes – cavaler cu un înalt simț al onoarei – se va căsători (ne)fericit.

Ajuns om la casa lui, tată de familie, vreme de vreo zece ani s-a ocupat cu descurcarea (încurcarea) ițelor financiar contabile pentru comercianții de cereale, ulei de măsline și *Invincibila Armada*, pentru care procura hrană și echipament. Dezastru. „Invincibila" este învinsă.

În 1598 moare Filip al II-lea. Cervantes scrie un celebru epitaf pentru mormântul celui dus. În 1600, în Bătălia de la Dune, moare fratele său Rodrigo. Ce epitaf va fi scris atunci poetul, nu se stie. Istoria nu se ocupă de oamenii simpli…

Se spune însă că Miguel de Cervantes a fost încarcerat la Sevilla pentru oarece „greșeli de calcul" în actele contabile de care se ocupa. (Pe vremea aceea „se suporta" detenția pentru greșeli de calcul!)

Avea 57 de ani când, în 1604, la 26 septembrie, solicita și obținea privilegiul de a-și publica romanul *Ingeniosul Don Quijote de la Mancha*, partea I. Șapte ediții aveau să urmeze în același an. Să fie de mirare că în zilele noastre această bijuterie literară este opera cu cel mai mare număr de ediții din lumea întreagă, cu cea mai mare notorietate literară zămislitoare de erou – oglindă fidelă și mereu schimbătoare în reflectarea chipului unei lumi nebune, nebune, nebune, în care omul se oferă de bunăvoie – grăunte fragil – pietrei și vântului în marea nebunie a morilor de pulbere și noapte, după o scurtă ardere-n iubire, după o rătăcire fără sens prin *landul* iraționalei rațiuni omenești.

Cea de a doua parte a romanului întârzia să apară. Gloria scriitorului depășise granițele limbii spaniole. Prin 1614, un editor din Tarragona publică un *Don Quijote* apocrif cunoscut astăzi sub titlul *Quijote de la Avellaneda.*

La 30 martie 1615 lui Cervantes i se acordă privilegiul (tot un fel de cenzură din vremi știute nouă functiona și pe atunci sub ochiul vigilent veghetor al suavei Inchiziții…) de a-și publica Partea a II-a a *Don Quijote*-lui său. Dedicația autorului este, ca și la Partea I a romanului, o plecăciune către marele său protector, Contele de Lemos, pe atunci vicerege de Napole.

Abia în anul 1617 cele două părți ale romanului apar împreună, la o editură din Barcelona.

Din 23 aprilie 1616 (ca să nu-l lase pe Shakespeare să facă singur drumul de dincolo de marea trecere!), autorul lui *Don Quijote* plecase să moară puțin. Eroul său este fără de moarte.

Cine n-a văzut la 23 aprilie 2005 pe scena Teatrului Național din București spectacolul în care Dan Puric, acest inclasabil creator de artă, împrumuta chipul lui Don Quijote, spre a ne pune în față imaginea lumii noastre îmbătrânite-n rele, lume ce se bulucește ca o turmă de bezmetice necuvântătoare spre gura nesătulă a monstrului–coșmar din somnul rațiunii, nu va înțelege imensa bogăție de sensuri din jocul inteligenței logodit cu rațiunea inimii. Dar rațiunea-rațiune ce chip are? Unul de măscărici, desigur, un Sancho Panza care conjugă în felul său comandamentul din *primum vivere,* ignorând de la înălțimea măgarului care-i este piedestal mergător orice *deinde* cu filosofările lui cu tot. Marele om de teatru, creatorul nepereche Dan Puric folosește un „limbaj" care nu-i altceva decât tăcere adânc grăitoare, aleasă (culeasă) dintr-un vacarm asurzitor de tălmăciri sonore înveșmântate-n muzici, spre a ne îngădui nouă, spectatorilor, să auzim liniștea când „se izbesc de geam razele de lună" cum ar fi zis poetul din Lancrăm – „sat de lacrimi fără leac", să recunoaștem Iubirea–Dulcinee când cu degete de răcoare ea ne abate până și umbra gândurilor grele înscrise-n ridurile frunții.

Câtă bogăție în jocul acestui Stradivarius al scenei românești, în care lumea, rotundă precum perfecțiunea lacrimii, se aliniază mișcării sferelor din universul tot mai fără cer al realității, amestecând în infinitul din noi ceva care nu mai vrea să semene cu zborul, ci cu minunea mersului pe apă.

Don Quijote rămâne în creația lui Cervantes ceea ce (păstrând proporțiile) este *Dansul Săbiilor* din *Suita Gayaneh* de Aram Haciaturian raportat la întreaga sa muzică (despre care însuși autorul spunea: „Copilul acesta răsfățat a anulat tot restul muzicii mele"). Și de-ar fi așa, dacă *Don Quijote* ar fi tot ce a scris Cervantes, ce-ar schimba aceasta?

Miguel de Cervantes Saavedra rămâne, în primul rând, creatorul de geniu, acel Pygmalion cu semn schimbat căruia eroul său Don Quijote, Galatee masculină, i-a dat viață, nemurindu-l.

E mult prea mare numărul studiilor dedicate lui Cervantes și infinit acela al operelor artistice inspirate din povestea cavalerului de la Mancha.

Cărți și autori

Aș mai aminti doar două puncte de vedere exprimate de doi gentilomi, ambasadori ai Franței, veniți în Spania din timpul lui Filip al III-lea (mai exact, din timpul lui Cervantes și Lope de Vega!) să pună la cale oarece chestiuni politice deghizate în alianțe matrimoniale între cele două regate.

Sătui de ode și epode, de vin de Malaga și saltimbanci cu sau fără ranguri nobiliare, aceștia (ambasadorii adică) și-au exprimat dorința de a-l cunoaște pe autorul lui *Don Quijote*. Jenați foarte, curtenii, lighioane pomădate, dedulciți la fastul Curții, i-au „deconseiat" pe oaspeți, strâmbând din nasul lor subțire și spunând că acesta nu e decât un bătrânel ramolit, mutilat de război, un hidalgo scăpătat.

– Cum, s-a mirat unul dintre oaspeții regatului, pe un astfel de om Spania nu s-a învrednicit să-l îmbogățească? Nu i s-a acordat o rentă viageră din casa de bani publici?

Iar celălalt francez, fin diplomat:

– Dacă lipsurile îl ajută să scrie așa cum scrie, facă Bunul Dumnezeu Preamilostivul să nu afle nicicând ce-i bogăția, ca, prin opera lui de om sărac, să-mbogățească lumea cu frumusețe!

Aviz bogaților din vremea noastră: Să nu-i lăsați pe adevărații creatori să se îmbogățească, fiindcă, fără suferință, cântul lor n-ar fi decât o lălăială sălcie, dansul lor – o scălâmbăială de marionete cu sfori șubrezite de prea îndelungă uzură, arta – o gelatină imitând marmura cu Pygmalioni de mucava și Galatee – steluțe de doi bani în perpetuă cădere.

Cervantes aparține Renașterii, dar este reversul lumii renascentiste. Aparține și clasicismului, fiind foarte la locul lui în acest imperiu al perfecțiunii. Aparține până și „ismelor" toate din veacul al XX-lea în care literatura pare o formă derizorie a delirului; a intrat pe poarta mare în Mileniul al Treilea și, generos, ne îngăduie să mai fim și noi pe-aici, măcar până apucăm să-i citim capodopera… Ar trebui să fii nebun să te prefaci că nu știi că Don Quijote există. Altfel degeaba gândul că „În orice nebunie se ascunde/ Și-un strop de-nțelepciune uneori,/ Dar unde-și ține înțelepciunea, unde/ Marea-i de nebunie – câmp cu flori?"

Vastă panoramă a moravurilor cavalerești, *Don Quijote* rămâne, cum avea s-o declare autorul însuși „O invectivă contra romanelor cavalerești, o parodie a lor, un mozaic halucinant de poeme eroi-comice", o imitație, în cel mai nobil sens al cuvântului, a lui Ariosto, a poeților bucolici.

Personajelor create de el „li se conferă atâta clarviziune încât ele nu se mai mulțumesc doar să acționeze, ci se și analizează acționând, se și judecă. La Cervantes nu-i om care să-și fi pierdut umbra, nici gândire omenească fără judecată" (Paul Hasard).

Cel mai bine o spune tot Cervantes, în Prolog: „Cititorule fără griji, ai să mă crezi cu siguranță fără să-mi pretinzi să jur, dacă-ți voi spune că aș dori ca această carte – copil al gândului meu, să fie cea mai elegantă și cea mai plină de miez din câte se pot închipui; numai că, vai!, n-am putut să mă opun legilor naturii care cer ca fiecare ființă omenească să nu poată da naștere decât unei alteia care să-i semene..."

Adevăr grăit-ai, meștere hidalgo! Îți seamănă leit acest „copil al gândului tău", ba, mai mult, el se aseamănă cu lumea cea

niciodată pieritoare! Dar cât de puternic în tragismul lui sentimentul acela de om care se naste, suferă și moare, da, mai cu seamă moare!, sentiment pe care fiecare dintre noi îl purtăm în suflet ca pe o rană de nevindecat.

Ce alta este poemul din musicalul *L'Homme de la Mancha – La Quete*, pe care Jacques Brel, acel Don Quijote al cântecului francez din a doua jumătate a secolului al XX-lea, îl face una cu „l'impossible rêve": „Să porți în suflet dor de ducă,/ Vis de neîmplinit să crești,/ Unde nu-s drumuri să pornești/ Când dor de viață te usucă,// Să iubești neînfrânt și învins,/ Să încerci fără armură și scut,/ să atingi steaua de neatins." (…)

Să nu uităm (cum am putea?) că orice om are-o Dulcinee cât inima mai știe-a bate.

„Dar dacă tu ești dintre-acelea/ ce vor să țină luna-n palmă,/ nu uita: luna de-o atingi/ se face pulbere, se sfarmă.../ Nu, nu există Dulcineea,/ există doar dorul de ea;/ blestem acelui ce confundă/ verbul a fi cu a avea.../ Sperarea-i este disperare/ amară, cenușie, tristă:/ Nu, Dulcineea nu există!"

Dar dacă, totuși?

În literatura română, pentru că se cuvine să amintim de ea atunci când ne raportăm la un model de dimensiune planetară, un Marin Sorescu a creat ciclul de poeme *Tinerețea lui Don Quijote* (1968), dar și poemul răzleț „Don Quijote și Sancho Panza" (1965), în care „cavalerul" își prezintă „scutierul":

„E Sancho Panza nobil scutier,/ Preabunul și-ncercatul meu curier.../ Atent m-ajută să mă-mbrac,/ Întâi c-o platoșă de-oțel,/ Apoi cu una de bumbac,/ Să par pe dinafară slab și moale/ Și să induc morile în eroare./ Mă sui apoi pe-o Rosinantă,/ De iureș drumul meu se face pantă/ Și, ca pe-o lance cu-ascuțiș fierbinte,/ Azvârl cu mine înainte./ Odată m-am înfipt cu capu-n soare/ Și, agățându-mi gravitația de picioare,/ Pământul m-a întors din nou la sine;/ Chiar când greșesc/ Pământul nu se leapădă de mine."

Câtă filosofie în scrisul românului nostru, câtă tristețe jucăușă în acel „Pământul nu se leapădă de mine", de noi cei mai mereu cu capu-n nori, noi „cei cărora ne e dor de optimismul inimii de vată a păpușilor–jucării, noi, cei adulți, ajunși prea mari, pentru care nu mai există nimeni mai mare ca noi cât să ne-alinte".

Don Quijote este un *perpetuum mobile,* ceva care încearcă să ne spună pe înțelesul nostru un lucru simplu și tocmai de aceea de neînțeles: „Că între idealurile oamenilor și realizarea lor va exista întotdeauna o diferență de nivel mai mare decât cea mai înaltă cascadă, dar că se poate folosi rațional această cădere de speranțe." Tot Sorescu a spus-o, așa-i!, dar știți voi ceva mai clar exprimat pentru a defini un suflet donquijotesc? Un suflet al cărui chip ne pare cunoscut că prea seamănă cu al nostru? Doar învelișul altul…

Poezia lui Marin Sorescu cel din *Tinerețea lui Don Quijote* are ceva ce seamănă cu o solară nebunie, „ca o bucată de destin de esență tare", cu care i se dă omului în moalele capului lovitura de grație.

Don Quijote continuă să trăiască în fiecare dintre noi, chiar când bucata noastră de destin de esență tare ne pălește cu grație…

Și, atâta timp cât Don Quijote va fi cu noi, suntem la adăpost. Da, știm, el nu este decât un personaj creat de un autor genial la o vârstă la care marea majoritate a muritorilor nu mai are nimic de spus (dacă ar fi avut vreodată).

Nu, Don Quijote nu l-a creat pe Cervantes!

Dar dacă, totuși?...

Lacrima Anei

La ceas de trainică iubire

Uitat de Dumnezeu pe turlă, destinul, Ană, ți-l asum:
Si tu es mea basilica, tua fons clara ego sum!

Jertfindu-te de bună voie și tu l-ai asumat pe-al meu:
Înaintând pe drum stihinic l-ai înfruntat pe Dumnezeu!

Știi, apa din fântâna care de-acum alături îți va sta
În veci de veci va fi sfințită de cerul din privirea ta!

Pesemne, Cel-de-Sus pe turlă de m-a uitat a zis c-așa,
La ceas de trainică iubire, mă vei zidi în soarta ta!

Ana

Urcat pe șubredele ziduri de mănăstire-n gând îți strig
Să nu te mai avânți prin zloată, să nu te mai avânți prin frig!

Prin dioptrii de lacrimi arse scrutez fântânile din dor
Și le implor să te rețină din cale cu hipnoza lor!

Să calci pe propriile-ți urme când trece luna peste grui,
Să te absoarbă-un lup totemic în fosforul din ochii lui!

De-atâta paradox manolic orice firesc e nefiresc:
Cu cât nu-mi vii, cu-atât mai tare în textul lumii te zidesc!

Ion Roșioru s-a născut la 14 august 1944, în satul Grunj, județul Buzău. Din 1995, este membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Dobrogea și, din 2010, al Asociației Scriitorilor de Limba Română din Quebec. A absolvit, în 1972, Facultatea de Filologie din cadrul Universității București și, în același an, a fost repartizat ca profesor de franceză și latină la Liceul Teoretic „Ioan Cotovu" din orașul Hârșova. A debutat cu poezie în anul 1976, în revista *Tomis*, și de atunci a colaborat, exprimându-se în mai toate genurile, la majoritatea revistelor de cultură din țară. Debutul editorial s-a produs în 1988 cu placheta de versuri *La țărmul grânelor,* căreia i-au urmat alte volume de poezie *(Pur, Casa de la țară, Recviem pentru secolul meu, Incantații de mătase, Mir(easmă) de nard, Lacrimi triunghiulare, Pantumierul,* vol I și II, *101 schaltiniene, Clopotul din Dojoji*); proză scurtă (*Luceafărul de ziuă, Paznicul de vânătoare*) și roman (*Îngeri indeciși, Ține-mă de vorbă să nu mor*), critică literară (*Cronicar la Pontul Euxin, Cronici ospitaliere,* vol I și II), studii monografice dedicate unor autori contemporani (*Marius Tupan între utopie și parabolă, Șerban Codrin sau meditația unui poet occidental într-o grădină Zen, Arthur Porumboiu sau scrisul ca pavăză împotriva morții*); traduceri din literatura universală *(Vilanele și pantumuri, Sipetul de santal de Charles Cros, Cele mai frumoase poezii de Emile Verhaeren, Poeme nipone, Etonnements/ Sub semnul mirării,* antologie bilingvă de poeme pentru copii etc.). A obținut numeroase premii si distincții, printre care cele ale Filialei Dobrogea a Uniunii Scriitorilor din România pentru volumele de poezie și proză scurtă, ca și pentru popularizarea la nivel național a literaturii și culturii dobrogene, premii pentru traducere etc.

Poemele alăturate sunt inedite.

La pas prin satul global

Despre arta chineză

Ion PĂTRAŞCU

Grădinile clasice – Pictură tridimensională; Mobilierul clasic – Ferestre spre lumi diferite; Broderia – Pictură cu acul.

Suzhou. Pentru acest oraş-emblemă al civilizaţiei chineze, am avut la dispoziţie o singură zi. Din păcate! Şi, totuşi, impresiile sunt copleşitoare. Dacă despre Shanghai chinezii spun cu mândrie că reprezintă *viitorul Chinei,* Suzhou, în schimb, este pentru ei o împletire armonioasă a trecutului cu prezentul. Este oraşul care, în multe privinţe, se confundă cu însăşi istoria acestei ţări. Urbea a apărut şi s-a dezvoltat în mănoasa vale a Fluviului Yangtze, care, alături de delta Fluviului Galben, este unul dintre *bazinele* principale ale civilizaţiei chineze.

La fel ca oraşul Hangzhou, Suzhou era numit şi el *Paradisul terestru al Chinei.* Şi, aceasta, pe bună dreptate, pentru că el a adus contribuţii incontestabile la unele componente majore ale culturii chineze, după cum vom vedea în cele ce urmează. Să reţinem, pentru început, că Suzhou se mândreşte astăzi cu 487 de relicve culturale, aflate sub protecţie municipală, provincială sau centrală.

Din cele mai vechi timpuri, Suzhou era cunoscut drept oraşul celor 500 de *grădini clasice*, care au servit drept inspiraţie nu doar pentru Shanghai şi Hangzhou, dar şi pentru palatele imperiale din Beijing. Astăzi nu se mai vorbeşte de acel număr impresionant, nici măcar de cele 200 de grădini, cu care Suzhou se mândrea prin secolul al XVIII-lea, când era cel mai bogat oraş al Chinei, ci doar de 60. Este uimitor faptul că nouă dintre acestea se regăsesc în Catalogul UNESCO al Patrimoniului Cultural Universal; cele mai celebre patru păstrează încă parfumul dinastiilor Song, Yuan, Ming şi Qing.

Datorită minunatelor sale canale, oraşul se bucură şi de renumele de *Veneţia Chinei,* sau *Veneţia Orientului.* Grădinile clasice, care definesc până la urmă oraşul Suzhou, nu sunt simple locuri sau parcuri cu pomi şi flori. Ele reprezintă adevărate microcosmosuri, ceea ce impune un alt nume de faimă pentru oraş şi anume acela de *raiul grădinilor clasice din China.* De prin secolul VI î.Hr., aceste grădini sunt un ansamblu armonios de heleşteie, insuliţe, poduri, dealuri, stânci, crânguri de bambus, flori, temple, pagode, pavilioane. De aceea, fiecare grădină de aici este descrisă drept *un poem sau roman, cu un farmec nebănuit, ceva ce te va cufunda în lumea artei şi filosofiei chineze.* Vizitatorul poate observa cum parcurile sunt concepute în stil pictural, iar fiecare colţişor se constituie într-un detaliu al tabloului. Aceasta le face să semene cu nişte vaste pânze sau rulouri, semnate de celebri maeştri chinezi ai penelului.

Un singur exemplu: *Grădina Administratorului umil* a fost prima care a apărut în Catalogul UNESCO, menţionat mai înainte. Avea tot dreptul, ea fiind considerată *mama tuturor grădinilor de sub soare*, cea care întruneşte toate elementele definitorii pentru o *pictură tridimensională*, sau acel *poem tăcut*, despre care aminteam mai sus. Nici nu putea fi altfel, dacă ne gândim că acestă grădină a aparţinut iniţial unui poet faimos din dinastia Tang.

În grădinile din Suzhou, vizitatorul nu trebuie să se jeneze să privească prin ferestrele şi uşile edificiilor întâlnite în cale, pentru că numai aşa va descoperi o altă faţetă a acelui poem tăcut, respectiv, *mobilierul clasic chinez*, parte componentă a filosofiei privind armonia dintre om, mobilă, arhitectură şi natură. În istoria acestui mobilier, oraşul Suzhou s-a impus cu un stil propriu, numit stilul Ming. Este unul elegant, unic ca formă, decoraţiuni şi, desigur, măiestrie. El se deosebea de stilul *minunat* al Shanghaiului, sau stilul *îndrăzneţ* al Guangzhoului – ambele influenţate de contactele cu lumea occidentală – precum şi de stilul *grandios* al Beijingului, impus de atelierele curţilor imperiale.

Ceea ce vedem în Suzhou ne îndeamnă să facem o scurtă incursiune în istoria acestei arte tradiţionale, ascultând însă de îndemnul localnicilor: *lasă-i mobilei timp şi spaţiu pentru a-şi etala întreaga frumuseţe şi a-ţi spune propria poveste.* Povestea începe cândva prin neolitic, atunci când apărea primul pat, numit platformă de dormit, care era, se înţelege, din piatră. Au urmat, apoi, etapele bronzului, fierului, ceramicii şi, în fine, a lemnului. Fiecare epocă istorică, cu regatele sau imperiile sale, a adus contribuţii marcante la arta mobilierului. Nivelul cel mai înalt s-a atins, desigur, la curţile imperiale, această artă fiind raportată la nivelul de bogăţie, pretenţii şi, de ce nu?, la gradul de cosmopolitism. Este legată şi ea, ca oricare altă componentă a culturii chineze, de credinţe, tradiţii şi stil de viaţă.

Mobila a impus şi încă mai impune în societatea chineză o ierarhizare strictă, legată de un anumit sistem ritualic ancestral. Este încă prezentă influenţa de necontestat a normelor tradiţionale, ale unei lumi armonioase, moştenite de la marele filosof antic Confucius. Sunt norme care derivă din cele cinci tipuri de relaţii, identificate de Confucius: relaţii între tată şi fiu, între soţ şi soţie, monarh – miniştri, vârstnici – tineri, între prieteni. La el, ordinea morală suna astfel: *lasă-l pe rege să fie rege, pe ministru să fie ministru, tatăl să fie tată, iar fiul să fie fiu.*

Aşa se face că mobila reprezenta o stratificare strictă a vechii societăţi chineze. Dacă luăm ca exemplu doar mobilierul din lemn, vom constata că nu oricine avea acces la orice esenţă a acestuia. Curţile imperiale aveau privilegiul de a-şi rezerva esenţele tari, nobile, precum lemnul Zitan (mai valoros decât aurul), Tek-ul, considerat *regele lemnului,* sau lemnul de trandafir, chiparos, camfor etc. Ierarhizarea pornea de la familia imperială, impusă prin esenţa de lemn folosită, forma mobilierului şi decoraţiunile acestuia. Împăratul, împărăteasa, concubina principală, miniştrii, nobilii se distingeau şi după mobilierul din interiorul palatului şi, în bună parte, cel de la domiciliu. Mobila era cea care *deschidea ferestre spre lumi diferite*, după cum spun chinezii. Lumea împăratului era practic inaccesibilă, pentru că el se considera Fiul Cerului. Tronul lui, aşezat în mijlocul Sălii Tronului, era lăcuit cu aur şi decorat cu un dragon, ca simbol al puterii imperiale. Împărăteasa avea propriul simbol, pasărea Phoenix, care-i decora şi tronul.

Culoarea mobilei se încadra şi ea în acelaşi concept al armoniei. Astfel, mobila mai simplă era doar ceruită sau lăcuită. Lacul avea şi el propriile poveşti. Cel roşu, preferat în dinastia Ming, reprezenta aspiraţia spre noroc şi prosperitate. Cel negru crea o atmosferă misterioasă şi distinsă, culoare dominantă în Dinastia Qing. Decoraţiunile progresează în timp, acoperind până la 80% din suprafaţa unei mobile, cu desene tot mai sofisticate, sau având intarsii cu aur, argint, jad, agate, chihlimbar, sidef sau email. Cea mai complicată, cea mai deosebită decoraţiune este, evident, gravura în lac. Zeci sau sute de straturi de lac sunt aplicate succesiv, până se formează un strat gros de 15-25 de milimetri. Numai această operaţiune durează între două şi şase luni, după care urmează migăloasa artă a gravatului.

În China este în firea lucrurilor ca orice detaliu de formă sau dimensiune, dar, mai ales, de decoraţiune, să aibă o anume simbolistică, care, în bună parte, descinde din mitologia bogată a acestui popor. Astfel, *dragonul*, care ocupa locul trei în Panteonul chinez, după Cer şi Pământ, era considerat animalul cel mai norocos, devenind simbol al puterii imperiale. În ierarhia celestă, urma *pasărea Phoenix*, regină a tuturor păsărilor şi simbol al împărătesei. *Unicornul* simboliza bunăstarea şi aducea pruncii (barza noastră!); *broasca, cocorul, căprioara, pinul şi cireşul* semnificau longevitatea; *elefantul* prevestea o recoltă bună; *bujorul* – bogăţie şi onoare; *lotusul* – puritate şi linişte; *bambusul* – familie cu băieţi. Peste toate acestea, vechii chinezi îi situau pe cei *patru gentlemeni*, cu caractere deosebite: *floarea de prun, orhideea, crizantema şi bambusul.*

Despre mobilierul clasic chinez ar fi multe de spus, însă mă limitez la această scurtă diagonală, în dorinţa de a vă face cunoştinţă şi cu un alt domeniu de referinţă, o altă emblemă, de peste 2.000 de ani, a oraşului Suzhou. Mă gândesc la *arta brodatului,* care face parte din ceea ce se cheamă *Moştenire culturală intangibilă a Chinei.* Este ştiut că broderia, folosită în scop decorativ şi de cult, era practicată de toate popoarele antice, de la perşi la babilonieni, de la egipteni la feniciени. În China, broderia ajunsese un fel de însemn al puterii şi opulenţei, chiar o glorificare a sacrului.

În Suzhou, brodatul este strâns legat de istoria industriei textile a mătăsii. Aici, mătasea nu era doar o simplă îndeletnicire, ci chiar o pasiune, întrucât fiecare familie creştea viermi de mătase, asigurându-şi astfel pânza şi firele de mătase necesare acestei îndeletniciri. Este o artă feminină prin definiţie. De amintit că, în dinastiile Tang şi Song, brodatul făcea parte din educaţia fetelor, devenind un fel de *certificat de calitate* pentru aspirantele la măritiş.

Artiştii din Suzhou au atins culmi nebănuite de măiestrie. Ei foloseau peste 40 de metode distincte de brodat şi nu mai puţin de o mie de tipuri de fire de mătase. Eu, personal, nu văd cum un fir de mătase, de grosimea unui fir de păr, poate fi despicat în 2, 4, 12 sau chiar 48, în raport de cerinţele modelului. În egală măsură, nu îmi închipui cum un artizan chinez poate distinge, cu ochiul liber, 40 de nuanţe de negru. Apoi, să ne gândim că, încă din Evul Mediu, este realizată broderia pe ambele feţe, chiar cu modele diferite. Vizitând, însă, o expoziţie de broderie, găsim pe deplin îndreptăţită aprecierea conform căreia *broderia de Suzhou este cea mai desăvârşită artă manuală din lume.* Fiind strâns legată de caligrafie şi de arta penelului, broderia locală mai este numită şi *pictură cu acul* sau *pictură cu firul.*

Despre Suzhou de ieri şi de astăzi s-ar putea scrie tomuri întregi, şi chiar se scriu. Aici, eu nu pot decât să menţionez, în treacăt, bogăţia operelor de artă sub formă de sculpturi în jad sau lemn de trandafir, brocarturi, sau să amintesc despre primele forme ale operei chineze: cântec cu acompaniament şi părţi vorbite în dialect local, formă muzicală cunoscută sub numele de *Kungu.*

Şi, pentru a încheia într-o notă româno-chineză, precizez şi faptul că *oraşul Suzhou este înfrăţit cu Tulcea noastră.*

Castells - castele în Spania

Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG

A spune „castel“ și „Spania“, implică reflexul automat al completării cu sintagma „de nisip“, așa cum cuvântul „piele“ ne trimite cu gândul la Cordoba, la fel cum vestitul „cuțit“, înfipt parcă în memoria colectivă, dăinuie destinic, condamnat la a proveni veșnic din Toledo. Aidoma clișeelor despre corida și flamenco, și-n cazul castelelor vehiculăm o expresie-automatism, prescurtare care în adevăr ne simplifică imaginea, dar strâmtează panorama, parazitând tabloul general pe care ni-l oferă Spania modernă, complexă și superbă. Rostit în urechea unui catalan, cuvântul „castellers” provoacă însă cu totul altă asociație, trezind emoție, mândrie și entuziasm. Nu are nimic în comun un *castell* catalan cu vremelnicia construcțiilor din pleava plajelor Mediteranei. În orașele Cataloniei, „castelele” sunt piramide din corpuri umane, care se înalță de sărbători prin piețele centrale, sfidând în echilibru precar legile naturii. Adevărate turnuri vii, uimitoare edificii care taie respirația miilor de gură-cască, sculptate parcă în sensibila materie a cărnii vii, asezonate cu ingrediente precum tenacitate, voință, încredere, curaj.

„Sunt harnici și încrezători, nu contemplativi. Dacă se-ntâmplă să contemple cerul într-o pauză de lucru, îl privesc ca pe un loc de odihnă binemeritată după munca prestată pământului și nu obișnuiesc să-și pună întrebări despre stele. Pietatea lor este senină și optimistă: cred în acel ceva bun care strălucește cu claritate atât pe pământ cât și în cer și îl iubesc pe măsura bunăstării intime pe care le-o oferă.” Așa îi portretiza pe catalani scriitorul Juan Maragall la 1904 în eseul *Alma catalana*. Pasajul descrie perfect modul în care catalanii se definesc ca punte între sol și văzduh și – de ce nu? – ca turn sau castel.

Ca printr-o minune, piramida care încheia pe vremuri numerele de dans cu bastoane și spade de prin provinciile nordului, Leon, Castilia și Aragon, a supraviețuit propriului ei pretext. De mult nu se mai practică ritualicele *balls de bastons* catalane, dar, în schimb, au luat un avânt miraculos întrecerile în arta de a construi turnuri de oameni cât mai înalte.

Participanții se cațără unii pe umerii celorlalți, compunând un turn din ce în ce mai înalt, care străpunge, semeț, cerul. După unii, avem de-a face cu o acțiune inspirată din creșterea plantelor, un ritual al fertilității, omagiu adus zeităților recoltei sau spiritului veșnic al pământului. Alții sunt de părere că e un mod tipic catalan de a introduce în spațiul eminamente relaxant al ocaziilor festive un element cu totul diferit, anume concurența și ambiția, trăsături fără de care poporul lor nici că se poate imagina.

Deși obiceiul de a înălța castele umane se întâlnește și prin unele localități din Italia, Maroc și India, capitala incontestabilă a acestui obicei bizar și periculos rămâne orășelul catalan Valls. An de an, cu ocazia sărbătorilor locale dedicate Sfântului Ioan, cele două cete rivale (*colles* în limba catalană) deschid oficial, aici, sezonul „cățărărilor”. Confruntarea are loc până la sfârșitul lunii octombrie, de Sfânta Ursula. Un astfel de „club” are uneori nu mai puțin de șase sute de membri! Majoritatea participanților pun umărul, la propriu, consolidând baza piramidei, fundamentul care poartă numele de „pinya”. Marea de oameni se topește într-o bază imobilă, om lângă om, mărginită de „pionii” care împing din lateral masa compactată, ca niște adevărați contraforți de catedrale. Urmează două cercuri solide, așa numitele „manille”, peste care se construiește trunchiul propriu-zis, „el tronc”. Între bază și vârf e dispus „el pom de dalt”, cupola întruchipată de regulă din copii. Deasupra ei se dispune „anxenta” (în catalană *enxaneta*, termen derivat din *veleta*, care înseamnă giruetă), adică puștiul din vârf. De obicei, nu are mai mult de cinci-șase anișori.

Vestimentația simplă și practică, compusă din pantaloni albi, cămașă în culorile echipei, brâu și batistă roșie cu buline albe, este aceeași de trei sute de ani. Cel mai important accesoriu rămâne însă brâul, care servește atât stabilizării zonei lombare, cât și ca suport pentru mâinile și picioarele „alpiniștilor” desculți. De maximă importanță sunt persoanele din inelele intermediare, fiecare formate din una până la patru persoane (bărbați, femei, adolescenți). Și nu, nu e nimeni gimnast profesionist! Sunt cu toții vecini sau rude, cu constituții fizice din cele mai diverse. Cu toate astea, fiecare își are rolul său și toți sunt indispensabili. Nu se fac discriminări de sex sau vârstă.

Recordul pe înălțime, de zece etaje, e imposibil de depășit. În schimb, se dezvoltă tot mai mult obiceiul de a imprima mișcare construcțiilor, așa că mai nou se practică deplasarea pe străzi. În Tarragona există echipe de castellers (mai scunde) care s-au specializat în a urca și coborî treptele catedralei!!

Piramidele se clasifică după numărul de etaje și cel al persoanelor care compun un nivel. Există un tabel oficial – *Tabla de Puntuaciones Unificada 2010* – pe baza căruia se notează și punctează castelele umane în funcție de nivelul lor de dificultate. Un „trei de șapte” este deci un *castell* cu șapte etaje, fiecare dintre inele fiind compus din trei persoane. Se zvonește că pe la 1870 s-ar fi atins recordul incredibil al unui castel de „patru cu unsprezece” și al unui „turn de șapte”. Legendă?

Cum funcția de susținere e completată și de cea de amortizare a eventualelor căzături, la fel ca în orice ierarhie socială, „posturile” inferioare sunt și cele mai riscante. Sporadicele accidente, soldate cu prăbușirea edificiului, provoacă victime și rupteri de oase – în special clavicule – cu precădere în rândul susținătorilor de la bază. Potrivit unei statistici din anul 2005, circa 96% din castelleri nu au căzut niciodată. În general, rata accidentărilor se situează în jur de 3%. Doar trei cazuri s-au soldat până acum cu moartea unor castellers. Nu mai departe decât în august 2013, un bărbat de 40 de ani a suferit o fractura cervicală superioară în urma unei astfel de nefericite surpări.

O dată la zece ani, cu ocazia *decenalelor*, pe data de 2 februarie a fiecărui an care se termină în 1 (de exemplu, 2001, 2011 etc.), orășelul Valls se transformă într-o adevărată Mecca pentru toate cetele de „castelani” din Regiunea Catalonia. În astfel de ocazii, piațeta centrală Plaça del Blat arată ca un cazan clocotitor, capitală incontestabilă a „castelanilor”, care se-ntrec în a scruta cerul de la egal la egal, ochi în ochi.

Începută în anul 1791, tradiția încă tânără a acestor întâlniri a dus multă vreme o existență de nișă, rezumându-se strict la granițele localității Valls. Abia la începutul secolului al XIX-lea, obiceiul de a înălța turnuri, coloane și piramide umane a luat avânt și s-a răspândit în învecinatele regiuni Penedes și Tarragona. Odată cu dispariția dictatorului Franco, care nu încurajase defel adunările publice neoficiale, fenomenul a înregistrat un adevărat boom și s-a extins rapid din zona rurală înspre marile orașe, culminând cu capitala Barcelona.

Începând cu luna noiembrie 2010, tradiția construirii de turnuri umane a fost inclusă oficial de către UNESCO în patrimoniul cultural al omenirii. La ora actuală castells au devenit un simbol al identității catalane, cu importanță cel puțin egală celei acordate dansului lor național *sardana* (o variantă de horă).

Interesant este faptul că atât *sardana,* cât și *castells* au la bază același ideal al autodepășirii individuale și colective, solidarității și integrării tuturor membrilor comunității într-o matrice culturală unitară. Nu este o întâmplare că tocmai catalanii au adoptat aceste forme de folclor cu pronunțat caracter de grup, căci poporul lor dârz este vestit pentru atenția pe care o acordă forței și curajului, dublate de seriozitate și echilibru. *Força, Equilibri, Valor i Seny* (forță, echilibru, curaj și responsabilitate) este deviza castellerilor, rezumând calitățile de care trebuie să dea dovadă fiecare membru. Ideea centrală a doctrinei catalane este, de altfel, aceea că numai împreună se poate răzbi până la cele mai înalte țeluri.

Exprimat prin cuvintele poetului Juan Maragall, catalanii, popor situat la intersecția dintre Pirinei și Mediterană, împrumută de la ambele forme de relief, deopotrivă, uscăciunea rocii și claritatea mării. „Pământul catalan este dur, dar recompensează; astfel, fiii săi învață să-l prelucreze din nevoie și sunt stimulați cu recompense; sunt obișnuiți cu triumful și cu truda. Munca lor e veselă; lucrează cântând, iar muncind și cântând coboară la marea care-i atrage cu promisiunea unor noi victorii și cu ecoul cântecelor ei. Astfel, catalanii sunt deopotrivă duri și expansivi, pentru că iubesc pământul și marea și sunt capabili să înmulțească produsele pământului. Nu știu nici să slujească, nici să comande, pentru că, grație triumfului muncii directe, se simt egali; fiecare se simte liber, considerându-i liberi și pe ceilalți, mândru de libertatea sa. Atât de încântați sunt de libertatea lor, încât le repugnă ideea de a o ceda, de a renunța la o parte din ea în favoarea unei organizări sociale superioare. Fiindu-și suficienți, nu simt nevoia ei. Sunt cu atât mai sociabili, cu cât se simt mai puțin încorsetați de regulile conviețuirii. În fiecare catalan zace un anarhist.”

Superb, emoționant și, în același timp, surprinzător de dur, aproape grosolan transpare acest portret literar al catalanilor, scăpat de sub condeiul unuia dintre poeții lor cei mai iubiți, părintele poeziei catalane moderne. Nici nu era altfel de așteptat, din moment ce autorul însuși a fost plămădit din același aluat contradictoriu! Dar continuarea portretului este parcă și mai inspirată:

„Le place să pătrundă sensul până la punctul la care înțeleg totul exact, dar tot ce e de neînțeles îi tulbură: nu sunt ambițioși în a cuprinde absolutul. Obisnuiesc să râdă de tot ce nu pricep.” Și continuă: „Catalanul își simte inima, dar nu-i percepe greutatea. Din acest motiv, îl interesează mai mult istoria decât filosofia și-și iubește mai mult limba decât istoria. Dintre arte, gustă cu precădere muzica și teatrul, pentru că sunt directe, nu-ncape ambiguitate în ele.” Așadar, pe cine să mai mire că se simt atrași de spectacolul acrobatic și riscant al *castelletelor*, acea mixtură de dans și acrobație, acompaniată de muzica vivace a instrumentelor de suflat, însuflețite parcă? Acompaniamentul muzical tradițional, piesa *Toc de Castells*, interpretată la fluier sau oboi, subliniază dramatismul evenimentului, punctând sonor fiecare etapă a procesului de „înălțare la cer”.

→

Orizont SF

Monstrul, Lagua și „Priviri Adânci"

Mircea OPRIȚĂ

Autor cultivat de Colecția „Povestiri Științifico-Fantastice" între anii 1962-1968, Grigore Davidescu a dispărut însă cu totul în pragul erupției cenacliere pe care avea s-o cunoască anticipația românească pe cale de a se organiza ca mișcare de tineri creatori. Cu prima sa povestire, *Monstrul*, a participat la cel de-al doilea concurs național de SF, organizat de *Știință și tehnică* în consens cu revista sovietică *Tehnika molodioji,* obținând în 1962 una dintre mențiuni. Subintitulată „Iscodire paleoastronautică", lucrarea se înscrie în curentul lansat la noi de Victor Kernbach și Mihu Dragomir, pe seama ideilor lui Mates Agrest și a altor autori interesați să facă din paleoastronautică o disciplină credibilă și incitantă. Lucrarea caută în mitologie un subiect interpretabil ca vizită a extraterestrilor din timpuri străvechi și se oprește la epoca legendară a regelui cretan Minos. Astfel, Minotaurul n-ar fi decât o astronaută eșuată pe Terra, agreabilă în tiparele rasei sale cosmice, monstruoasă din punctul de vedere al criteriilor estetice umane, cu atât mai mult cu cât, din pricina diferențelor de presiune atmosferică, e nevoită să rămână permanent în costumul său spațial, cu antene luate de privitorii din Antichitatea grecească drept coarne taurine. Autorul antrenează în versiunea sa de legendă răstălmăcită și alți actori ai mitului originar: Dedal construiește labirintul la indicațiile străinei, în jurul camerei presurizate unde paleoastronauta încearcă să supraviețuiască după eșuarea navei sale lângă insula Creta; Tezeu este un tânăr adus de la Atena ca sclav la zidirea construcției labirintice, simpatizat de „Monstru", dar confundat de tradiția populară cu victimele presupuselor pofte canibalice ale aceluia; Ariadna e o fetișcană exaltată, căreia i se încredințează sarcina de a răpune creatura prin secționarea tuburilor instalației de presurizare a aerului. E pomenit, bineînțeles, și zborul simbolic al cuplului mitic Dedal și Icar, făcut posibil printr-un dispozitiv tehnic extraterestru, care ar fi reapărut ulterior la curtea regelui hebreu Solomon. Din păcate, autorul ratează șansa de a produce o rescriere amuzantă a mitului Labirintului, preferând o tratare convențională, stricată și mai mult de explicațiile superflue din final.

Grigore Davidescu imaginează subiecte incitante pe care le trivializează prin conjuncturile convenționale în care le pune. *Fantastica întâlnire cu Priviri Adânci* (1963) prezintă un caz de premoniție combinat cu diverse manifestări telepatice și miraculos vindecătoare, realizate de un extraterestru care, asemeni naratorului și soției sale, francezi trecuți în tabăra gherilei viet-cong, participă cu mult elan ideologic la războiul din junglele Indochinei. Alteori, anticipația se rezumă la convenții tehniciste scăldate într-un sentimentalism păgubos. Femeia-cibernetician din povestirea *Ochii Stelei* construiește ochi artificiali prin care soțul ei, doctorul Dinu, să poată percepe iarăși lumea, interzisă de boala care i-a distrus progresiv simțurile. Happy-end-ul este nelipsit, ca și în schița *Îndârjire* (1965), unde bătrânul personaj descris ca o „relicvă" a medicinii din alt secol – mai puțin robotizat, deci mai „uman" – și pus să găsească în chip fericit leacul pentru boala-problemă a unui astronaut revenit din misiune, se va dovedi în final chiar tatăl celui salvat de la o moarte „asistată" senin de tehnica medicală ultrasofisticată.

Într-o povestire mai lungă și mai dinamică, *Lagua* (1968), se revine la decorul junglei, de astă dată

cea din ținutul misterios al Amazonului. Reapar, mai cizelate, și notele de sentimentalitate cu care autorul obișnuia să-și însoțească aventurile imaginare, întrucât Laguatlahran, femeia descoperită în condiția de prizonieră a unui trib de canibali negroizi, atrage ca un magnet interesul povestitorului, abia dezmeticit de pe urma unui atac cu desfășurare confuză.

„Dar de fată nu mă săturam privind-o. Era nespus de frumoasă. Părul unduios și unsuros, scurt tăiat, bătând în roș, îi reliefa un ten mat și palid, abia nițel arămiu, ce-i lumina trăsăturile delicate. Sub o frunte înaltă, acum abia încrețită de o dungă de contrarietate, ochii căprui-verzui priveau semeț. Iar buzele proaspete i se țuguiaseră mai mult mofturos decât disprețuitor. Avea cel mai drept dintre nasurile coroiate. Avea cea mai delicată bărbie, picant subliniată de o gropiță. Și avea un mic cui de lemn lustruit petrecut printr-o despicătură în urechea stângă, al cărei lob atârna din această cauză mai alungit.

Iar din înălțutul ei trup, modelat ca o marmură de mâna unui Fidias, doar o cingătoare îngustă de piele și o brățară din țăndări lustruite îi ascundeau câte puțin, respectiv din șolduri și de deasupra gleznei drepte."

Evadați din sălașul maricohilor, cei doi vor străbate jungla protejați de „vrăjile" stranii ale acelei veritabile prezențe de bandă desenată, spre fortăreața fratelui său Atlah și a familiei lor hărțuite de triburi indiene. Particularitățile inconfundabile ale numelor, ca și atributele somatice puse în evidență de personaje pregătesc introducerea motivului Atlantidei, cei doi dovedindu-se, în povestire, descendenți pe linie genetică din legendara populație a continentului dispărut. Nu lipsește nici motivul imortalității cultivate ritualic, dar într-o surprinzătoare cheie comică: strămoșii încă vii ai tandemului Lagua-Atlah își plătesc supraviețuirea printr-o neîntreruptă micșorare corporală, încât cei mai longevivi dintre ei pot fi închiși într-un butoiaș purtat de stră-strănepoata lor în brațe pe parcursul unui întreg carusel de aventuri amerindiene. Există și o explicație „științifică" pentru acțiunea elixirului misterios:

„Procesul de îmbătrânire celulară, inerent înaintării în vârstă, le era înlocuit prin eliminarea materialului celular degenerat. Celulele erau ajutate să arunce «peste bord» lestul lor alterat și… «intrau la apă»… Se micșorau ca să se păstreze tinere la infinit.

Aceasta putea să explice o scădere progresivă a taliei. Poate că vreo schioapă în primul secol. […] Să presupun oare că trupul lor își micșorează volumul cu vreo 10 la sută pe veac?... Dacă talia lor inițială le va fi fost de aproape doi metri (putem fi generoși, căci apoi tot vor scădea în înălțime!), după primul secol ei n-ar mai fi măsurat decât 1,80; iar către un mileniu (!) doar 77 de centimetri. După asemenea socoteală, «Pruncul» trebuia să dateze de peste o mie cinci sute de ani…"

În *Lagua*, Grigore Davidescu creează *avant la date* un fel de Indiana Jones de tip balcanic, care, după sufocantele lui aventuri prin junglă și prin piramidele în trepte rămase de la atlanți, are umorul de a-și aduce achiziția amoroasă la București, spre a o transforma, precum Pygmalion, dintr-o agramată inteligentă într-o doamnă civilizată.

„– Lagua, am întrebat-o într-o zi, cum se numește planta din care voi ați extras elixirul vieții?

Ea mă privi dintr-o parte, își țuguie ușor buzele și îmi răspunse candid:

– Sunt consternată, dragul meu, că nu-ți pot satisface o legitimă curiozitate științifică. Dar știi prea bine că, în ceea ce privește farmacologia, am rămas o agramată…

Nu-mi rămânea decât ca, o dată pe an, cântărindu-mă, să-mi măsor și înălțimea… Poate peste vreun veac să devin cu o șchioapă mai scund…"

Adesea se fac confuzii între catalanism și naționalism catalan. Primul este un curent de gândire născut în secolul al XIX, sub spirit renascentist, orientat spre valorificarea tradițiilor istorice și recuperarea unicității limbii și obiceiurilor catalane. Al doilea este o mișcare politică angajată, uneori cu tendințe extremiste. Cu alte cuvinte, toți naționaliștii catalani sunt cataланiști, dar nu toți cataланiștii sunt și naționaliști. În fapt, majoritatea covârșitoare a populației adoptă o poziție împăciuitoare, privindu-se ca parte integrantă a Spaniei mari.

Revenind la spectaculoasele reprezentații cu castele umane, firește că ele n-ar fi posibile dacă nu le-ar preceda o lungă serie de antrenamente și repetiții tenace, ocazii în care fiecare participant deține un post unic, clar definit. Totul este conceput sistematic, ca-ntr-o schemă organizatorică de întreprindere, cu fișă tehnică pentru fiecare angajat. La „munca de jos" se cere forță și rezistență, în timp ce pentru „managementul mijlociu" se caută calitățile de bun coechipier și mediator. Pentru vârf, firește, sunt indispensabile flexibilitatea, rapiditatea reacțiilor și echilibrul interior, pe lângă greutatea redusă. Fragedul vlăstar de la nivel înalt, care astăzi poartă cască regulamentară de protecție, pune moț piramidei, desprinzând pentru câteva secunde unul dintre brațe și sprijinind cealaltă mână lejer în șold, într-un gest înrudit cu îmbrățișarea cerului prin aripile unei păsări imaginare. Interpretat ca simbol al lucrului cel mai prețios, pe care comunitatea îl susține și-l arată cu mândrie, „supraviețuitorul" sublimează speranța și promisiunea în viitor.

La fel de anevoioasă ca înălțarea este și desfacerea piramidei, când o fracțiune de secundă de neatenție poate provoca un accident cu efecte devastatoare. Există și variante inversate de înălțare, când se începe cu vârful și se ridică inel după inel de la sol. În astfel de cazuri, efortul aproape supraomenesc al celor care ridică într-o încleștare inelele succesive duce cu gândul la truda și martiriul purtătorilor de „tronos" din timpul procesiunilor de Paște de prin orașele Andaluziei.

De parcă n-ar fi destul de riscant spectacolul în sine, unele echipe de *colles* obișnuiesc să paseze din mână-n mână o cană de vin, din care bea fiecare în timp ce susține edificiul cu brațul celălalt. „Combustibilul" ar fi pasămite numai bun să-i scape de inhibiții în momentul dezlegării finale.

Concluzia și totodată esența sufletului catalan rămâne aceeași, după cum bine zicea Juan Maragall: „Catalanul, sub toate aspectele e un tip direct, care iubește franchețea. Este rapid în reacțiile afective, dar nu le exagerează: nici trădător, nici martir. Dragostea sa cea mai durabilă este cea pentru libertate. A învățat de la mare și de la piscurile munților.

Esența sufletului catalan: libertatea."

(Benissa, Octombrie 2013)

Ion Hultoană

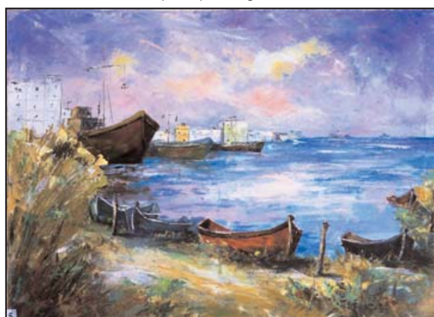
Pictorul Ion Hultoană s-a născut în anul 1939, la Țepu, Galați. Este absolvent al Școlii Militare de Radiolocație din Brașov și al Facultății de Electronică, Universitatea Politehnică București. Urmează cursurile Școlii de Artă București la clasa pofesorului Nicolae Iorga.

Cei peste 50 de ani de activitate artistică s-au concretizat în peste 150 de expoziții personale (București, Constanța, Mangalia, Chișinău etc.) și peste 300 de participări la expoziții de grup (București, Tulcea, Câmpulung-Muscel, Popovo-Bulgaria, Constanța, Lerești-Argeș, Pitești, Curtea de Argeș etc.), saloane naționale și saloane internaționale de artă (București, Timișoara, Sibiu, Alba Iulia, Slatina). Este laureat al mai multor concursuri naționale și internaționale de pictură, a primit mai multe diplome, medalii și plachete. Este inclus în *Enciclopedia artiștilor români contemporani,* vol. VI și VII.

Are lucrări în colecții din țară (București, Constanța, Galați, Cluj, Timișoara, Sibiu, Tecuci, Deva, Hunedoara, Slobozia, Panciu, Brașov, Sinaia ș.a.) precum și în Italia, Germania, Franța, Spania, Belgia, Olanda, Suedia, Liban, SUA, Canada, Turcia, Australia, Singapore, Austria.

Mi-e drag să fac lucruri frumoase, să nu merg pe cărări bătătorite și întotdeauna am mers la risc. Un subiect pentru un tablou, o faptă bună zilnică, un gest, totul m-am străduit să fac cu sufletul și cu mintea. Mi-am dorit să pornesc la drum, figurat vorbind, și să fac ceva mai deosebit. Nu accept să merg în urma cuiva. Dacă ți-ai propus să faci ceva cu adevărat important, atunci trebuie să faci cu toată puterea minții și a cugetului. O pictură de valoare nu poate fi realizată dacă nu e făcută cu multă măiestrie profesională și cu multă dragoste. E foarte greu să combini 20 de culori și să nu iasă un kitsch, aici foarte ușor aluneci pe o pantă greșită, trebuie să simți culorile, să le mânuiești cu pricepere și atunci cu ele poți crea adevărate minuni... Sunt fericit că Dumnezeu mi-a oferit această bucurie de a picta, de a vedea mai altfel lumea din jurul meu. (...)

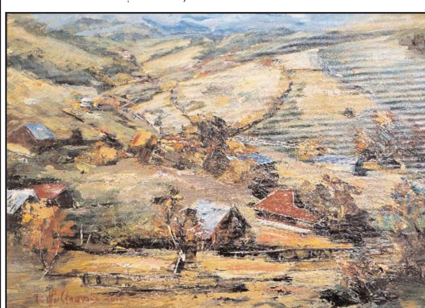

Consider că cel mai important e dragostea de ceea ce face omul. Probabil am o intuiție care nu „doarme" niciodată, dar mai e ceva... eu îmi imaginez situația – ceea ce fac eu i-ar plăcea altcuiva? Mă văd în locul celui care va admira lucrarea. Sunt autocritic.

(Fragmente dintr-un interviu de Gutiera Prodan, apărut în revista *Viața ta,* din Chișinău, www.viatata.md.)

Pendulând între exactitatea și rigoarea unui domeniu, cum este cel al milităriei, și emoția pe care ți-o poate genera surâsul unei femei frumoase, explozia și frumusețea coloristică a florilor, ale fructelor sau peisajelor, artistul Ion Hultoană își propune o existență în paralel cu cea cotidiană, în care ne dezvăluie tainele nesfârșite ale imagisticului, prefigurat în maniere clasic-moderniste, pe bucăți de pânză, într-un joc, perpetuu și sublim, al imortalizării.

Departe de zgomotul, adesea inutil, al cotidianului, Ion Hultoană creează imagini spectaculoase, asociate cu calitatea sa de netăgăduit, aceea de rafinat colorist. Arta, în general, este menită să descopere sau re-descopere, în realitățile imediate nouă, aspecte necunoscute, sau „invizibilul", cum l-a numit adesea Paul Klee. Prin calitățile sale, artistul Ion Hultoană se asociază acelora care au știut, cu măiestrie compozițională în asociere cu fascinația și jocul cromatic, să exprime acel „invizibil", situat în ceea ce definește spațiul cel mai la îndemâna noastră: natura însăși.

(...) Acest univers [al luminii], magnific prin misterul din care transpare, îl abordează într-o infinitate de variante compoziționale, îmbibate cu parfumul cromatic, care ne transferă, indubitabil, spre lăuntrul poeziei. Se prefigurează astfel teritorii senine, într-o unitate armonioasă, cu puternice focare de influență impresionistă. Tainele picturii lui Ion Hultoană se află în primul rând în culoare, transparentă sau blând-strălucitoare, în tente îmblânzite de tonuri rafinate sau de împletirea libertăților, date de spontaneitatea tușelor, ale tehnicii cuțitului sau al amprentei groase de pensulă. Însă lumina pare să fie subiectul prim în lucrările lui Ion Hultoană. Lumina care învăluie totul și care pare să-i absoarbă personajele, copacii, florile, peisajele de deltă, nudurile feminine, dizolvându-le într-o mișcare a esteticului, peste care planează meditația, fericirea, strălucirea și calmul, jocul mirific al naturii înseși.

(Fragmente din articolul „Un spațiu al candorii peisagistice", de Viorica Romașcu, www.bestmagazin.ro.)

Număr ilustrat cu picturi de Ion Hultoană.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Johan GALTUNG – Norvegia
- Dan D. FARCAȘ – matematician, București
- Terezia FILIP – prof. univ., Baia Mare
- Gheorghe VLAD – profesor, Roșiorii de Vede
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Anca-Diana POPESCU – arheolog, București
- Florin HORVATH – scriitor și ezoterist, Zalău
- Vasile BERINDE – prof. univ., Baia Mare
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Pitești
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca